ARCHÆOLOGIÆ
Philoſophicæ:
SIVE
DOCTRINA
ANTIQUA DE
Rerum Originibus.

LIBER SECUNDUS.

Per modum Commentarii ad Telluris Theoriam Sacram, ab eodem Authore conſcriptam.

LONDINI:

Typis S. ARIS, Impenſis J. HOOKE, ad Inſigne Auratæ-Iridis, in vico vulgò dicto *Fleet-Street*. M.DCC.XXVIII.

ARCHÆOLOGIÆ
Philoſophicæ,

Liber Secundus.

CAP. I.

Introductio & ſumma Libri Secundi. De Chao Antiquo univerſalis traditio, & de ipſius motibus in genere.

UUM non ita pridem expoſita fuerit, & in publicum data, *Telluris Theoria*; tota deprompta è ſuis cauſis, velut è viſceribus Naturæ: eandem jam libet, quo nihil deſit inſtituto operi, authoritate & teſtimoniis veterum confirmare. Neque tamen ab Antiquis ſperare licet, eandem partium integritatem, connexionem, & ordinem, in hoc

argumento, cum quibus à nobis exhibetur in illâ compage Theoriæ: ſed diſcerpta membra recolligemus, Caput & Truncum, & præcipuos Artus: quæ latent inter antiquitatis rudera.

Hujus Theoriæ nonnulla capita in antiquorum monumentis latuiſſe, antea oſtenſum eſt, in priori ipſius parte. Miſſis igitur, aut leviter tactis, quæ illìc dicta ſunt: quæ ſuperſunt dicenda, & ab iiſdem antiquis repetenda, in hoc tractatu accumulamus. Hic autem tractatus bipartitus eſt, ut vides: & quemadmodùm in præcedenti libro propoſitum erat, ſingulas gentes literatas percurrere, & proferre in lucem cujuſque Philoſophiam & Dogmata, tam quoad Mundum Magnum, quàm Sublunarem; tam quoad Cœlum, quàm Terras, & utriuſque origines: ità in ſecundo hoc libro Tellurem unicè reſpicimus, &, ipſius ortûs, formæque primævæ, quæ reſtent apud veteres veſtigia, ſeorſim & diligentiùs quærimus. Reſtant autem, niſi mea me fallat opinio, non exigua: id quod in ſequentibus, allatis exemplis, probaturi ſumus.

Theor. Sacr. lib. 2. c. 8. &c.

Veterum doctrinam circa *Telluris originem*, perſcrutanti, incipiendum eſt ἀπὸ τοῦ πρωτογόνου χάεος, velut ab hujuſce naturæ, atque Orbis ſublunaris, materiâ primâ, aut ſeminario. Percrebuit autem apud antiquiſſimos ſapientes, tam Theologos

logos & Poëtas, quàm recentioris nominis Physicos & Philosophos, τὸ Ἀρχαῖον χάος· & à Barbaris ad Græcos, à Græcis ad Romanos, & ad omnes gentes quaquaversùm manavit illa doctrina. Mundum nostrum, sub eâdem formâ & apparatu quo gaudet hodiè, semper & æternùm extitisse, præter Aristotelem, & nonnullos forsan, Pseudo-Pythagoricos, nemo apertè asseruit. Sed id totum quod Terræ Globum appellamus, orbémque habitabilem, informem olim fuisse massam, turbidam & indiscretam, Chaos dictam, mundi orituri quasi rudimentum; omnes sapientes uno ore tradiderunt.

Nondum enim temporis longinquitas rerum initia extinxit; nondum sui ortûs oblitum est humanum genus: apud priscos populos, rerum non ità pridem natarum, recens erat memoria, & quasi recordatio: & apud omnes ferè, Hebræos, Ægyptios, Phœnices, Persas, Græcos denique & Latinos, τοῦ ἀρχαίου χάους reperire licet reliquias. Quibus testantur olim incœpisse Mundum, & à materiâ confusâ & indigestâ originem suam traxisse. Cúmque hoc sit ipsa basis prædictæ circa Tellurem Theoriæ, operæ pretium erit veterum placita & suffragia hac in re colligere & explicare.

Cum verò inter literarum monumenta nihil antiquius sit scriptis Mosaicis, ex-

ordiendum erit à Moſe, Hebræorum Legiſlatore & Prophetâ maximo. Ille origines ſuas Telluris deducit à Chao, ſive à ſtatu materiæ terreſtris confuſo & tenebroſo, quem Tohu Bohu appellat; hoc autem idem valere ac Chaos philoſophorum, & res ipſa loquitur, & Interpretes, tam Judæi*, quàm Chriſtiani, aſſenſu comprobant. Quinetiam ad Chaos Moſaicum reſpicere mihi videtur Apoſtolus, (Heb. xi. 3.) cùm ait, μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. Ubi τὰ βλεπόμενα notat *Mundum aſpectabilem*, qualem jam habemus ante oculos. Et μὴ φαινόμενα idem eſt ac ἀόρατα, quod dicitur de Chao Moſaico (Gen. i. 2.) à Septuaginta interpretibus, quo ſequi ſolent Apoſtoli. Eò igitur redit ſermo Apoſtolicus ut doceat, hunc mundum aſpectabilem, ortum eſſo a cæcâ & informi materiâ à Moſe memoratâ.

QUOAD Interpretes Chriſtianos, eorum pars longè maxima, Tohu Bohu Moſaicum de Græcorum aut Barbarorum Chao exponunt. Vel potius ſurreptum eſſe volunt è Libris Moſaicis hoc Dogma, atque ab exteris Philoſophis interpolatum, & varias formas indutum, veras

* Vid. Man. Ben. Iſr. de Creat. Je. Abarban de amore Dei, Dial. 2. & 3. Maimon. mor. Nev. pars 2. c. 26. & 30.

veras vel larvatas. Sed ipſius origo non hìc quæritur, quæ ad Noachum & Noachidas referenda videtur. Satis erit impræſentiarum ipſius authoritatem, & apud omnes gentes literatas receptionem, notam & teſtatam facere.

De Hebræis & Chriſtianis, & de Chao Moſaico, hæc pauca ſufficiant. Vid. Theor. Tell. l. 2. c. 8. Pergamus ad Gentes exteras, & earum Chaos: quod non uno modo tractârunt. Alii enim nudè & Phyſicè, ut ſolent Philoſophi: alii μυθικῶς, in ſuis Theogoniis, eandem materiam explicuerunt. Apud utrumque genus Scriptorum omnis Archæologiæ gentilis radix & fundamentum eſt Chaos. Rectè notavit Ariſtoteles, *ſecundum Theologos, omnia ex nocte genita erant: ſecundum Phyſicos, omnia erant ſimul mixta.* Metaphyſ. l. 14. c. 6. Καίτοι εἰ ὡς λέγουσιν οἱ θεολόγοι, οἱ ἐκ νυκτὸς γεννῶντες, ἢ ὡς οἱ φυσικοὶ, ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα. Quæ duo eodem redeunt, & eandem rem diverſis nominibus exprimunt: nam in Chao, ſive *nocte Chaoticâ*, omnia ſimul miſcebantur. Rectè etiam diſtinxit Ariſtoteles Theologos & Phyſicos: & diverſum, quo uſi ſunt, loquendi modum in rerum originibus explicandis. Sed illud præterea adjiciendum eſt, è Phyſicis nonnullos huic materiæ confuſæ ipſiuſque motibus, Mentem præfeciſſe. Alii, temere & fortuitò in mundi formam coaluiſſe aſſerebant.

bant. Uterque, ut vides, perinde ac Theologi, in quodam Chao rerum noſtrarum origines poſuerunt.

Sed ut pergamus in propoſito. Hebræis ſuccinunt vicini Phœnices, atque Euſ. præp. Evang. l. 1. c. 10. ſuum ſibi formant Chaos & exinde omnia. Phœnicum Theologia, inquit Philo Biblius ex Sanchoniathone, τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν ὑποτίθεται ἀέρα ζοφώδη καὶ χάος θολερόν· *principium rerum omnium ponit aërem tenebroſum, atque Chaos turbidum.* Ægyptii itidem hanc elementorum farraginem & miſcellaneam molem, pro primo rerum ſtatu, & naſcituri mundi exordio, habuerunt : ità refert e- Bibl. Hiſt. c. 1. orum ſententiam Diodorus Siculus : Κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν ὅλων σύστασιν, μίαν ἔχειν ἰδέαν οὐρανόν τε καὶ γῆν, μεμιγμένης αὐτῶν τῆς φύσεως, μετὰ δὲ ταῦτα διαστάντων τῶν σωμάτων ἀπ᾽ ἀλλήλων, τὸν μὲν κόσμον περιλαβεῖν ἅπασαν τὴν ὁρωμένην ἐν αὐτῷ σύνταξιν. Neque aliter ἱερὸς λόγος, qui dicitur Triſmegiſti, Philoſophiam Ægyptiacam imitatus, & Chaûs & Abyſſi meminit, ortûſque rerum ex iſtis primordiis.

Græcos & Latinos, non opus eſt memoremus. Orpheus, Heſiodus, Menander, Ariſtophanes, Euripides, Cycli Epici Scriptores, Antiquum Chaos cecinerunt. Præterea, inter Philoſophos Græcos, Ionici & Platonici ex maſsâ confusâ mundi compagem moliuntur.

Deni-

Denique Stoici, à Chao ad Chaos suas periodos, & renovationes instituunt. Latinos prætereo, Ennium, Varronem, Ovidium, Lucretium, Statium, aliosque. Denique, quotquot genitum statuunt hunc mundum, in quavis gente aut sectâ, è rudi materiâ suam διακόσμησιν exordiuntur.

QUAPROPTER notandum est, qui Cosmogonias scripserunt inter veteres, eos semper agnovisse Chaos, & in fundamentum sui operis substruxisse. Denique, qui Theogonias scripserunt, ab eodem Chao suam Mythologiam auspicati sunt. Idem enim valere apud priscos, Theogoniam, & Cosmogoniam patet, non tantùm ab Hesiodo, aliisque Græcis: sed etiam inter alias gentes, exemplo Persarum; qui sacra facturi, Theogoniam cantabant. Locus est apud Herodotum in Clio, ubi morem Cap. 132. Persicum sacrificandi depingit: substratis, inquit, herbis mollissimis, maximè trifolio, hostiam in partes consciam superimponunt; additque: Διαθέντος δὲ αὐτοῦ, μάγος ἀνὴρ παρεστεὼς, ἐπαείδει Θεογονίην. *Ità depositâ hostiâ Magus astans Theogoniam accinit.* Cùm verò Persæ, præter Solem, Elementa colerent, Ignem, Aquam, & Terram, & pro Diis haberent: inde sequitur, eorum Theogoniam esse Cosmogoniam; sive natales Deorum Persicorum esse natales Elementorum & Mundanorum Cor-

porum. Id quidem vitii aut erroris non rarò occurrit apud veteres, quod Deos *nativos* ſtatuant, ut verbo Ciceronis utar; atque eadem dent initia Diis & Mundo. Vel fingendo è materiâ ſua numina, vel ſaltem non, ſine ortu, æterna.

QUOTQUOT autem ſuos è Chao eduxêre Deos, ex eodem multò magis eduxere Tellurem noſtram: cujus pariter natales in ſuis Theogoniis celebrant. Cùm verò paſſim apud veteres has Theogonias reperiamus, exinde colligere licet, illud dogma, *de ortu rerum ex Chao*, inſtar communis effati, aut Oraculi, inter priſcos receptum fuiſſe. Neque abs re erit, hujus rei teſtes, aliquot Antiquorum Theogonias annotare.

THEOGONIÆ Perſicæ ſupra meminimus. Scripſiſſe etiam dicitur Theogoniam Ariſtheas Proconneſius, qui temporibus Cyri claruit, & de Arimaſpis Hyperboreis hiſtoriam condidit, cujus plures meminere. Orpheus Theogoniam ſcripſit: prout refert Cedrenus, ex Timotheo, antiquo authore. Iſtam autem Theogoniam idem valuiſſe ac coſmogoniam, ex reliquiis aut imitationibus Orphicis quæ ſuperſunt, facilè patet. Neque aliter Cyclus Epicus, cujus non ſemel meminimus, incipit à mixtione Cœli

Suid. in Voc.

li

li & Terræ, & exinde Deorum progeniem & mundi ortum prosequitur. Neque aliud erant Theogoniæ veterum quàm Theologia Physica: qualem composuit Varro, referente Augustino. Et eodem modo intelligo Æmilii Macri Theogoniam, cujus meminit Macrobius. Quid memorem Musæi Theogoniam antiquissimam: atque alteram Epimenides: utramque apud Laertium. Theogoniam Dromocydis vel Dromocridis, (viri mihi aliàs ignoti) apud Fulgentium habes: multosque passim veterum trractatus περὶ θεῶν, qui Theogonias imitantur. Denique, quoad Cosmogonias, illam Thamyræ Thracis atque alteram Lini, poëtarum inter Græcos vetustissimorum, supra notavimus. Illa autem Hermetis sive Trismegisti apud Ægyptios, cujus meminit Philo Byblius, omnium erat, post Mosaicam, antiquissima. Citat Leo Hebræus, sive J. Abrabanel Pronapidem de Protocosmo, & exinde multa de Chao & mundi origine, quæ huc spectant. Postremò, Sileni, & Atlantis, antiquissimorum nominum, quasdem habes Cosmogonias apud Virgilium. Illa quidem desinit in fabulas, ut solent Cosmogoniæ antiquæ. Altera castior est, cum in convivio Didonis citharâ canitur,

Civ. D. l. 6. c. 2.
Saturn. 2.
In proœm.
In Epimen.
Mytholl. 2. c. 17.
P. 161.
Euf. præp. Ev. l. 1. c. 10.
Dial. 2.
Ecl. 6.
Æn. 1.

- - - *Docuit*

---- Docuit quæ maximus Atlas:
Unde hominum genus, & pecudes:
unde imber & ignes, &c.

Sed de his ſatis.

Hactenus *ortum rerum ex Chao*, veterum ſapientum fuiſſe dogma, duplici modo probatum dedimus: tam per Theogonias & Coſmogonias, quæ Poëtarum & Theologorum erant maximè (admiſtis plerumque fabulis:) quàm, inter Philoſophos, per Chaos Phyſicum, nudè & ſimpliciter expoſitum. Nemo igitur in poſterùm lites nobis moveat in hâc parte Theoriæ Telluris: cum nihil poſtulemus quod non confirmatur authoritate, tam ſacrâ, quàm prophanâ. Idem denique ratum ſit à naturâ & à fidâ ratione, quùm hodiernæ Telluris phænomena aliter explicari, aut ab aliis principiis deduci, non poſſint.

Posito igitur hoc fundamento, quas ſubinde mutationes in hoc Chao poſuerunt veteres: quas novas formas, quarum interventu tranſiit è confusâ mole in Mundum habitabilem, proximè diſpiciendum. Neque enim fiunt Mundi unico ictu, ut ſtatuæ fuſiles in proplaſmate. Sed diuturnâ actione, lentoque progreſſu, natura ſeſe extricat & evolvit ſenſim ex illo ſtatu perturbato, & ad ordinem & ornatùm nititur. Nempè primùm ex illâ confu-

confusione & misturâ partium dissimilium oritur lis & lucta in totâ massâ: ab illâ autem luctâ & contentione oritur disgregatio, & elementorum dissidentium separatio ad invicem & secessus. Quâ ratione Chaos Mundanum divisum fuit in varios orbes & orbiculos: quasi in tot tabulata aut contignationes elementarium corporum, aliorum aliis superstructorum. Hoc notâsse videtur Antiquitas: ità Orpheus, Πρῶτα μὲν ἀρχαίου χάεος μελίφατον ὕμνον· ὡς ἀπάμειψε φύσεις, - - - τε διέκρινε τἄλλον ἀπ' ἄλλου. Nempe cecinit Orpheus in suâ Chaologiâ, sive in explicando mundi ortu ex Chao, varias mutationes, secretiones, diversasque facies, quas identidem subiit illa moles, donec pervenit in formam orbis habitabilis. At hoc idem est ac Cosmogoniam instituere. Hos orientis naturæ vultus suis lineamentis depinximus, in primâ parte Theoriæ, quos juvabit inspicere, quo res præsentior sit animo, ex illâ sui imagine. Videbis illic primùm Chaos Mundanum integrum & indivisum, uniformiter deforme, sive Tohu Bohu. Dein divisum in suas regiones, quasi per diversa strata. Denique, factâ concretione, in Globum habitabilem dispositum & ordinatum. L. 1. c. 5.

Diximus supra, æstum quendam, luctamque, fuisse in primo Chao, ex illâ discor-

diſcordium & diſſidentium elementorum miſtione. Hoc itidem notârunt veteres, atque maximè Empedocles, per ſuum νεῖκος, ſive litem & inimicitiam: quod primum in naturâ rebuſque formandis, principium poſuit. Neque aliter illud Heſiodi, φυσικῶς, & ſine allegoriâ intelligo: Τὴν δ' ἑτέρην πρωτέρην μὲν ἐγείνατο Νὺξ ἐρεβεννή. *Hanc Litem primùm genuit Nox tenebroſa*, ſive Chaos; idem enim plerumque valent hæc duo in mythologicis. Sed quoad Empedoclem, res notiſſima eſt. Neque aliud ſonuit lyra Orphei, cùm ad demulcendos Argonautas, ſuum vetus Canticum renovabat.

1 Argon: ver. 496.

Ἤειδεν δ' ὡς γαῖα καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα,
Τὸ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι μιῇ συναρηρότα μορφῇ,
Νείκεος ἐξ ὀλοοῖο διέκριθεν ἀμφὶς ἕκαστα.

Ad quem locum ità Scholiaſtes. Ἐμπεδοκλῆς φησὶν ὅτι συγκεχυμένων ἁπάντων τὸ πρότερον, νεῖκος καὶ φιλία παρεμπεμφθέντα, τὴν διάκρισιν ἐποιήσαντο· χωρὶς γὰρ τούτων οὐδὲν δύνατον γενέσθαι.

Vides denique ex his authoribus, à Lite incœpiſſe, ab Amore perfectam eſſe, mundi formationem. Nempe poſt illam luctam aut diſſidium, duo aut plura elementa coaluere in ſuperficie aquarum: & ex illo complexu, qui Amori aſcribitur, genitus eſt Orbis habitabilis. Hæc

veterum Mythologica, vel Allegorica, de ortu rerum ex Chao, nemo non dilucidè intelligit, qui historiam aut Philosophiam de Telluris origine, in primâ parte Theoriæ traditam, cum illâ veterum doctrinâ mysticâ contulerit. Id quod factum est antea, magnâ ex parte, in secundo libro ejusdem Theoriæ, Cap. viii. Et, ne in repetendis ibidem dictis, fastidio simus, eò Lectorem remittimus. Atque hæc breviter de Chao adjecisse sufficiat. Cap. 5.

CAP. II.

De formâ Telluris Primigeniæ, & de Mundi statu triplici.

EGIMUS hucusque de ortu Telluris ex primo Chao: idque post varios motus & metamorphoses. Nempe ut solent Animalcula ex ovo aut verme in aliud & aliud insecti genus transire, donec fomam ultimam attigerint: ità variis subinde mutationibus, & fugitivis formis, ex Chao fit tandem Tellus habitabilis. Sed quærendum proximè, *Qualis esset formæ & superficiei hæc Tellus primigenia*, cum primùm compacta fuit ex

ex Chao? an ejuſdem cum hodiernâ, vel diſſimilis? Reſpondeo, Conſtitui non potuit ab initio, in eadem, quâ hodiè eſt, formâ, Tellus: propter montes & ſcopulos; & alveum maris, & hujuſmodi inæqualitates, quæ immediatè à Chao, ſive in ſuperficie maſſæ fluidæ, oriri non poterant. Id quod in ipsâ Theoriâ abundè monſtravimus. Proindè neceſſum eſt, Terram primigeniam alterius fuiſſe formæ & faciei ab hodiernâ.

L. 1. c. 4, & 5.

In hoc puncto vertitur rei cardo, & qui hanc concluſionem probatam dederit, cauſam tenet. *Probatam* verò intelligo, non rationibus Phyſicis, id enim jam factum eſt loco ſupra citato: ſed aliud nunc agimus, ut idem ſcilicet à priſcis ſapientibus traditum oſtendamus; & etiamnum extare, non tam in libris, quàm in fragmentis veterum, aut excerptis, ejuſdem rei non obſcura veſtigia. Atque hoc novum opus non ideò ſuſcipimus, ac ſi neceſſarium eſſet præfatæ Theoriæ, quæ ſuis viribus nititur: ſed ut liberemus Providentiam ab omni maculâ, & eorum obſtinationi occurramus, qui veritatem ipſam, niſi a majoribus ſibi commiſſam & commendatam, nolunt recipere.

Age igitur, rem ipſam aggrediamur: concluſio probanda hæc eſto. *Mundum olim fuiſſe alterius formæ & ſitûs ab hodierno.*

dierno. Per *Mundum* autem intelligo non immenſam rerum univerſitatem; ejus enim oras aut figuram non novimus, neque partium remotarum ordinem. Sed mundum noſtrum, Terram ſcilicet & Cœlos aſpectabiles. Proin eò redit aſſertio noſtra, *Terram fuiſſe olim alterius formæ ab hodiernâ, & alterius ad cœlum ſitûs;* hoc, primo loco & generatim aſſerimus. In quo verò poſitum fuerit iſtud diſcrimen, opportuniùs in ſequentibus explicabitur, cùm proprietates illius Telluris primævæ ſeorſim expendendæ ſunt.

Interea, ut hoc diſcrimen generale authoritatibus confirmemus, notandum imprimis, Triplicem eſſe mundi naturalis, ſive Cœli & Terræ, ſtatum, vel ordinem, ſecundum ſacras literas. Nempe Præteritum, Hodiernum, Futurum. Ita enim diſtinguuntur ab Apoſtolo Petro, Οἱ ἔκπαλαι οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ· οἱ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ· & verſu decimo tertio, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν προσδοκῶμεν. Per Cœlos Terramque *præteritos*, intelligit Apoſtolus Primigenios, ἀρχαίους, ut ipſius verbo utar: quos Diluvio periiſſe ait. *Hodierni* ſunt, quibus jam utimur, quique fatis contrariis expoſiti, Igne perituri ſunt, Cap. iii. 7. Denique *Futuri* ſunt illi novi Cœli & nova Terra, quæ, peractâ conflagratione, expectamus. Quorum itidem meminerunt Iſaias Propheta, (Cap. lxv. 17. & lxvi. 22.)

2 Pet. iii. 5. & 7.

Cap. ii. 5.

22.) & Johannes Apoſtolus, Apoc. xxi. 1.

Hunc triplicem Mundi naturalis ſtatum notavit pariter Apoſtolus Paulus, ad Romanos capite octavo: aliiſque characteribus inſignivit. Supponit primò, Mundum, *Vanitati nondum ſubjectum.* Dein Hodiernum, *vanitati ſubjectum.* Denique Futurum, *à vanitate redemptum & liberatum:* ab eâ nempe vanitate cui antea ſubjiciebatur. Hæc futura mundi inſtauratio, quam Apoſtolus indi-
Act. iii. 21. cat, dicitur à Sancto Petro ἀποκαταστάσεως· & a
Mat. xix. 28. Chriſto παλιγγενεσία· triplicemque mundi ſtatum, de quo loquimur, involvit. Renovatio enim, aut reſtitutio, fit ad ſtatum aliquem præteritum: eſt reditus ad ſimilem, aut eandem, quam res illa olim habuit, formam, aut ordinem. Ad quem verò ſtatum priorem fiet mundi futura reſtitutio? Non ad hodiernum, is enim vanitati ſubjicitur, ſecundum Apoſtolum: Reſtitutio autem illa eſt liberatio, à vanitate & corruptione: Ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Ex his unà collatis rectè deducitur, Hodiernum mundi naturalis ſtatum præceſſiſſe alium, eumque fuiſſe hodierno præſtantiorem.

Hæc ideò præmiſi, ut ſententiam noſtram de Mundorum ſucceſſione, ſive de mundi naturalis diverſitate & tranſmutatione,

tione, tam præteritâ, quàm futurâ, in sacris literis fundatam ostenderem. At, inquies forsan, Hic sermo Sancti Pauli non respicit mundum naturalem & inanimatum, sed animatum, genus humanum, atque illam renovationem quam experturi essent homines, ope Evangelii. Ità quidem Neoterici nonnulli hunc locum Pauli interpretantur. Sed ad locum cognatum Sancti Petri de triplici mundo, supra adductum, quid regerent hi interpretes? Si alterutrum accipiunt de mundo naturali, inutile erit recusare alterum: nulla autem vi ad allegorias detorqueri potest illa dissertatio Sancti Petri de triplici mundo, antediluviano, hodierno, & novo futuro; quippe quòd in unoquoque ordine, Cœlum & Terram, mundi naturalis partes, exprimit Apostolus, & tanquam characterem, mundi de quo loquitur, descriptioni interserit: loquitur igitur de Cœlesti & Terrestri, sive de naturali.

His interpositis, redeamus ad Sanctum Paulum. Neque enim assentior Neotericis istis, qui vim verborum Apostoli in allegorias dissolvunt, & à mundo naturali ad moralem inflectere satagunt: invito sacro Authore, ut mihi videtur, & reluctantibus Patribus Christianis, qui de rerum naturâ, mundoque inanimato, hunc locum non incelebrem exponunt. Sed

digna res eſt quæ diligentiùs expendatur.

Rom. viii. 19, 20, 21, 22, 23. VERBA Beati Pauli hæc ſunt. * *Nam vehemens expectatio Creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubjecta eſt, non volens, ſed propter eum qui ſubjecit eam in ſpe. Quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc. Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi, primitias Spiritûs habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri.*

HIC agitur manifeſtò de triplici ſtatu Creaturæ ſive τῆς κτίσεως: ſtatu primævo, vanitati nondùm ſubjecto: ſtatu vanitati ſubjecto: & denique ſtatu futuræ redemptionis & liberationis à vanitate & corruptione. Hactenùs, opinor, convenit inter omnes interpretes: Sed quærendum ultrà, & quid per τὴν κτίσιν, quæ vanitati ſubjicitur:

* Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τῶν Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.

tur: ab eâdem denuò, præſtituto tempore, liberanda. Reſpondeo, per vanitatem hìc intelligi mutabilitatem, inconſtantiam, naturam caducam, & fluxilem, & corruptioni facilè obnoxiam, qualis eſt hodierna. Et *ſervire* dicitur Creatura, ſive ſervitutem pati, propter labores ſerviles, tam hominum quàm jumentorum, in hoc ſæculo: quibus in venturo exonerabuntur. Neque hactenus multa lis eſt: ſed quæritur maximè quid per τὴν κτίσιν, quæ diverſas haſce ſubit conditiones, intelligendum ſit. Siquis animo libero, & à præconceptis opinionibus immuni, hæc verba legat, de Creatione, ſive externâ rerum naturâ, loqui Apoſtolum, facilè pronunciabit; id enim in fronte ferunt verba Apoſtolica, atque primo intuitu nobis exhibent: neque recedendum eſt à literali verborum ſenſu & ſignificatione, niſi aliis ſcripturæ locis repugnârit, aut id malè patiatur materiæ ſubjectæ ratio. Horum autem neutrum hic objici poteſt: nam hæc triplex mundorum ſucceſſio, quam innuit Sanctus Paulus, apertiùs & explicitiùs aſſeritur à Sancto Petro, Epiſtolâ ſecundâ, capite tertio; nullo alio renitente authore ſacro. Et quoad rerum naturam, non modò tacitè conſentit, ſed conclamat in partes noſtras: hodiernæ enim Telluris facies, & diluvii univerſalis phænomena, altâ voce teſtantur, Ter-

Vid. Theo. Tell. lib. 4. c. 6, 7.

rarum orbem olim fuisse alterius formæ & sitûs partium. Prout fusè demonstratum est libro primo *Theoriæ Telluris*. Dein, suppositâ Conflagratione Terrarum, quam omnes agnoscunt, sequitur, quasi suâ sponte, redintegratio quædam & novus orbis habitabilis: id quod in eadem Theoriâ ostensum est, lib. 4. c. 2. Vides igitur, huic interpretationi de triplici mundo, nihil obstare ex utrovis capite: aut nos depellere à genuinâ vi verborum, quam in claris, aut dubiis, sequi tenemur.

Præterea, Patres Christiani qui hunc locum interpretantur, vel obiter attingunt, per τὴν κτίσιν intelligunt *Creationem externam*, mundum naturalem, sive rerum naturam. Ità Tertullianus*, Irenæus †, Origines ‡, Hieronymus §, Chrysostomus ||, aliique, tam veteres, quam recentiores. Denique, qui futuram Mundi renovationem

---

* Adverf. Hermog. c. 11. & de cor. mil. c. 6. † Lib. 5. c. 36. ‡ Contra Celf. l. 4. § In Ifa. li. & in c. ii. ad Ephef. & in Habac. c. iii. || Ad Rom. Hom. 14. & Hom. 10. ad Antioch.

Toletus *in hunc locum Apostoli, cum enumerâsset* Irenæum, Chrysostomum, Cyrillum Alex. Greg. Nazianzenum, Hilarium, Ambrosium: quibus adde Theophylactum, Oecumemium, aliosque: Subjungit, *Conveniunt omnes in hoc, quod universi, seu Mundi partes, nomine Creatura, significantur, quæ propter hominem, his corruptionibus inserviunt; & ab hac servitute liberabuntur, & in perfectionem promovebuntur in hominum resurrectione.* His antiquis adde è recentioribus Interpretibus optimos, Grotium, Toletum, Estium, Med. J. Cap. Calv. aliosque plurimos.

nem recipiunt & tuentur: id quod faciunt, tam è Græcis, quàm Latinis Patribus, plurimi: propendent omnes in hanc ſententiam, & in hanc expoſitionem ſermonis Paulini, ut per τὴν κτίσιν, *Mundum conditum*, vel rerum naturam intelligant. Quæ, per proſopopœiam, huic Apoſtolo familiarem, avidè expectare dicitur, & quaſi *exerto capite*, ſuam redemptionem: quinetiam *ingemeſcere* nobiſcum ſub hodierno ſervitutis jugo: denique, inſtar *Parturientis*, ab onere liberari, atque novam prolem videre cupit. Hæc appoſitè admodum & eleganter ab Apoſtolo ad rerum naturam applicantur. Neque his diſſimile eſt, quod, ex mente Sibyllæ, cecinit Poëta,

Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum:
Aſpice venturo lætentur ut omnia ſæclo.

Sed de hâc re ſatis. Vides tam ex ipſis verbis, quàm ex authoritate optimorum interpretum, ſive veterum, ſive recentiorum, τὴν κτίσιν Apoſtoli referendam eſſe ad mundum aſpectabilem, rerumque naturam. Ad quem ſignificatum magis aſtringere videtur Apoſtolus hanc vocem, addendo,

dendo, αὐτὴ ἡ κτίσις, ver. 21. ac πᾶσα ἡ κτίσις, ver. 22. ne ad sensus figuratos vagaremur. Superest tantùm, ut aliorum interpretationes refellamus, qui relictâ verborum viâ rectâ, diverticula quærunt: & alienas affingunt significationes huic voci κτίσις vel κτίσεως, quibus totam Apostoli sententiam pervertunt. Sunt autem in triplici ordine hi Interpretes. Alii enim *per Creaturam* intelligunt *Angelos:* degeneres nempe, & à suâ primævâ puritate delapsos. Alii, *genus humanum.* Alii denique *Gentes* specialiter, seu Gentiles: convertendos scilicet, at nondum conversos. Sed nodum in scirpo quærunt qui his ambagibus utuntur in re facili: & dum volunt esse subtiles, in nullam incidunt sententiam aut interpretationem solidam. Nam primò, quoad Angelos, præterquam quod abrumpunt omnem connexionem cum præcedentibus, nulla futura est instauratio Angelorum lapsorum: loquitur autem Apostolus manifestò de Creaturâ à servitute & corruptione liberanda: quam illa redemptionem anhelat & vehementer expetit. Dein quoad genus humanum, id recipi non potest, quoniam *Creatura* distinguitur ab hominibus, sive à nobis ipsis, in ipso verborum textu. *Scimus,* inquit Apostolus, quod *omnis Creatura ingemiscit & parturit usque adhuc, non solum illa, sed & nos ipsi.* Aliud igitur est

eſt *Creatura*, aliud homines: ni velis non eſſe è numero hominum aut humani generis Apoſtolos alioſque pios. Quinetiam nos hortatur ad patientiam, & conſolatur, ex illo communi nixu rerum omnium ad futuram perfectionem. Et licet nonnuſquam κτίσις aut καινὴ κτίσις ad genus humanum aut Chriſtianos referenda eſſet, id fieri non poteſt hic loci, ubi ab iiſdem apertè diſtinguitur, & contraponitur. Denique, qui Gentes atque populum Gentilem, nomine κτίσεως hic intelligunt, maximè omnium à verborum uſu & à verà ratione recedunt. Quid enim τῇ κτίσει cum gentibus aut gentilibus? quæ cognatio vocum aut rerum? ſub eodem onere gemuerunt Creatura & Chriſtiani, (ver. 23.) quod de gentibus & Chriſtianis haud dixeris. Neque magis aſpirare potuerunt gentes ad religionem ſibi ignotam: nec ſe tædebat ſuæ ſuperſtitionis & Deorum, quibus maximè delectari populum Ethnicum, atque furere & æſtuare, ſiquis eos læſerit, multis exemplis vidimus. Præterea, quâ ſpe ſubjectæ ſunt vanitati Gentes, aut quis eas ſubjecit, non ſuâ ſponte? Denique, loquitur Apoſtolus de *futurâ gloriâ* (ver. 17.) tandem revelandâ, quâ nobis ait abundè compenſatum iri, quicquid, in hoc ſæculo, malorum patimur. Quid hoc igitur ad gentes, aut bona quæcunque hodierni ſæculi? Porrò,

hæc *liberatio Creaturæ* conjungitur (ver. 21.) cum *gloriosâ liberatione Filiorum Dei*, veluti Synchrona: illa autem ad futurum fæculum unicè fpectat, ergo hæc itidem eodem referenda eft. Neque minùs ἀπολύτρωσις τȣ͂ σώματ☉- (ver. 23.) tempus Refurrectionis refpicit, ut ex aliis Scripturæ locis fatis patet. (Luc. xxi. 28. Ephef. i. 14. & iv. 30.) nec rebus quibufcunque hujufce vitæ adaptari poteft. Poftremò, Quam connexionem haberent ea quæ fequuntur (ver. 24.) cum præcedentibus, fi de converfione Gentium ageretur? *Spe enim falvamur*, inquit Apoftolus: nempe cum dixiffet antea nos expectare redemptionem corporis, fubjungit nondum re, fed fpe tantùm, nos falvos effe: vitam futuram indicans. Summa eft, five antecedentia attentas, fi confequentia, five ipfum textum, in eo confpirant omnia, ut venturam fœlicitatem denotent, & in futuro fæculo terminentur.

His, opinor, fatis conftat, per τὴν κτίσιν in hoc fermone Apoftolico nihil aliud intelligi poffe, quàm, quod vox fonat, *mundum conditum*, five rerum naturam; prout aliàs accipitur ab hoc authore facro (infra ver. 39. fupra cap. i. 25.) adeoque fruftra effe Neotericos iftos, qui ad alienas fignificationes invitum trahunt hoc vocabulum. Neque minùs incongruum

eft,

est, ***Futuram Gloriam***, quam memorat Apostolus: ***liberationem à servitute & corruptione: corporis redemptionem:*** ad hodiernum sæculum restringere. Hæc mundum futurum quasi digito demonstrant: quemadmodum vanitatis, servitutis, & corruptionis status, hodiernum. Denique, hanc vanitatem cùm rerum natura non habuerit ab initio, sed eò posteà prolapsa sit, ex consilio divino, ut innuit Apostolus: patet, duos jam subiisse status rerum naturam; & tertium, eumque hodierno præstantiorem, subituram esse. Unde conficitur, quod initio diximus, Triplicem mundum, sive triplici mundi naturalis statum & successionem, in hoc sermone Apostolico includi & repræsentari.

Hæc, fundamenti loco, subjecimus ex sacris literis, de triplici mundorum ordine. Quem multipliciorem adhuc è veteribus nonnulli statuerunt. Volunt enim Stoici, alios aliis succedere mundos indefinenter, per Diluvia & Conflagrationes, innumeris vicibus, repetita. Quem errorem alibi notavimus. Theor. lib. 3. c. 3. Quinetiam è Græcis reliqui, qui de Periodis mundanis philosophantur, earum numerum non definiunt: neque id explicant, quoties renovabit faciem rerum natura, & ubi tandem definet. Ad doctrinam Christianam cæteris accedit propiùs illa Zoroastri: quam,

ex

Theor. l. 4. c. 5. ex Theopompo desumptam, antea exposuimus: hæc mundum claudit, Morte & Inferno abolitis, cum sanctorum virorum beatitudine, corporibusque cœlestibus: neque *umbram spargentibus, neque cibi indigis.* Quæ est vera rerum nostrarum atque mundi nostri consummatio. Sed de his hactenus.

CAP. III.

Forma Telluris primigeniæ, & præcipuæ ipsius differentiæ ab hodiernâ. Harum differentiarum manifestæ notitiæ apud Antiquos reperiuntur.

DIXIMUS supra, Tellurem primigeniam alterius fuisse formæ & situs, ab hodiernâ. Idque non tantùm rationibus physicis, sed etiam ex Antiquorum monumentis, tam sacris quàm prophanis, innotescere. Exponendum igitur proximo loco, quæ Forma, quis situs, quod discrimen, utriusque Telluris: ut illius discriminis vestigia quæramus apud veteres: iisque repertis, sententiæ nostræ veritatem, diu absconditam, multo tempore exesam, & tenebris obductam, quasi novâ luce detegamus. Orbis Terrarum, hodierni & primævi, multifariæ sunt & innumeræ differentiæ: quæ

quæ tamen revocari possunt omnes ad duo capita : ad *Formam* nempe, & *Situm*, utriusque Telluris. Ab his enim profluunt, tanquam à suis fontibus, aliæ multæ varietates & discrimina.

FORMA & situs hodiernæ Telluris, notissima sunt : Globus noster est bipartitus in mare & terram : globus scopulosus, montosus, salebrosus, cavernosus : ac si esset moles disrupta aut confracta. Situs autem hujus Globi, est obliquus ad Solem, sive ad axem Eclipticæ : unde varias subit temporum vicissitudines, in anni sui curriculo : Hyemem & æstatem, & media æquinoctia. Ita se habent sedes nostræ: hìc vitam laboriosam brevemque trahimus. Jam mutemus Theatrum, & finge tibi, si lubet, scenas partesque contrarias : terrarum orbem, integrum, continuum, sine mari, aut voragine marinâ : lævem & æquali ubique superficie, sine montibus, scopulis, cavernis aut cavitatibus. Denique rectà ad Solem conversum, sive protensum in lineâ parallelâ ad axem Eclipticæ ; unde omni careret temporum inæqualitate, & perpetuo vere vel æquinoctio, gauderet.

HÆC est Tellus primigenia, vel ipsius imago. Hæ conditiones ipsius primariæ, peculiaris *Forma* & *Situs*, quibus ab hodiernâ maximè distinguitur. Observandum deinceps, siquas harum

rerum

rerum notitias reperire licet apud veteres, ut eorum testimoniis & authoritate vincamus eos, qui à naturâ petitis argumentis non facilè cedunt. Notandum autem imprimis, Hanc Formam Telluris primigeniæ, secundum sententiam nostram, periisse in Diluvio universali: & ex illo tempore, atque ex illâ clade, ortam esse hodiernam. Quâ in re sequimur Apostolum Petrum, qui primum mundum, nempe primos cœlos, primamque Terram, in Diluvio periisse ait, 2 Epist. iii. 6. Loqui enim Apostolum, eo in loco, de mundo naturali, & non tantùm de humano genere, dubitari non potest, si antecedentia attendamus: quod enim *Mundum* nuncupat *versu sexto*, proximè præcedenti *Cœlum* & *Terram*, sive rerum naturam, appellârat. Neque Derisorum istorum objectioni, (ver. 4.) ab immutabili statu mundi naturalis deductæ, aptè occurrit Apostolus, nisi ad id, de quo erat quæstio, congruat responsum. Quæstio autem erat de mundo naturali, & si non eodem referatur responsum, nihil erit ad rhombum. Denique, præcedentem Mundi interitum in Diluvio memorat Apostolus, in argumentum futuri interitus in Conflagratione: nulla autem esset vis hujus argumenti, nisi mundus naturalis perierit in Diluvio; cum id probandum fuerit Apostolo,

postolo, Mundum naturalem in Conflagratione periturum esse. Ita ferè arguit Apostolus contra hos Pseudo-philosophos. Quod factum, fieri potest: Sed mundus jam periit, Natura semel naufragium passa est: quid ni iterùm pereat, quid ni secundò naufragium patiatur?

Sed pergamus in proposito: non tantùm enim dicimus Terram primævam periisse in Diluvio, sed etiam diversam fuisse, forma & qualitatibus, ab Hodierna. Atque hanc diversitatem comprobare mihi videtur idem Sanctus Petrus, in eodem Sermone de revolutione Mundi: nisi causam suam deserere, aut, quod nefas est, male tractasse supponamus. Sed ne fraudem facere videamur sacro authori, æquum erit ipsius verba apponere, quæ ita se habent. * *Venient in novissimis diebus in deceptione Illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes: Dicentes, ubi est promissio, aut adventus ejus? Ex quo enim patres dor-*

* 2 Pet. iii. 3, 4, 5, 6, 7.
Ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτȣ τῶν ἡμερῶν ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι. Καὶ λέγοντες, Πȣ͂ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρȣσίας αὐτȣ͂; ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα ȣ῞τω διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως. Λανθάνει γὰρ αὐτȣ̀ς τȣ͂το θέλοντας, ὅτι ȣ̓ρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ, ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὑδάτων συνεστῶσα, τῷ τȣ͂ Θεȣ͂ λόγῳ. Δι' ὧν ὁ τοτὲ κόσμος ὕδασι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο. Οἱ δὲ νῦν ȣ̓ρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρȣ́μενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

orum : quin id potiùs roborat & confirmat. Nam ſi eadem fuit & immutata naturæ facies ante & poſt Diluvium, eadem ſemper fuit ab ipſo rerum initio : id quod contendebant ὁι ἐμπαῖκται. Itaque, ex hâc interpretatione, non tantum non refellit, ſed concedit Apoſtolus id quod erat refutandum.

Secundo, exprobrat, ut vides, Apoſtolus his Pſeudo-philoſophis ſuam ignorantiam, ver. 5. Cujuſce autem rei ignorantiam ? non Diluvii in genere : Judæi enim erant, quibus ſcripſit Petrus : idque arguit ipſa hæc phraſeologia, *Ex quo Patres obdormierunt*, quæ eſt purè Judaica. Judæos autem latere non potuit Diluvium Noachi, lectitatis unoquoque ſabbatho libris Moſis : ſed ignorabant, vel ſe ignorare ſimulabant, Cœlos Terramque antediluvianos aliter quàm hodiernos, conſtitutos eſſe : iiſque pereuntibus in ſtrage Diluvii, τὺς νῦν ὀρανὺς ϗ γῆν ſucceſſiſſe, alterius formæ & qualitatum ab antiquis. Hanc iis ignorantiam vel oblivionem exprobrat Apoſtolus.

Tertio, ſi nulla fuit diverſitas inter rerum naturam ante-diluvianam & poſtdiluvianam, verſus ille quintus eſt ſupervacaneus & inutilis : fruſtraque memorantur Cœli & Terra ante-diluviani, in exemplum mutabilitatis naturæ (prout

ut argumentum poſtulabat) ſi iidem fuerint in utroque mundo, ſine ullâ mutatione.

Quarto, ex eâdem ſuppoſitione, in verſo ſexto illatio fit ſine fundamento, conſequentia ſine præmiſſis. * Δι᾽ ὧν, inquit Apoſtolus, ὁ τοτὲ κόσμος ἀπώλετο. Propter quæ verò? vel propter quas cauſas, inundatus periit iſte mundus? Annon propter illam conſtitutionem ſitumque, reſpectu aquarum, quem verſu præcedenti annotârat? Hoc conceſſo, habes diſcrimen inter utrumque mundum, & conſequentiam ritè deductam: hoc non conceſſo, nulla eſt vis conſequentiæ aut illationis.

Denique, in *verſu ſeptimo*, opponuntur Hodierni Cœli & Terra antediluvianis: Οἱ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, τοῖς ἔκπαλαι οὐρανοῖς καὶ γῇ· quemadmodum infrà (ver. 13.) novi cœli & terra diſtinguuntur ab hodiernis. Quod ſi prorſus eadem fuiſſet utraque compages, ante-diluviana & poſt-diluviana, nullus eſſet locus huic antitheſi, nulla diſtinctionis ratio. Quin potius vice particulæ adverſativæ, dicendum fuiſſet Apoſtolo, οἱ αὐτοὶ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, &c.

* Δι᾽ ὧν, *Per quæ* Vulgat. *Quamobrem*; Bez. *Quâ de cauſâ, ſive quia talis erat qualem diximus conſtitutio Terræ & Cœli*, Grot.

&c. iidem Cœli & Terra, qui aquis antea demerſi fuerunt, igni jam reſervantur. Ità enim loquitur de *Logo* vel *verbo Dei*, τῷ αὐτῷ λόγῳ, inquit, ver.7. eodem nempe, quem memorârat anteà, ver. 5. Et ſi Cœlum & Terra fuiſſent utrobique iidem, non minùs quàm Spiritus Sanctus, cur illis notas diſtinctionis, huic unitatis, præfixit?

Hæc pluribus expoſui, quod probè nôrim, hunc locum Sancti Petri multis eſſe lapidem offendiculi: nos autem ſuper hanc petram Theoriam Telluris potiſſimùm ædificamus, quoad authoritatem ſacram; & immobile fundamentum hoc ſemper duximus. Neque prorſus nova eſt, aut ſingularis, quam dedimus, hujus loci interpretatio. Nam plures commentatores, vi verbi coacti, fatentur Apoſtolum hìc loqui de mundo naturali. Et nonnulli Cœlos & Terram, ante-diluvianos, periiſſe (quod formam, intelligo) & hodiernos ab iis diverſos eſſe, ex authoritate hujus ſermonis Apoſtolici aſſeruerunt. Ita certè Sanctus Auguſtinus, qui, pluribus in locis, Mundum antiquum naturalem periiſſe ait, & hodiernos Cœlum & Terram, alios eſſe ab antiquis: quinetiam interitum Mundi in Diluvio, futuro ipſius interitui in Conflagratione, non ſemel comparat & æquiparat; idque in exponendo hoc ipſo argumento Divi

X Petri.

Petri. Ita *de Civitate Dei*, l. 20. c.13. hæc habet: *Apostolus commemorans factum ad Diluvium, videtur admonuisse quodammodò, quatenùs in fine hujus sæculi Mundum istum periturum esse credamus. Nam & in illo tempore, PERIISSE dixit, qui tunc erat, mundum; nec solum orbem terræ, verum etiam cœlos.* Dein cum admonuisset, hanc cladem pertingere non potuisse ad supremos cœlos, stellasque altissimas: subdit, *Atque hoc modo (penè totus aër) cum Terrâ perierat; cujus Terræ utique prior facies* (nempe *ante-diluviana*) *fuerat deleta Diluvio. Qui autem nunc sunt Cœli & Terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservandi; proinde qui Cœli & quæ Terra, id est, qui mundus, pro eo mundo, qui Diluvio periit, ex eâdem aquâ repositus est, ipse igni novissimo reservatur.* Vides ex his paucis, totum argumentum Apostoli, ad mundum naturalem, ipsiusque in Diluvio dissolutionem retulisse Sanctum Augustinum. Id quod etiam * alibi testatur

* *S. August. de C. D. l.* 20. *c.* 24. *Agens contra Porphyrium, qui mundi æternitatem & immutabilitatem, pariter ac hi Illusores, tuebatur: Locum Prophetæ citat,* Cœli peribunt: *comparatque hunc locum cum illo Sancti Petri, ubi Cœlum & Terra, ante-diluviana,* periisse *dicuntur, his verbis,* Legitur, Cœlum & Terra transibunt, Mundus transit, sed puto quod Cœlum

tur pluribus in locis: quæ, pro lubitu & otio Lectoris perlegenda, in margine apposui.

ITA sensit, ità philosophatus est, Sanctus Augustinus. Neque tamen existimo, vel ipsi, vel aliis veterum innotuisse modum interitûs aut mutationis antiqui mundi in Diluvio: nec forsan qualis fuit Cœli & Terræ facies ante-diluviana, quam deletam esse ait in illâ clade. Neque enim ex contemplatione naturæ aut ratiocinatione præeunte, in hanc sententiam descendisse videtur Augustinus, sed authoritas & lumen sacri scriptoris hanc ei extorsêre conclusionem: nonnihil adjuvante forsan, obscurâ aliquâ, de rebus Diluvianis vel Ante-diluvianis, traditione.

HACTENUS ostendimus distinctionem & diversitatem in genere inter Mundum

 ante-

Cœlum præterit, transit, transibunt, aliquanto mitius dicta sunt, quàm PERIBUNT. In Epistolâ quoque Petri Apostoli, ubi aqua inundatus, qui tum erat, periisse dictus est Mundus, satis clarum quæ pars Mundi à toto significata est, & quatenus periisse dicta sit, & qui Cœli repositi igni reservandi. *Dein, quæ aut quota pars universi periit in Diluvio, infra explicat:* In Apostolicâ illâ Epistolâ à toto pars accipitur, quod Diluvio periisse dictus est Mundus, quamvis sola ejus, cum suis cœlis, pars ima perierit. *Denique in expositione Psal.* ci. *ad illa verba jam memorata,* Cœli peribunt: *hoc* semel ait contigisse *in Diluvio, secundum Apostolum Petrum:* apertè dixit hoc Apostolus Petrus, Cœli erant olim & Terra, de aquâ & per aquam constituti, Dei verbo. Per quod, qui factus est mundus, aquâ inundatus, deperiit. Jam ergo dixit, periisse Cœlos per Diluvium. *Vid. etiam. c. 16. ejusdem libri, ubi figuram mundi mutatum iri, in conflagratione, ut olim in Diluvio.*

ante-diluvianum & hodiernum, ex verbis Sancti Petri. Sed in quo constitit illa diversitas aut discrimen, non ità apertè dicitur. Dicitur quidem ille mundus *ex aquâ* & *per aquas, constitisse. Consistere* autem *per aquas*, si ad Terram referatur, idem esse videtur ac *sustentari per aquas:* vel *fundari super aquas*, secundum phrasin Psalmistæ, Psal. xxiv. 2. vel *extendi* aut *stabiliri* super aquas, prout alibi dicitur ab eodem propheta, Psal. cxxxvi. 6 vel denique, in verbis Sapientiæ, *formari, ut orbis, super faciem Abyssi.* Prov. viii. 27. Hæc omnia eodem collimare videntur: nempe ut nobis indicent situm Telluris ante-diluvianæ: *consistentis vel sustentatæ per aquas, fundatæ* vel *extensæ super aquas*; vel quod cæteris disertius est, *paratæ per modum Orbis super faciem Abyssi.* Hæ locutiones sacræ tam inter se conveniunt, quàm cum Theoriâ nostrâ: quâ, primum terrarum orbem, in superficie aquarum, vel super faciem Abyssi, undique construximus. Vid. Theor. l. 1. c. 5.

Atque eo magis placet hæc expositio, quòd hujusmodi situs & constitutio Telluris antiquæ, eam redderent obnoxiam Diluvio; id quod planè innuit Apostolus: cùm enim dixisset Terram ante-diluvianam *ex aquâ*, & *per aquas constitisse*, subdit, *Quamobrem*, sive *quam ob causam*,

causam, nempe propter illum situm vel constitutionem, *mundus iste obruebatur.* Quod pariter multis ostendimus, liquidisque rationibus, in Theoriâ: scilicet L. 1. c. 6. Orbem illum Terrarum Abysso superstructum, obnoxium fuisse dissolutioni: atque ex illâ dissolutione, lapsuque in Abyssum suppositam, ortum esse Diluvium universale.

Hæc de situ Telluris ante-diluvianæ, respectu Aquarum vel Abyssi. Aliud planè est ipsius situs respectu Solis & Cœli: quem in conclusione illâ, capite secundo propositâ, maximè respeximus. Hunc silet Scriptura Sacra, vel obscurè significat: sed authores exotici hujusce sitûs non pauca retinuerunt indicia, nec obscura; prout infra videbimus. Id tantùm quærendum hìc restat, qualis esset, supposito illo situ Telluris ante-diluvianæ respectu Aquarum & Abyssi: Qualis, inquam, esset ipsius superficies? aspera & montosa, vel lævis & æquabilis? æquabilis proculdubiò, si ubique superincubuit Abysso; formam enim ipsius sequerctur, ut glacies aquæ suppositæ. Neque ulla esset ratio aut causa inæqualitatis in hoc orbe Terrarum: nulla origo montium, scopulorum, salebrarum, aut quarumcunque asperitatum. Denique, quoad mare, vides inclusum esse in visceribus Terræ, sub nomine Abyssi: latuitque absconditum usque

ad diſruptionem magnam in Diluvio: *cùm aquâ inundatus periit mundus ille Antiquus.*

HACTENUS quadrant omnia ad illam, quam dedimus, Telluris primigeniæ ideam vel deſcriptionem. Quadrant, inquam, omnia in his authoribus ſacris. Sed quid ad hæc alii Authores? Fateor apud veteres parciùs & tenuiùs tractari hoc caput de Formâ Telluris primæ: hanc, fertilem, fœlicem, aureamque dixêre, ſed formæ ipſius vix meminerunt. Sæpe quidem comparant Ovo: quod, præter alia in quibus conveniunt, ſuperficiem teſtamve habet lævem & æqualem; ſed nihil memini de Montium natalibus aut origine apud gentes. Authores quidam Chriſtiani, mediæ aut ſequioris ætatis, Terram ante Diluvium æquabiliorem fuiſſe hodiernâ, ſi non penitus æqualem, auſi ſunt affirmare. Ita *Beda**, *Hiſtoriæ* † *Scholaſticæ* author, *Gloſſa ordinaria* ‡, *Alcuinus**, *Rabanus Maurus*, aliique. Sed horum authoritas in ſe ſpectata, non eſt magni ponderis: at quatenus ſunt veterum ſequaces, & traditione tacitâ receptam, vel ex antiquis & ineditis manuſcriptis hauſtam, deferunt ad nos ſententiam, aliunde veriſimilem, teſtes ſunt non contemnendi. Sed pergamus ad reliqua.

* In 2 Pet. ii. 5. & de ſex dierum creat.
† c. 34.
‡ In Gen. vii.
* Interrog. 118.

CAP.

CAP. IV.

De naturâ, modo, & causis Diluviorum: & potissimum de universali.

SEQUITUR disquisitio de Diluvio, cujus hic meminit Apostolus, eoque periisse ait Mundum Antiquum. Quale autem fuit hoc Diluvium, ex quibus causis originem traxit, quâ ratione obruit terrarum orbem, ardua est, & ab omni ævo agitata, quæstio. Nos ad hunc nodum expediendum, in *Theoriâ Telluris* tria præstitimus: primò, quantitatem aquæ requisitæ ad Diluvium universale, quod maximorum montium cacumina tegeret & involveret, investigavimus: comperimusque manifesto calculo, eam superaturam esse molem & magnitudinem octo minimùm Oceanorum. Secundò, tantam aquarum vim nullibi reperiri posse, si omnes aquæ thesauros, sive in Cœlo, sive in Terrâ, sive denique subterraneos, exhaurias: claris rationibus ibidem ostenditur. Tertiò, si quomodocunque, aut undecunque, adducta esset in Terras hæc prodigiosa aquarum massa, eandem amoliendi nulla esset ratio: neque modus cognitus, aut possibilis, absumendi, aut aliunde derivandi, tantam aquarum congeriem.

Lib. 1. c. 2, 3.

riem. Ex hisce tribus capitibus, unà collatis, rectè probatur, Hodiernam Terram non esse obnoxiam Diluvio: neque, ratione suæ formæ & sitûs, ejusdem capacem. Secundò, Terram ante-diluvianam alterius fuisse formæ & sitûs ab hodiernâ: aliter istoc genere fati non periisset. Saltem non ob dispositiones suas naturales, prout nos docet Apostolus. Denique, suppositâ illâ formâ & situ, sive illa constructione, quam anteà dedimus, antiquæ Telluris, super faciem Abyssi (quæ tam scriptoribus sacris, quàm naturæ legibus rerumque ortui ex Chao, est conformis:) ex illius dissolutione, lapsuque in Abyssum suppositam, oriretur Diluvium universale. Idque tale, quod singulis phænomenis responderet, omnibusque occurreret objectionibus: neque enim inopiâ aquarum laboraret hæc hypothesis, neque easdem aquas abducere & amoliri, finiente Diluvio, difficile esset; & quæcunque alia vulgares hypotheses premunt incommoda, in hâc nullum locum habent, aut nullam vim exercent.

At dices forsan, hujusmodi hypothesin de dissolutione Terræ, & eruptione Abyssi, respondere quidem omnibus phænomenis, tam Diluvii universalis, quàm hodiernæ Telluris, sed hanc dissolutionem esse fictitiam, sive gratis dictam. Respondeo, Hypothesis illa, quæ singulis subjectæ ma-

materiæ phænomenis competit & congruit, non habetur fictitia, aut gratis dicta; suas partes explet, suo officio fungitur: & in iis rebus naturalibus quæ non subjiciuntur oculis, nulla est alia philosophandi aut veritatem indagandi ratio, quam per hujusmodi Hypotheses. Sed quoad dissolutionem Terræ & disruptionem Abyssi in Diluvio, duo sunt prætereà observanda: primò, quid de hâc re tradidit historia sacra. Secundò, quid historia naturalis Diluviorum, de modo & causis eorundem prodidit: Si Terræ hiatus, si eruptiones aquarum, & similia, in minoribus diluviis, tanquam propria & adjuncta, memorat; in maximis multo magis his causis gravioribus opus esset.

Quoad primum igitur, memorat Moses in historiâ Diluvii, disruptam fuisse tunc temporis magnam Abyssum, sive *Tehom-Rabbah*, quod fieri non potuit sine ruptione vel dissolutione Terræ. Prætereà, hanc disruptionem statuit causam primariam Diluvii: exierunt itaque vel eruperunt aquæ subterraneæ èx hâc Abyssso, quæ terrarum orbem inundabant. Neque tantùm hiâsse Terram, sed etiam prolapsam esse in suppositam Abyssum, id satis arguit, quòd aliàs non expulsæ fuissent è suis sedibus aquæ subterraneæ: multò minùs sese efferre potuissent ad altitudinem maximorum montium, nullo

facto

facto in eas impetu aut impulsu. Denique, cùm Diluvium de quo loquitur Moses, non esset huic aut illi regioni proprium, sed diffusum per terrarum orbem, inde liquet, ruinam illam vel dissolutionem Terræ, quâ emotæ & expulsæ erant aquæ, fuisse generalem: partesque omnes nostræ hypotheseως, narratiunculam illam Mosis paucis complecti & comprobare.

Huic disruptioni *Tehom-Rabbah*, non dissimilis est locus in Historiâ Jobi, cap. xxxviii. ubi natales Oceani celebrantur, cum prodiit ex utero Terræ; ita enim intelligo *uterum* illum, unde dicitur erupisse mare; fractis claustris quibus occludebatur. Verba hæc sunt, secundum Septuaginta: Ἔφραξα δὲ θάλασσαν πύλαις, ὅτε ἐμαίμασσεν, ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῆς ἐκπορευομένη· *Conclusi autem portis mare, cum fremeret, ex utero matris suæ egrediens.* Quæ ità explicuit interpres: Τὸ ἐμαίμασσεν, ἀντὶ τοῦ, οἱονεὶ ὁρμητικῶς εἶχε· καθάπερ τι βρέφος ἀποκυηθῆναι τῆς ἀβύσσου ἠπείγετο. *Fremeret* vel *fureret*, *id est*, *violento impetu ferretur*, *impulsa ad exeundum ex Abysso*, *tanquam infans ad partum.* Conveniunt ferè omnes per *uterum*, hic intelligi Abyssum, magnam matrem Oceani: & in Paraphrasi Chaldaicâ legitur expressè מִן תְּהוֹמָא *de Abysso.* Sed cum duplex fuerit, secundum nos, Abyssi status, laxus & diffusus;

Gen. i. 2. cùm Terræ superficiem undique tegebat, in

in primâ rerum formatione ; dein, incluſus in utero aut viſceribus Terræ, unde tempore Diluvii erupit : Quæritur de quo ſtatu Abyſſi, primo vel ſecundo : aperto vel clauſo, accipienda ſunt hæc verba. Manifeſtum mihi videtur, cùm de ***eruptione*** maris ***ex utero*** ſermo eſt, id velle, mare fuiſſe clauſum antea, inſtar fœtûs in utero ; & exinde prodiiſſe, viis recluſis, vel fractis repagulis. Nam in Abyſſo apertâ, diffusâ, & fluitante in ſuperficie Globi, nullus eſſet uterus, nulla eruptio ex utero. Rectè igitur vetus interpres Jobi, ***Hoc factum***, inquit, ***cum omnes fontes Abyſſi magnæ aperti erant : proinde vulvam, Terræ matris ſinum æſtimo.*** Quod pluribus exponit confirmatque Caſp. Sanctius in locum. Neque fruſtra quidem : neceſſe eſt enim per hunc uterum, magnum aliquem ſinum aut receſſum intelligamus, eumque ſubterraneum ; unde prorupiſſe dicitur Oceanus, vel tanquam partus, vel proluvies aquarum, quæ ſequi ſolet partum.

Quæ prætereà ſequuntur de fotu & involutione hujus fœtûs recens nati, eodem ſpectant : cœlique & aëris faciem, æſtuante diluvio, eleganter exprimunt. ***Quum ponerem nubem, veſtimentum ejus : & caligine, tanquam faſciis, aut pannis infantiæ, obvolverem.*** Durante æſtu aquarum Diluvialium, & labentis mundi tumul-

Ver. 9. Ἐθέμεν δὲ αὐτῷ νέφος ἀμφίασιν, ὁμίχλῃ δὲ αὐτὴν ἐσπαργάνωσα.

tumultu, nebulis, & nimbis, & excuſſis in altum fluctibus, impletæ erant omnes terris vicinæ regiones. Atque his nubibus, & caliginoſo aëre, quaſi mollioribus pannis, involutum erat mare, cùm primùm, ex utero magnæ matris Terræ, non dicam in lucem prodiit, ſed in auras qualeſcunque prorupit.

NEQUE minus congruit quod ſequitur, ver. 10. de hodierno maris alveo, & appoſitis in litore rupibus & vallis, quibus coërcentur ipſius fluctus. *Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia. Et dixi, uſque huc venies, & non procedes ampliùs: & hìc confringes tumentes fluctus tuos.* Ita vulgata. Paulò aliter Tremellius: *Cùm diffregi pro eo Terram decreto meo: & appoſui vectem & valvas. Dicens, hucuſque venies, & ne procedito: & hìc opponet ſe litus ſuperbiæ fluctuum tuorum.* Eodem res redit ex utrâvis verſione. Terræ mariſque poſt-diluvianorum formam & ſitum hæc verba definiunt, cum laxatas & ſævientes aquas, ad ſuos alveos, ſub fine Diluvii, relegavit & reſtrinxit Deus: obiceſque poſuit & repagula in oris maritimis, ſecundum fœdus cum Noacho initum, ne denuo inundarent terras.

ALIA ſunt ſacrorum ſcriptorum loca, quæ diſſolutionem Terræ ſignificare videntur,

dentur, idque in Diluvio. Propheta Iſaias, mundi cladem & diſſolutionem deſcripturus, incipit ab iiſdem verbis quibus uſus eſt Moſes, in deſcriptione Diluvii, ארבות ממרום נפתחו: nec aliter utrobique *Septuaginta*, θυρίδες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἠνεῴχθησαν. Iſa. xxiv. 18, &c. Unde cætera quæ ſequuntur in eâdem deſcriptione, ad Diluvii formam modumque pariter alludere cenſenda ſunt. Verba autem prophetæ ſic ſe habent. *Cataractæ de excelſis apertæ ſunt, & concutientur fundamenta Terræ. Confractione confringetur Terra: Contritione conteretur Terra: Commotione commovebitur Terra: Agitatione agitabitur Terra, ſicut Ebrius.* Hæc, ut vides, Terræ motus, diſſolutiones, concuſſiones, & omne genus ruinarum, indicant. Quæ, ſi ad futurum mundi excidium referenda cenſeas, ſaltem ex præterito futurum deſcribere videtur Propheta, & in utroque perturbatum & diſſolutum Terrarum orbem ſupponere. In altero ejuſdem Prophetæ Iſa. liv. 9. loco, ubi de Diluvio agitur, ait Deus ſe fœderi & promiſſis Noacho factis, ſemper ſtaturum: neque montes aut colles in poſterum commoturum. Verba ſecundum Septuaginta, hæc ſunt: Ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπὶ Νῶε, τοῦτό μοι ἐστί. Καθότι ὤμοσα αὐτῷ ἐν χρόνῳ ἐκείνῳ, τῇ γῇ μὴ θυμωθήσεσθαι ἐπὶ σοὶ ἔτι, μηδὲ ἐν ἀπειλῇ σου τὰ ὄρη μεταστήσεσθαι, οὐδ' οἱ βουνοί σου μετακινηθήσονται. *Ab aquâ quæ fuit ſub Noe,*

Noe, hoc mihi est: ficut juravi ei in tempore illo, Terræ nequaquam ultra irafci propter te, neque in comminatione tuâ montes transferre, neque colles tui commovebuntur. Hoc exemplar innuit, everfas fuiffe terras, divulfas, & fuis fedibus emotas, in Diluvio: Deumque juràffe ait, hæc nunquam reditura, neque ideò Diluvium.

Sacrorum Authorum loca alia, quæ de fubverfione aut diffolutione Terræ verba faciunt, Diluvii univerfalis tempus ftatumque, tanquam mundi naufragium, atque iræ divinæ monumentum maximum, refpicere mihi videntur. Cujufmodi funt illa dicta Jobi ix. 5, 6, &c. xii. 14, 15. Atque illud Prophetæ, Amos ix. 5, 6. *Jehovah tangente Terram, diffolvitur: confcenditque quafi rivus totam, quafi rivus Ægypti, & fubmergitur*, &c. Illud etiam Haggai ii. 6. *de duplici Concuffione Cœli, Terræ, Maris, ficci:* Præteritâ & futurâ: quicquid figuratè fignificet, utì *futuram* de Conflagratione, ita *præteritam* de Diluvio, φυσικῶς interpretor. Denique in Pfalmis, de concuffione Terræ & fundamentorum ipfius, fæpiùs fit mentio: & quandoque afflictæ & periclitantis Ecclefiæ conditio, quam Arca Noæ repræfentabat, verbis, quæ vim & æftum ipfius Diluvii notant, adumbratur, Pfal. xlii. 7. & xlvi. 1, 2, 3. maximè

mè verò Psal. xviii. ubi per omne genus tempestatum, & cœli & terræ motuum, scena Diluvii, ut mihi videtur, vividè depingitur. *Tum commota tellus contremiscere cœpit, & concussæ montium moles cohorrescere: namque iratus ille.* Ver. 8, 9, 10, 11, &c.

Fumum naribus exhalans, ardentem ignem faucibus ejaculans, & carbonibus exardescens.

Proclinato cœlo descendebat, & subjectâ suis pedibus caligine.

In Cherubo inequitans volabat, seque alis venti librabat.

Circumdederat autem sibi quasi latibulum tenebrarum, atrarumque aquarum, & ætherearum nubium quasi umbraculum.

Quibus nubibus ad ejus præsentiæ fulgorem discussis, grando & candentes emicabant carbones.

Tum Jova supremus de cœlis intonare, cumque fragore grandinem & igneos agere carbones.

Telaque sua jaculans illos dissipare, & crebris reddere fulguribus attonitos.

Ad has Jovæ minas, & spirantem ex ejus naribus ventum, aperti sunt aquarum gurgites, & fundamenta Orbis habitabilis patefacta.

Tum

Tum ille me deſuper recipiendum, & ex tam multis aquis curavit extrahendum.

Hi motus & procellæ, quæ numinis præſentiæ, (ut ſolent omnia magna, apud Prophetas) attribuuntur, nullibi occurrunt aut locum habere poſſunt in hiſtoriâ ſacrâ, niſi ſub tempore ſævientis Diluvii: cùm ruptâ Abyſſo magnâ, & effuſis nimborum Cataractis, cœlum terris miſceri videretur. Neque multò diſſimilem Naturæ faciem in Diluvio, tam quoad cœ-
M. p. 279. lum quàm terram, depinxit Philo Judæus, tractatu de Abrahamo. Ubi, cum aquarum undique confluxus motuſque turbulentos, deſcripſerat, ſubdit: Πάντα τὸν οὐρανὸν βαθὺ καὶ σύνεχες νέφος ἐπέσχε, καὶ πνεύματα ἦν ἐξαίσια· πάταγοι δὲ βροντῶν καὶ ἐκλάμψεις ἀστραπῶν, καὶ κεραυνῶν φοραὶ, καὶ καταρρηγνυμένων ὄμβρων ἀπαύστων, ὡς νομίσαι τὰ μέρη τοῦ παντὸς εἰς μίαν φύσιν τὴν ὕδατος ἀναστοιχειούμενα σπεύδειν· ἕως τοῦ μὲν ἄνωθεν καταρράττοντος, τοῦ δὲ κάτωθεν ἐπανιόντος, μετόρσια ἤρθη τὰ ῥεῖθρα, οἷς οὐ μόνον ἡ πεδιὰς καὶ ὅση χθαμαλὴ κατακλυσθεῖσα ἠφανίσθη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑψηλοτάτων ὀρῶν αἱ κορυφαί. Πάντα γὰρ τὰ μέρη τῆς γῆς ἔδυ καθ' ὕδατος, ὡς πᾶσαν καθηρπάσθαι, καὶ τὸ κόσμιον ἀκρωτηριασθέντα μεγάλῳ τμήματι, τῷ παντελεῖ καὶ ὁλίκληρον, ὃ μήτε εἰπεῖν, μήτε νοῆσαι θέμις, λελωβῆσθαι δοκεῖν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ ἔξω μέρους βραχέος τοῦ κατὰ σελήνην, ἅπας ἀνήλωτε, νικηθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ ὕδατος βίας καὶ φορᾶς. Denique ait, Πάντα τὰ τοῦ κόσμου μέρη, δίχα τῶν κατ' οὐρανὸν, ἐκινήθη παρὰ φύσιν, ὡς ἂν βα-

βαρεῖαν καὶ θανατώδη νόσον νοσήσαντα. Quùm nullibi repererim apud veteres uberiorem Diluvii deſcriptionem, nec imaginem magis vividam; hæc dicta, longiuſcula licet, referre non gravabar: quæ ita ferè reddidit Interpres. Nec aër quieſcebat interim, *Obtecto cœlo toto denſis & continuis nubibus, procellis quoque furentibus; ſimul tonitruum crepitus, micationes fulgurum, ictuſque fluminum, & cum impetu dejecti imbres perpetui, faciebant, ut videretur totus mundus abire & diſſolvi in naturam aqueam. Donec è ſupernis Cataractis, inferniſque fluentis, tanta moles undarum ſuccrevit, ut non campi tantùm, & depreſſa loca operirentur, ſed & altiſſimorum montium cacumina. Omnes enim Terræ partes ſubmerſæ ſunt, ut, illâ ereptâ, mundus magnâ ſui portione mutilaretur: & qui priùs integer illæſuſque fuerat, mancus, (*quod cogitatu, dictuque nefas eſt) eſſe videretur. Quin & aër, niſi quà Lunari circulo vicinus eſt, pene totus abſumptus erat, victus aquarum violentiâ & impetu, quæ regionem ejus penitus invaſerant. Denique omnium mundi partium, præter cœleſtes, natura laxata fuerat, quaſi morbo quodam graviſſimo & fatali correpta.* Multa ſunt, ut vides, in hâc delineatione Diluvii, ſacri Prophetæ verbis cognata & affinia: procellas & turbines, fulgura &

* Scilicet Philo voluit mundum eſſe incorruptibilem.

fulmina memorat, denſoſque nimbos, quaſi liquefacto cœlo, & confusâ mundi compage. Fatendum eſt tamen, virum eloquentiſſimum ad prophetici ſermonis altitudinem aſſurgere non potuiſſe. Neque verbis quidem exprimi poteſt, aut animo concipi, triſtis naturæ imago, durante æſtu Diluvii. Quod Cœlum, Quas Terras, Quem Aëris vultum, pingemus? Cœlum ſine Sole aut Syderibus: fractas aut læſas ubique Terras: hiantem Abyſſum: Aërem, aquis, tenebris, & intermicantibus ignibus, horrendum: præter turbines, fluctuum colliſiones, & ruentium molium fragores & tonitrua. Denique, hoc modo confuſis omnibus, aut primum Chaos, aut ſupremum Diem, in hoc mundi naufragio videre videor. Sed de Diluvio ſatis, quoad Authores ſacros.

Consulenda eſt deinceps Hiſtoria prophana, & Authores exotici: nempe quid illi prodiderint de modo & cauſis diluviorum, quæ ſcriptis mandârunt, & quorum nobis conſervârunt aliqualem memoriam, nunc in his, nunc in illis regionibus. Atque id auſim dicere generatim, maxima, quæ ab hiſtoricis traduntur, diverſarum regionum diluvia, ab iiſdem cauſis proveniſſe, aut ab eodem cauſarum ordine, quo Oecumenicum illud jam ſupra explicuimus. Nempe à diſruptione terræ,

terræ, lapsuque in hiatum suppositum, aquis repletum; unde aquæ illæ subterraneæ, ruentis molis impetu expressæ & elisæ, campos aut provincias circumvicinas inundant. Præterea, hanc dissolutionem terrarum comitari solet, aut præire, Terræ motus: quo solum concutitur, & à situ suo impellitur. Denique, regiones cavernosæ utrique horum, tam Eluvionibus, quàm Terræ-motibus, præ aliis sunt obnoxiæ. Hæc summam causæ complectuntur, atque horum omnium testem adducturi sumus historiam naturalem: & exemplis inde petitis, quod superiùs expositum fuit in descriptione Diluvii universalis, id sæpiùs in aliis occurrisse, sub minori mole, & quasi minoribus tabellis depictum videbimus.

Tribus modis in genere, contingere solent Inundationes: aut irruptione maris in terras humiles, dirutis superatisve aggeribus, à naturâ vel ab arte factis. Aut immodicis pluviis. Aut denique eruptionibus aquarum subterranearum. Prima non fit nisi in terras humiles, ut dixi, ipsius maris superficie depressiores; neque altius assurgunt aquæ aut longiùs grassantur, nisi æstu aliquo, aut subitâ tempestate propulsæ. Quare hujusmodi Eluviones contingere non possunt, nisi in regionibus maritimis: iisque non arduis aut montosis. Quoad secundum genus in-

undationum, cùm sensim fiant, permagnæ esse non possint; primarum enim pluviarum aquæ elapsæ sunt, antequam ultimæ aut penultimæ accedunt: ideoque prata tantùm, aut fluminibus contiguos campos, aut pagos, obruere solent: neque in iisdem diù morari, cùm per fluviorum alveos facilè exonerentur, & in mare decurrant. Et notare hìc licet, utì nullâ Oceani exundantiâ, propter ipsius situm, terris humiliorem; ità nec ullis pluviis, oriri unquam posse Diluvium universale; quoniam quantumcunque aquarum fingas ex terrâ & aquis eductum, cùm in pluvias coactum redit ad easdem terras & aquas, non nisi tantundem loci occupabit quantum antea occupaverat: ut nulla inde effici possit generalis inundatio. Verum quidem est, primo impetu, cum terra nondum imbiberit suam partem, erit quædam eluvies: at ubi, facta distributione, natura ubique suum repetierit, redeunt omnia ad pristinum statum; & pluviis tantum aquæ reficitur, quantum vaporibus exierat. Tertium denique Diluviorum genus, quod à terræ-motibus & eruptionibus aquarum subterranearum oritur, gravissimum est, & funestis cladibus, sive rerum naturam spectes, sive genus humanum, infame. Hinc absorptæ Insulæ quandoque, aut continentis tractus magni

submer-

ſubmerſi, montes in voragines mutati, & terra firma in mare. Denique mutationes maximæ & transformationes, quas in hodierni orbis facie oriri cernimus, aut olim ortas novimus, hinc originem traxêre. Neque minùs in homines & animalia graſſantur hæc diluvia, Civitates cum ſuis incolis hinc deletæ, agri & ſylvæ cum feris, & regiones terræ cum ſuo qualicunque apparatu: ut magni & œcumenici Diluvii, quo periit totus terrarum orbis, vera ſint compendia.

De his igitur diluviis nobis agendum eſt ſpeciatim, & è multis nonnulla ſeligenda, ex quorum intuitu & comparatione cum maximo illo & mundano, ipſius cauſas, & modum, & rationes omnes ab ipsâ hiſtoriâ edocti, & exemplis cognatis, faciliùs agnoſcamus. Meminimus alibi, in hâc materiâ, ſubverſionis Sodomæ & Gomorrhæ, & regionis Pentapolis, Theor. ſac. l. 1. c. 6. horrendæ quidem cladis: quam, uti ſulphuris imbribus à cœlo dimiſſis inchoatam, ità accedente magnâ terrarum diſruptione & aquarum, quæ ſubtus latebant, exundantiâ, perpetratam & perfectam eſſe novimus. Licet enim Moſes non meminerit explicatè niſi ſulphuris & ignis cœlitus illapſorum hiſce urbibus & locis, cum ei in uſu ſit cauſas maximè mirabiles & divinas recenſere, cæteris ſilentio prætermiſſis; utitur tamen

הפך & הפרה men iis vocibus quæ *ſubvertere* & *ſubverſionem* ſignificant, & quæ à Septuaginta ibidem & alibi ſæpius reddi ſolent per καταστρέφειν. Unde ſanctus Petrus utriuſque ordinis cauſas conjungere videtur, 2 Epiſt. ii. 6. cùm dicit τεφρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν, *in cineres redactas ſubverſione damnavit.* Ambas etiam cauſas complexus eſt Strabo, & uberiùs ex-

Li. 16. m. p. 764. poſuit utriuſque ſigna & reliquias, in Lacûs Aſphaltitis qui inde exortus eſt, deſcriptione : Δεικνύασι, inquit, πέτρας τινὰς ἐπικεκαυμένας τραχείας καὶ σύριγγας πολλαχοῦ καὶ γῆν τεφρώδη. Κατοικίας δὴ ἀνατετραμμένας σποράδην· ὥστε πιστεύειν τοῖς θρυλλουμένοις ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, ὡς ἄρα ᾠκοῦντό ποτε τρισκαίδεκα πόλεις ἐνταῦθα, ὧν τῆς μητροπόλεως Σοδόμων σώζοιτο κύκλος ἑξήκοντά που σταδίων· ὑπὸ σεισμῶν καὶ ἀναφυσημάτων πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων ἀσφαλτωδῶν τε καὶ θειωδῶν ἡ λίμνη προπέσοι, καὶ πέτραι πυρίληπτοι γένοιντο· αἵ τε πόλεις αἱ μὲν καταποθεῖεν, ἃς δ' ἐκλείποιεν οἱ δυνάμενοι φυγεῖν. *Oſtendunt petras exuſtas & aſperas & cavernas cæcoſve meatus, & terram cineroſam, & habitationes hinc inde everſas ; quæ cuncta fidem faciunt famæ apud indigenas receptæ : In hoc loco tredecim urbes olim habitatas fuiſſe, quarum caput Sodoma adhuc ſexaginta ſtadiorum habeat ſuperſtitem ambitum : terræ autem tremoribus, & ignis aquarumque calidarum & bituminoſarum*

rum & sulphurearum eruptione, extitisse lacum, saxa ignem concepisse ; urbium alias absorptas, alias à fugientibus incolis derelictas.

Hæc satis explicita sunt, neque plures testes adducere opus est, cùm res ipsa loquatur, viditque omnis posteritas, videatque hodiè, in regione illâ Pentapoli sive Asphaltidis, triplicis exitii vestigia, per ignem, aquam, & absorptionem.

De his igitur urbibus, & agris Sodomiticis satis: alias jam videamus, quæ ab iisdem causis, nempe Terræ-motibus diluvialibus, ut ita dicam, obrutæ perierunt. Licet enim distinguere Terræ-motus in illa duo genera, Siccos & Diluviales: Diluviales autem sunt Chasmatiæ, ut dicuntur. *Qui grandiori motu*, ut verbis Am. Marcellini utar, *patefactis subitò voratrinis, terrarum partes absorbent, ut, in Atlantico mari, Europæo orbe potior insula : & in Crisæo sinu, Helice & Bura : & in Criminiâ Italiæ parte, oppidum Succiniense : profundo hiatu absorpta, æternis tenebris occultantur.* L. 17. Cùmque in profundis terræ cavitatibus semper lateant aquæ, hi motus Chasmatiæ fere semper sunt Diluviales : si enim terra rupta propendeat & subsidat in suppositam voraginem, proruunt aquæ & impetuosè circumquaque projiciuntur,

ciuntur, ut non tantùm præceps ruat quicquid incubuit illi terrarum tractui, sive sylvæ, sive oppida, sive animalia; sed etiam vicinæ regiones integræ licet & infractæ, ex aquarum, quæ eructantur, impetu & diffusione, damnum cum cæteris sæpe participent. Rectè igitur Neptunum, & diluviorum & terræ-motuum
Lib. 15. Deum, finxerunt Antiqui, referente Diodoro, qui cùm irato Neptuno subversionem Buræ & Helices, de quibus posteà, attribuisset, rationem sententiæ suæ subdit, διὰ τὸ τῶν σεισμῶν ϗ τῶν κατακλυσμῶν, τοῦτον τὸν θεὸν ἔχειν δειλῆφθαι τὴν ἐξουσίαν, *quod terræmotus & diluvia Deus iste in potestate habere credatur.* Id etiam observare licet, easdem regiones esse εὐσείστους ϗ εὐκατακλύστους, cùm à communi causâ ea proveniant, nempe cavernosâ terræ substructione. Unde non malè observatur
L. 12. à Strabone de Phrygiâ ipsiusque terræ mo-
p. 378. tibus frequentioribus, ἐμφαίνων ἅμα τὸ πολύτρητον τῆς χώρας ϗ τὸ εὔσειστον, addi etiam potuit ϗ τὸ εὐκατάκλυστον· illud enim quod appellat τὸ πολύτρητον, *cavernosum* vel *foraminosum*, utriusque causas continet. Hanc etiam cavernositatem notavit in Eubœia, (l. 10. p. 447.) atque in Bœotiâ, (l. 9. p. 406, 407.) Eandem de Peloponne-
L. 15. so memoravit Diodorus Siculus. Unde regionem Græciæ, & contiguam ex utrâque parte, tam Asiæ, quam Europæ,

juxta

juxta litora Ægæi & ſurſum verſus Euxinum & deorſum ſecundum oram Mediterranei, voraginosè conſtructam eſſe facilè ſuſpicarer. Atque in his terris tam diluvia quàm terræ-motus frequentiùs contigiſſe hiſtoria teſtatur.

Id de Aſia minori notat Solinus, c. 43.

§. His ità notatis in genere circa terræ-motus, maximè diluviales, horum aliquot exempla jam recenſeamus; neque multùm refert quo ordine. Olympiade 88. contigit ille apud Locrenſes qui Civitatem Atalantem cum ſuo agro à Continente avulſit & in Inſulam convertit. Hujus Hiſtoriam præter alios memorat Diodorus Siculus, hiſce verbis: Τηλικοῦτοι δὴ συνέβη τοὺς σεισμοὺς γενέσθαι κατὰ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὥστε καὶ πόλεις τινὰς ἐπιθαλαττίους ἐπικλύσασαν τὴν θάλασσαν διαφθεῖραι· καὶ κατὰ τὴν Λοκρίδα χερσονήσου καθεστώσης, ῥῆξαι μὲν τὸν ἰσθμὸν, ποιῆσαι δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην Ἀταλάντην. *Tam horrendæ verò tùm Terræ concuſſiones paſſim in multis Græciæ partibus acciderunt, ut ſuperinfuſa maris unda multis per litora urbibus magnam labem attulerit. Et cùm Locridis antea tractus peninſula eſſet, perrupto violenter Iſthmo, Inſulam, quæ Atalantæ nomen gerit, effecerit.* Per terræ-motum itidem, in ſuppoſitam voraginem, abſorpta dicitur à Strabone urbs Eubœia, quæ ſuæ Inſulæ nomen geſſit. L. 10.

L. 12. m. fol. 111.

TERRÆ-

TERRÆ-MOTUS quo periit in Bithyniâ urbs Cyzicum, cùm pulcherrimo ipsius templo, diluvialis erat; referente Ziphilino in vitâ Antonini Pii; cùm rem ex parte narrâsset, subdit, Περὶ δὲ τὴν μεσόγειον ἄνω κορυφῆς ὄρους διαστάσης θαλάσσιόν φασιν ἐκχυθῆναι κῦμα, ἐπὶ πολύ τε τῆς γῆς ἐλθεῖν ῥιπιζομένην τὴν ἄχνην ἀκράτου καὶ διαυγοῦς θαλάσσης. *In mediterreo sive ipsâ terrâ continente, hiante montis vertice, ferunt fluctuum marinorum vim effusam esse, spumamque vel asperginem puri & limpidi maris procul inde in terram projectam fuisse.* Idem Ziphilinus in enarrandâ clade Antiochiæ per terræ-motum, subsidentiam montium & aquarum effusiones translationesque conjungit, Ὄρη δὲ ἄλλα ὑφίζησε, καὶ ὕδωρ πολὺ, οὐκ ὂν μὲν πρότερον, ἀνεφάνη, πολὺ δὲ καὶ ῥέον ἐξέλιπεν. *Subsidere præterea alii montes*, (nempe præter Corasium,) *& aquæ ubi antea visæ fuerant nunquam, extiterunt; contra nonnullæ, ubi fluxerant antea, defecerunt.*

In vit. Trajani p. 251.

PLURES memorantur hujusmodi terræ-motus diluviales apud authores antiquos, præ cæteris autem infamis est illa, quæ, circa Olympiadem centesimam, totam ferè Achaiam concussit, & duas civitates, Buram & Helicen, abruptis, ut inquit Orosius, locorum hiatibus devoravit. Meminit hujus cladis Diodorus Siculus, l. 15. & pluribus explicat, quorum hìc

M. fol. 363, 364.

hìc ſummam excerpam: Ἐπὶ δὲ τέτων κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐγένοντο σεισμοὶ μεγάλοι καὶ κατακλυσμοὶ χώρας καὶ πόλεων ἄπιστοι, &c. ἐγένετο δὲ τῦτο τὸ πάθος τῆς Ἀχαΐας περὶ δύο πόλεις, Ἑλίκην τε καὶ Βοῦραν, ὧν τὴν Ἑλίκην τε συνέβαινε μέγιστον τῶν κατὰ τὴν Ἀχαΐαν πόλεων ἔχειν ἀξίωμα πρὸ τῦ σεισμῦ. *Sub his* (principibus) *tam enormes in Peloponneſo terræ-motus & aquarum inundationes per regionem illam & urbes acciderunt, ut res omnem pene fidem excedat. Clades hæc duas præcipuè urbes Achaiæ Helicen & Buram corripiebat, quarum illa maximam inter Achaiæ urbes dignitatem ante terræ-motum illum obtinuerat.* Dein hujus cauſas explicaturus, cùm primò, irato Neptuno hanc cladem tribuiſſet, rationem phyſicam poſtea ſubnectit: Περὶ δὲ τέτοις τὴν Πελοπόννησον κατὰ βάθος ἔχειν μεγάλα κοιλώματα καὶ συστάσεις ὑδάτων ναματιαίων μεγάλας, κ.τ.λ. *Ad hæc ſunt in Peloponneſo magnæ in viſceribus terræ cavitates, ubi vaſti etiam fiunt aquarum hinc inde confluentium & ſcaturientium lacus aut conceptacula.* Atque hæc ſunt terræ-motuum & abſorptionum & inundationum cauſæ. Huic exemplo Buræ & Helices ſubjungit aliud Pauſanias in Achaicis, de Ideâ urbe in Sipylo monte, his verbis: Τοιῦτό γε δὴ κατέλαβεν καὶ ἕτερον, τὴν Ἰδέαν ἐν Σιπύλῳ πόλιν ἐς χάσμα ἀφανισθῆναι· ἐξ ὅτε δὲ ἡ Ἰδέα κατεάγη, τῦ ὄρους ὕδωρ αὐτόθεν ἐῤῥύη· καὶ λίμνη τε ὀνομαζομένη Σαλὴν

Fol. 365.

L. 7. m. p. 447.

λόη τὸ χάσμα ἐγένετο. *Tale quid accidit etiam alio loco, cùm Idea, in Sipylo urbs, in hiatum terræ absorpta evanuit. Ex quo autem confracta fuit urbs, statim è monte profluxerunt aquæ, & vorago illa facta est lacus, vel stagnum, dictum Saloe.* Addit dein, καὶ ἐρείπια πόλεως δῆλα ἦν ἐν τῇ λίμνῃ, πρὶν ἢ τὸ ὕδωρ ἀπέκρυψεν αὐτὰ τοῦ χειμάῤῥου. *Et in ipso lacu manifestò cernebantur urbis rudera, donec aquarum limosis torrentibus obducta fuerant.* Quod etiam de Helice dicitur. Denique, ut plura exempla non addam, notissima est historia demersæ Atlantidis apud Platonem, à Sacerdotibus Ægyptiacis recepta. Quæ licet fabulosa nonnulla, ut solent narrationes antiquæ, admista habeat, alicujus regionis permagnæ per terræ-motum & aquarum eruptionem, absorptæ, non fallacem memoriam retinet. Sed de his satis.

Ab his exemplis facilè transitur ad causam nostram, & ad partes nostras: cum enim in minoribus hisce diluviis terrarum hiatus & dissolutiones intervenisse, ab historiâ edocti noverimus; in maximo illo, de quo agitur, haud æquum est supponere leviores causas. Et quemadmodùm his terris aut urbibus absorptis & demersis, lacus subterraneos subjacuisse constat; ità si totum Terrarum orbem Abysso Magnæ incubuisse, in primâ rerum

rum constructione, supponamus, eumque dissolutum esse, tempore Noachi; universalis Diluvii causas non minùs conspicuas, quàm in minoribus istis, ante oculos habebimus; effectisque suis atque suis cladibus utrobique pares. Denique, peracto Diluvio, hodiernæ Telluris facies, tam quoad formam, quàm situm, & cætera quæcunque Phænomena, ex his aquis, ex his ruinis, derepentè emergeret. Id quod in Theoriæ libro primo, capite sexto & sequentibus, plenè & perspicuè declaravimus.

Superest unicum, quod prætermisimus, idque præ cæteris celebre diluvium, Deucalionis intelligo; quod instar universalis, deleto toto genere humano, à Græcis exhiberi solet. Est etiam antiquius Deucalioneo Ogygium: sed præter ipsum nomen, & tenuem rei memoriam, nihil ultra retinemus de modo aut causis istius inundationis. Quinetiam priscus Ogyges multis esse videtur Noachus ipse, & suum diluvium idem cum Noachico: mutatis nominibus, & mutilatâ chronologiâ & historiâ, quod in rebus pervetustis non rarò accidit. Hoc igitur misso, alterum Deucalionis paulisper expendamus, ut siqua maneant vestigia hiantis & dissolutæ terræ, quod in multis aliis reperimus, in hoc etiam observemus. Terram scissam & divulsam fuisse in diluvio Deu-

Περὶ θεῶν lib. 1.

Deucalionis, teſtatur illud Apollodori: Τότε δὲ, de hoc diluvio loquitur, καὶ τὰ κατὰ Θεσσαλίαν ὄρη διέστη, καὶ τὰ ἐκτὸς Ἰσθμοῦ καὶ Πελοποννήσου συνεχέθη πάντα. *Tunc ſeceſſerunt*, vel diſceſſum aut hiatum fecerunt, *montes Theſſalici, & quæ ſunt extra Iſthmum & Peloponneſum, turbata & confuſa ſunt omnia.* Scio, Interpretem Apollodori aliter reddidiſſe διέστη, ac ſi immunes fuiſſent à diluvio hi montes, ſed notum eſt διαστῆναι ea dici quæ ſeceſſum & hiatum faciunt. Atque ità occurrit ſupra in deſcriptione terræ-motûs in Bithyniâ ex Ziphilino: Κορυφῆς ὄρους διαστάσης, inquit: *dirempto vel biante montis vertice.* Neque aliter rem intelligo de montibus Theſſalicis. Secundum illud Senecæ: *Aiunt aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam unius magnitudinem montis in duas partes.*

Nat. Queſt. lib. 6. c. 25.

Est præterea locus notatu non indignus apud Lucianum, de hiatu Telluris in Templo Hieropolitano: ſacriſque à Deucalione inſtitutis circa hunc hiatum, in memoriam ſui Diluvii. Cùm illius eluvionis hiſtoriam ſecundum Græcos, enarraſſet Lucianus, ſubdit: Τὰ μὲν Δευκαλίωνος πέρι Ἕλληνες ἱστορέουσι. Τὰ δὲ ἀπὸ τούτου, λέγεται λόγος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἱρῇ πόλει, μεγάλως ἄξιος θαυμάσαι, ὅτι ἐν τῇ σφετέρῃ χώρῃ χάσμα μέγα ἐγένετο, καὶ τὸ σύμπαν ὕδωρ κατεδέξατο. Δευκαλίων δὲ,

δὲ, ἐπεὶ τάδε ἐγένετο, βωμούς τε ἔθετο, καὶ νηὸν ἐπὶ τῷ χάσματι, Ἥρης ἅγιον ἐστήσατο. —— Σῆμα δὲ τῆς ἱστορίας τόδε πρήσσουσι· δὶς ἑκάστου ἔτεος ἐκ θαλάσσης ὕδωρ ἐς τὸν νηὸν ἀπικνέεται, φέρουσι δὲ οὐκ ἱρέες μοῦνον, ἀλλὰ πᾶσα Συρίη καὶ Ἀραβίη, καὶ πέρηθεν τοῦ Εὐφράτεω, πολλοὶ ἄνθρωποι ἐς θάλασσαν ἔρχονται, καὶ πάντες ὕδωρ φέρουσι. Τὸ, πρῶτα μὲν ἐν τῷ νηῷ ἐκχέουσι, μετὰ δὲ ἐς τὸ χάσμα κατέρχεται· καὶ δέχεται τὸ χάσμα, μικρὸν ἐὸν, ὕδατος χρῆμα πολλόν. Τὰ δὲ ποιέοντες, Δευκαλίωνα ἐν τῷ ἱρῷ τόνδε νόμον θέσθαι λέγουσι, συμφορῆς τε καὶ εὐεργασίης μνῆμα ἔμμεναι. Ὁ μὲν ὦν ἀρχαῖος αὐτοῖς λόγος, ἀμφὶ τοῦ ἱροῦ, τοῖος δέ ἐστι. *Hæc sunt, quæ de Deucalione referunt Græci. De iis verò quæ postea consecuti sunt, fertur quidam sermo ab iis qui Hieropolim incolunt, magnâ certè admiratione dignus. Quod in ipsorum videlicet regione hiatus quidam Terræ factus fuerit, ac totam illam aquam absorbuerit. Deucalion autem cùm hæc ità facta essent, Aras constituit, & Templum Junoni sacrum, supra hiatum illum, erexit. Signum autem, quo fidem historiæ huic faciant, hoc peragunt. Bis unoquoque anno, ex mari aqua in Templum defertur; afferunt autem illam non sacerdotes modò, sed tota Syria, & Arabia, & qui trans Euphratem incolunt multi, eunt ad mare, atque omnes inde aquam afferunt. Ac primò, quidem in Templo effundunt illam, dein in hiatum defluit, recipitque hiatus ille, quamvis*

ex-

exiguus, immensam vim aquæ. Hoc cùm faciunt, ritum & legem Templi istam instituisse aiunt Deucalionem, ut cladis pariter, partæque salutis monumentum esset. Talis est vetus de Templo hoc sermo.

Est quidem hoc insigne monumentum disruptæ Terræ in Diluvio Deucalionis: quæ disruptio, tam cladis quàm salutis, author erat. Nam ex illo hiatu proruperunt aquæ, & in eodem, defervescente diluvio, resederunt. Utrumque memorant Heliopolitani: & quemadmodum Noachus, finito Diluvio, *Aram erexit Domino*; ità & aras & templum construxisse dicitur Deucalion, ad celebrandam rei memoriam. Quot denique, & quanti populi confluxerunt ad hunc ritum peragendum Heliopoli? plures utique quàm Hierosolymas unquam adiêre in maximè solenni festo. Et si totius orbis incolæ eò convenissent, tanto cœtui non impar fuisset occasio: cùm demolito, ut nos credimus, mundo antiquo, mutata fuit naturæ facies. Neque aliter de hâc clade sensisse videntur veterum illi, quorum meminit Seneca: *Nec sine concussione mundi tanta mutatio est* (loquitur de Diluvio universali) *ut quidam putant, inter quos Fabianus est.* Dein capite 29. de eodem argumento hæc habet: *Quidam existimant Terram quoque concuti, & divulso*

Gen. viii. 20.

Nat. Qu. lib. 3. c. 27.

vulso solo, nova fluminum capita detegere, quæ amplius, ut è pleno, vel Abysso & inexhausto penu, *profundant.* Sed de hiatu & dissolutione Terrarum in Diluviis, hæc sufficiant.

CAP. V.

De situ Telluris primigeniæ, ad Solem recto; & secutis inde proprietatibus: Quales sunt, Ver perpetuum, sive perenne Æquinoctium, per totum terrarum orbem: Cœlum Impluvium & sine Iride: Primorum hominum Longævitas.

DISTINXIMUS suprà Tellurem Primigeniam ab Hodiernâ, duplici modo, *Formâ* & *Situ.* Situs autem ille diversus, itidem duplex erat, vel respectu suæ fabricæ & positionis super aquas Abyssi: vel respectu Solis & Cœli. De priori actum est: de altero, sive cœlesti, superest ut agamus. Quod, cùm in hâc quæstione primarium sit, unde aliæ profluunt differentiæ, & conditiones notabiles, eò diligentiùs quærendum est, si, præter rationes naturales, suppetant testimonia veterum, ad illum naturæ statum confirmandum.

De Aureo sæculo, atque ævo Saturni, multa tradidere veteres, à sæculis nostris & hodierná naturá, planè aliena: quæ, tam propter causarum ignorantiam, quàm intermistas plerumque fabulas, fidem raro impetrabant. Quibus verò perspectum est, quo fundamento nititur ille rerum status primigenius, & à quibus causis oritur illud discrimen ab hodierno, iis non difficile erit, à fabulosis vera distinguere, & à spuriis genuina: sepositisque malis, reliqua bono animo amplecti gaudebunt, atque maximi facient, tanquam Historiæ naturalis antiquissimum monumentum.

Primævam Tellurem, quoad rationes Physicas, in secundo libro Theoriæ, satis explicuimus; neque hìc repetenda sunt istius Theoriæ principia, sed conclusiones: illa aùtem de quâ agitur impræsentiarum, hæc est; *Situm Telluris primævæ fuisse rectum*, posito, retentoque semper suo axe, in lineâ parallelâ ad axem Eclipticæ. Unde motus cœlorum essent omnes uniformes, cursusque anni simplex & sine temporum differentiis. Quæritur jam, siqua manent vestigia hujusce formæ anni, hujusce motûs cœli, & mutati deinde rerum statûs in hodiernum.

Ordiamur à Platone, suæ gentis & sæculi ornamento. Qui res divinas plerumque tractat, sed traditiones nonnullas ad-

admodùm antiquas, de mundo naturali, de ipſius periodis, cataſtrophis, & mutationibus magnis; quas, opinor, in Ægypto peregrè agens à Sacerdotibus collegerat; ſparſim proponit: præcipuè verò in tribus Dialogis, Timæo, Politico, & Phædone. De poſterioribus tantùm hìc agendum eſt, & primùm de Politico ſive de Regno. Ubi ſub nomine Fabulæ, de Saturni ævo vel regno, geminum Mundi ordinem, primævum ac hodiernum, & utriuſque conditiones, exhibet. Ait autem hanc narrationem ſuam traditam fuiſſe ab antiquiſſimis temporibus, & à majoribus noſtris qui proximè contingebant primam mundi revolutionem. Ἀπεμνημονεύετο ἡ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων τῶν πρώτων, οἳ τελευτώσῃ μὲν τῇ προτέρᾳ περιφορᾷ τὸν ἑξῆς χρόνον ἐγειτόνουν, &c. M.p. 271

In hoc ſermone, duplicem ætatem mundi, ut dictum eſt, ac duplicem naturæ & rerum humanarum ſtatum, diſtinguit: ſub Saturno primum, ſub Jove alterum. Et quod maximè ſpectat ad propoſitum noſtrum, in ævo Saturni dicit, motum cœlorum fuiſſe uniformem, idque ætatis aureæ, ac fœlicitatis, tam naturalis quàm humanæ, cauſam fuiſſe & fundamentum. Poſteà verò ingraveſcente hominum nequitiâ, declinaſſe rerum naturam, in quandam cœlorum ἀναρμοστίαν, quod, ſub Jovis regno, malorum fons & origo

P. 269. origo extitit. Τότε δὲ ὁ θεὸς μετέβαλεν αὐτὸ ἐπὶ τὸ νῦν σχῆμα. *Tunc Deus univerſum mutavit in illam quam jam habet formam.* Denique hunc duplicem cœlorum ſtatum, omnium mutationum, quæ nobis in Terris, aliterve contingunt, maximarum, cauſam eſſe ait. Quare cùm hunc duplicem P. 270. ordinem explicuiſſet, ſubdit ſtatim: Λογισάμενοι δὲ ξυννοήσωμεν τὸ πάθος ἐκ τῶν νῦν λεχθέντων, ὃ πάντων ἔφαμεν εἶναι τῶν θαυμαστῶν αἴτιον· ἔστι γὰρ οὖν δὴ τοῦτ' αὐτό, τὴν τοῦ παντὸς φορὰν τοτὲ μὲν, ἐφ' ἃ νῦν κυκλεῖται, φέρεσθαι, τοτὲ δ' ἐπὶ τἀναντία. *Ex his quæ dicta ſunt, rem eam vel paſſionem, quam omnium eſſe diximus mirabilium cauſam, animadvertimus. Eſt autem hæc ipſa: univerſi motum quandoque ferri, prout nunc volvitur, quandoque contrario modo.* Dein rem ultra proſequitur his verbis: Ταύτην τὴν μεταβολὴν ἡγεῖσθαι δεῖ τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν γιγνομένων τροπῶν πασῶν εἶναι μεγίστην καὶ τελεωτάτην τροπήν· μεγίστας τοίνυν καὶ μεταβολὰς χρὴ νομίζειν γίγνεσθαι τοτὲ τοῖς ἐντὸς ἡμῖν οἰκοῦσιν αὐτοῦ. *Mutationem hanc exiſtimare oportet omnium cœleſtium alternationum maximam & conſummatiſſimam. Quocirca æquum eſt putare, tunc maximas circa nos, qui intra ipſum cœlum habitamus, mutationes contingere.* Sequitur poſtea ſubobſcura commentatio de corporum noſtrorum labefactione, mutato cœli curſu: & eorundem renovatione fu-

futurâ, ubi cœlum redierit ad ſuum motum regularem.

Hoc primum caput atque ſumma rei eſt: à cœlorum motu, regulari & irregulari, mundi ſublunaris pendere ſtatum, fœlicem vel infœlicem. Notandum verò, id quod ille cœlo tribuit, reverâ ſoli Telluri tribuendum eſſe: cujus recto vel obliquo ſitu, oritur in motibus cœlorum illa congruentia vel ἀναρμοςία. Præterea, cùm motus Cœli vel Telluris mutatur, non vertitur in retrogradum, prout fingere videtur; ſed ex recto fit obliquus & inclinatus: unde omnia illa phænomena ſequuntur, quæ retroacto cœlo attribuit. Sed pergamus ad reliqua.

Ab hoc capite primario alia profluunt, atque illud proximè, Temporum æqualitas, ſive Annus ἀχείμαντος, abſque ullâ tempeſtatum differentiâ. Id notavit Plato his verbis: Γυμνοὶ ἢ καὶ ἄςρωτοι θυραυλοῦντες τὰ πολλὰ ἐνέμοντο, τὸ γὸ τῶν ὡρῶν αὐτοῖς ἄλυπον ἐκέκρατο. *Nudi verò, & ſine ſtratis, ſub dio plerumque habitabant: nam anni tempora ità erant temperata, ut iis nulla inde eſſet moleſtia.* Scio hæc aliter reddidiſſe Serranum: ſed, nec vim ſententiæ, nec vim verborum, conſervavit. Præterea, ex loco, in Phædone cognato, ſatis patet mens Platonis, ubi ait, Τὰς ἢ ὥρας αὐτοῖς κρᾶσιν ἔχειν τοιαύτην, ὥςε ἐκείνυς ἀνόσυς εἶναι. Pro ἄλυπον legit Proclus ἄλυτον· ſed eodem ſenſu, Theol. Plat. lib. 5. c. 7. m. p. 260.

ſenſu, in hæc verba, Τὴν γὰρ τῶν ὡρῶν κρᾶσιν ἄλυτον ἔχουσι. *Habent enim quatuor anni temporum indiſſolubile conſtanſque temperamentum.* Denique eodem mihi re-
M.p. 288. ſpicere videtur Plato in *convivio*, cùm hunc Anni, ſive ὡρῶν, ſtatum κόσμιον, vel ordinatum, qui olim obtinuit, *Amori* adſcribit temperato: hodiernum verò, ſive ἀκοσμίαν, ut appellat, intemperato. Sed in re clarâ non diutiùs immorandum.

P. 271, 272. PRÆTEREA, ſpontaneam terræ fertilitatem, ferarum manſuetudinem, & in regimine θεοκρασίαν, memorat. Characteres inſignes, quos ab Iſaia prophetâ (cap. lxv. 17, &c.) deſumpſiſſe videretur. Theocraſiam illam ſæpius repetit, unde totum hunc ſermonem de rerum mutationibus introduxerat: de Magiſtratûs origine, variiſque ipſius generibus præcipuè diſſerturus. Ait, in primo rerum ſtatu, Deum ipſum unicè exercuiſſe imperium. Sed degenerante humano genere, & perverſo naturæ ordine, Deum receſſiſſe à mundi gubernaculo, & ſe quaſi abdicâſſe magiſtratu; permiſſâ hominibus licentiâ mundum regendi ſuo modo. Hæc liberiùs dicta ſunt: rectè tamen, tam primi ſæculi, quàm, mundo renovato, futuri, Theocraſiam indicant. Atque hodierni mundi regimen effrænatum, quaſi mali dæmonis inſtinctu natum, actumque, his tacitè reprehenditur.

DE-

DENIQUE, licet in his mundi revolu-
tionibus & cataſtrophis, nec Diluvii, nec
Conflagrationis, meminerit Plato: ingen-
tem tamen concuſſionem Cœli & Terræ,
ſub hâc rerum converſione, memorat;
atque ex illa concuſſione perturbata om- P.271.
nia, & extincta omne genûs animalia.
Quod diſſolutioni, cladique, in Diluvio
factis, tam mundi animati, quàm inani-
mis, ſecundum ſententiam noſtram, non
obſcurè reſpondet. Dein, Renovationem
mundi futuram, & reſumptam Theocra-
ſiam in illo ſæculo, hìc apertis verbis
celebrat: Ὁ θεὸς πάλιν ἔφεδρος αὐτοῦ τῶν πηδαλίων
γιγνόμενος, τὰ νοσήσαντα καὶ λυθέντα ἐν τῇ καθ' αὐ-
τὸν προτέρᾳ περιόδῳ στρέψας, κοσμεῖ τε, καὶ ἐπανορθῶν,
ἀθάνατον αὐτὸν καὶ ἀγήρω ἀπεργάζεται. *Deus
rursùm mundi gubernacula repetit, ægro-
taſque & diſſolutas in præcedente perio-
do, mundi partes reſtituens, ornat eas
atque emendat: ipſumque proinde im-
mortalem & ſenectutis expertem con-
ſtituit.* Hæc, Futurum Sæculum, no-
vos cœlos atque novam Terram, au-
ream ætatem redivivam, manifeſtò reſpi-
ciunt; cùm inſtaurabitur natura priſ-
tina & primæva; eadem Cœli facies, eæ-
dem Terræ; &, præſente Numine, res
humanæ, ſub divinis auſpiciis & regimine,
ſummâ pariter fœlicitate ac pulchritudine
gaudebunt.

Sed de his ſatis. Id obiter notandum, Periodos & converſiones Mundanas innotuiſſe quidem Antiquis: ſed de earum numero & ordine iis minus conſtitiſſe. Ex ſacris literis nobis conſtat, Mundum jam ſemel periiſſe, idque in Diluvio; atque iterum ſemel periturum eſſe, in conflagratione; neque plures fore pereundi vices: has autem ſingulas numerare & diſtinguere non ità promptum erat Antiquis. Denique ut verum fateamur, in omnibus gentium Archæologiis eſt quædam confuſio & perturbatio: atque in hâc ipsâ re, de quâ nunc agitur, id optimè monuit in ſuperioribus Plato:
P. 269. Ταῦτα τοίνυν ἔστι ξύμπαντα ἐκ ταυτοῦ πάθους, καὶ πρὸς
τούτοις ἕτερα μυρία, καὶ τούτων ἔτι θαυμαστότερα. Διὰ
δὲ χρόνου πλῆθος, τὰ μὲν αὐτῶν ἀπέσβηκε, τὰ δὲ διεσ-
παρμένα εἴρηται χωρὶς ἕκαστα ἀπ' ἀλλήλων. *Cuncta hæc* (loquebatur de converſionibus Mundanis atque ævo Saturni) *ab eâdem causâ proveniunt, & alia præter hæc permulta, his longe mirabiliora: verùm longinquitate temporis, ex iis nonnullorum planè extincta eſt memoria, alia, diſſipata & diſtracta, ſeorſim & ſine nexu memorantur.* Juvabit, non tantum in hoc argumento, ſed in aliis etiam rebus priſcis tractandis, hoc monitum retinere fideliter, & ſæpius revolvere.

Hac

Hæc ex Politico Platonis, de regulari & uniformi cœlorum motu, vel Telluris situ, Annique æqualitate, in primis Mundi sæculis. Sequitur in Phædone locus non dissimilis, excutiendus. Notandum verò illud, tanquam Theorema primùm in hâc materiâ, & dictorum à Platone, tàm in Politico, quàm Phædone, fundamentum, διτ]ὰς εἶναι διακοσμήσεις, duas esse mundi constructiones, formâ & situ diversas. Quam diversitatem in Politico explicuit ratione Cœli maximè: hic autem in Phædone, ratione Terræ; & sub nomine Telluris cujusdam puræ, & in æthere positæ, multas proprietates enumerat, quæ hodiernæ Telluri minimè congruunt: nostræ autem primigeniæ, aut novæ futuræ, quàm optimè. Illæ verò dictæ proprietates reduci possunt ad duo capita, Situm & Formam: &, utroque respectu, Telluri primigeniæ aptè accommodari possunt, hodiernæ repugnant.

Primo, quoad situm, supponit Plato Terram suam Ætheream & Paradisiacum hodiernâ nostrâ, non majorem tantùm, sed etiam multo sublimiorem, & quasi in æthere positam. Quemadmodum Patres nonnulli Christiani Paradisum hodiernâ Terrâ altiorem statuerunt, & ferè ad orbem Lunarem evectum. Hoc nihil aliud mihi indicat, quàm primum orbem

P. 109.

Theor. l. 2. c. 9.

orbem habitabilem, super Abysso constructum, hodierno reverâ fuisse altiorem, & in puriori cœlo, quasi in æthere, positum. Hanc Terram Platonis, cùm memorat Proclus, ait, *doctrinam illam à sacrâ Ægyptiorum famâ traditam esse*, In Tim. βι. α. p. 56. ὃ δὲ Πλάτων ἡμᾶς μὲν ἐν κοίλῳ φησὶν οἰκεῖν, αὐτὴν δὲ τὴν γῆν εἶναι ἄνω ὅλην ὑψηλήν· ὃ καὶ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἱερὰ φήμη παραδέδωκε. Ità etiam Plato, sub personâ Socratis, initio hujus sermonis, inquit, ὡς ἐγὼ ὑπό τινος πέπυσμαι· *quemadmodum à quodam edoctus fui.* Sed hunc errorem erravit Plato, quod duas Terras successivas in unam confuderit: atque cavitates illas, ubi nos ait habitare, cum illâ Terrâ ætherea simul existere cogitaverit; cùm reverà, ex primâ illâ æthereâ, fractâ & dissolutâ, Terra altera, quam nos jam incolimus, orta sit. Cujus pars maximè habitabilis sunt campi, valles, & loca depressiora: quæ, respectu montium, aut primæ Terræ sublimioris, sunt quædam cavitates. In hunc ipsissimum errorem inciderunt etiam Patres Christiani, quod senserint ParadisumTerrestrem adhuc extare: Regionem sublimem, lucidam, & amœnissimam: quò delatum iri crediderunt piorum animas post obitum. Id quod etiam voluit hìc noster Philosophus. Sed in excutiendis veterum dogmatis, & antiquitate rimandâ, sive Ecclesiasticâ, sive prophanâ, semper animo

inſideat illud Apoſtoli, *Omnia explorate, quod bonum fuerit retinete.* Niſi enim ſenſum attuleris veterum ſcriptis, nihil magni inde referes: adeò ſunt exeſa, mutilata, corrupta aut interpolata omnia. Sed pergamus in inſtituto.

Secundo, Terram ſuam Æthercam *Æquilibrem* fuiſſe ait, & ſine omni declinatione; quod de *ſitu* ipſius *recto* ſine ullâ obliquitate, intelligo. Neque tamen negandum hoc aliter interpretatum eſſe Platonem, & ad ipſius ſitum in medio univerſi retuliſſe. Sed illud τὸ ἰσόῤῥοπον, & τὸ ἀκλινὲς, (cujus & hìc meminit, & antea in ævo Saturni deſcribendo) ipſius axis ſitum reſpicit, non ſedem in medio Cœlo. Conſtat autem Platonem, quicquid ſenex ſenſerit, Hypotheſin de quiete Telluris, ſituque in centro Mundi, cùm hunc dialogum ſcripſit, ſecutum eſſe: corrigendæ ſunt igitur, quæ illo errore profluxerunt interpretationes, & ad veritatis normam reducendæ. Quod nos non perperam feciſſe, ex illâ, quæ proximè ſequitur, notâ, magis eluceſcet.

P. 109. Polit. p. 270.

Tertio igitur ait: Τὰς δὲ ὥρας αὐτοῖς κρᾶσιν ἔχειν τοιαύτην ὥστε ἐκείνους ἀνόσους εἶναι, καὶ χρόνον τε ζῆν πολὺ πλείω τῶν ἐνθάδε. *Anni autem tempeſtates illam habere illic temperiem, ut & morbis careant illius terræ homines, & noſtris ſint multò longæviores.* Anni æqualitatem denotat, ut vides: & Incolarum Longævitatem, in iſtâc Ter-

âr.

râ. Quorum utrumque Orbi noſtro primigenio convenit. Ac uti illa temporum anni æquabilitas provenit à ſitu recto Telluris; ita eandem ſequitur, ut effectus ſuam cauſam, Incolarum Longævitas.
L. 2. c. 2, & 3. Prout à nobis in ipsâ Theoriâ fuse oſtenſum eſt.

Hactenus de ſitu Terræ Platonicæ: Quæ ad Formam ipſius ſpectant, juvat etiam breviter recenſere, licet non ſint
P. 110. propriè hujuſce capitis. Supponit primò, Terram illam integram & illæſam eſſe : noſtram vero laceram, corruptam, & exeſam. Dein de Aquis ſubterraneis, & ipſarum conceptaculis, commentatur
P. 111. varia : ſed unum præcipuè memorat Barathrum maximum, διαμπερὲς τετρημένον δι' ὅλης τῆς γῆς, *trajectum penitus per univerſam Terram :* aquas omnes recipiens inſtar vaſis penſilis. Hoc autem Barathrum, ſive Tartarus, niſi purum putum figmentum eſſe velis, orire videtur ex imminutâ & vitiatâ memoriâ Abyſſi magnæ, ſive Tehom Rabbah; quæ primævam Terram interiùs undique circumivit : maximum, quod unquam extitit, aquarum vas & receptaculum. Cætera verò quæ ſequuntur, de fluviis inferni, Poëtarum fabulas redolent.

P. 110. Sed de Formâ externâ ſuæ Terræ, jucundior eſt ſermo. Ait enim ſuperficiem illius Terræ diſtingui & diſpertiri

per

per varias faſcias aut zonas, diverſis coloribus præditas : quæ procul intuentibus aſpectu ſunt pulcherrimæ. Hæc regio purpurea videtur, illa aurea, atque tertia nive candidior : altera denique alterius coloris. Ut pictâ faſciatim veſte totum corpus Terræ niteſcere videatur. Dein, ubique occurrere gemmas & corpuſcula lucida : quæ Sardios, Jaſpides, Smaragdes imitantur, aut pulchritudine ſuperant. Hæc, quid ſibi velint, ſi quæras; reſpondeo, Tellurem primigeniam in ſuas zonas aut cingulos manifeſtò diſtinctam fuiſſe : quæ, faſciarum inſtar, totum corpus ambiebant. Earum autem ſingulæ, pro diverſâ qualitate & diſpoſitione ſuæ materiæ, repercuſsère Solis radios, alio atque alio modo : ac proinde eminùs intuentibus, diverſâ facie & coloribus unaquæque reſplenderet. Hujuſmodi faſcias nonnullas obſervare licet in Planetâ Jove, (qui mihi videtur adhuc in ſtatu primigenio, ſuamque nondum ſubiiſſe diſſolutionem aut diluvium) ſed propter ingens intervallum, & oculorum noſtrorum debilitatem, non niſi Zonas, aqueas, nigras & macularum inſtar, è Terrâ diſcernimus. Denique, quod Gemmatam dixerit ſuam Terram Ætheream Plato; ſplendidiſque corporibus ornatam & repletam : id forſan nonnullis luſus ingenii videbitur. Hoc tamen ſæpiùs adverti,

Ibid.

verti, nec sine admiratione, Prophetas & Authores Sacros, in repræsentando nobis Paradiso, sive etiam *novis Hierosolymis*, his semper usos esse loquendi modis, & gemmarum apparatum huic argumento intexisse, ut videre est apud Mosem, (Gen. ii.) apud Ezekielem, (c. xxviii. 13.) & quàm maximè apud Sanctum Johannem, (Apoc. xxi.) Ac si, in illo rerum statu, novâ & eximiâ luce perfusa essent omnia, vel magnâ ex parte pellucida. Ut quemadmodùm in arenis, lapillis, aut animalculis, ope specillorum, quæ Microscopia dicuntur, omnium gemmarum luces & colores conspicimus: ità fieri potest, ut, auctâ oculorum acie, & vi Animæ eosdem conformandi in omnes specillorum figuras, nudis oculis appareant objecta, non minùs splendida, ac coloribus variegata, quam artis & vitrorum ope jam exhibentur. Sed de conjecturis nostris in Platone interpretando, hæc sufficiant.

Id restat unicè ut moneam. Platonem in Politico præteritam naturæ faciem, in Saturni regno, descripsisse: in Phædone autem, futuram potiùs, in mundo renovato. Cùm verò idem ferè sit utrobique naturæ vultus, secundum
L. 4. c. 2. Theoriam nostram, in primigeniis cœlis & terris, & in novis cœlis & terris, futuris: ad utrumlibet accommodari possunt

ea

ea Phœnomena, de quibus in hoc vel altero dialogo philoſophatur Plato; ea nempe, quæ ad formam vel ſitum Telluris ſpectant. Alia ſunt, apud alios authores, bene multa, de hoc argumento: ſed dignus eſt, qui ſolus in ſcenam prodeat Plato, totamque ſibi occupet. Cæteris igitur locum parabimus in ſequenti Capite.

CAP. VI.

De mutato Telluris, Cœlive, Situ; olim recto, hodiè obliquo: & ſecutis inde Phænomenis, aliorum veterum Teſtimonia.

RELIQUI, qui ſequuntur deinceps, teſtes veritatis, in ſuas claſſes diſtribui poſſunt: cùm plures ſint, & diverſi ordinis. Agmen non immeritò ducunt philoſophi: qui de mutato ſitu Telluris, vel poli declinatione, nos iterum iterumque monuerunt. In hâc claſſe ſunt, Anaxagoras, Empedocles, Diogenes, Leucippus, & Democritus: Platone noſtro antiquiores vel coævi. Horum teſtimonia, ſatis aperta, in *ſecundo* Cap. 10. *libro Theoriæ* adduximus. Quæ lectori memori

memori non opus eſt repetamus, immemorem verò eò remittimus. Id ſolum monendum eſt hoc loco: In citandis teſtibus quæritur tantùm de *Facto*, non de *cauſis facti;* neque rationes mutati ſitûs Telluris ab his philoſophis petimus, quas ferè ignorabant: ſed ut ea nobis teſtata faciant quæ ab aliis doctis accepêre, literatâ quadam traditione, circa mutatum Telluris, polive, ſitum. Suas autem conjecturas, quæ cauſæ eſſe poterant tantæ mutationis, nec poſcimus, nec multùm moramur.

Neque temperare mihi poſſum quo minùs credam, antiquiſſimam famam de *Zonâ Torridâ inhabitabili*, & interdicto nobis commercio cum alterâ orbis parte, ab hâc origine profluxiſſe. Quicquid erat terrarum ultra τ̃ καθ᾽ ἡμῶν, alium Orbem appellabant veteres: atque Antichthonas illos alterius eſſe generis à noſtris crediderunt. Idque propter interpoſitam Zonam Torridam, quàm non tantùm inhabitabilem duxêre, ſed etiam inacceſſam aut impermeabilem. De utrâque re exempla alibi ex antiquis retulimus, & utriuſque cauſas faciles reddit Theoria noſtra. Sunt enim hi errores veteris veſtigia veri. Biſectus erat terrarum Orbis in primo ſuo ſtatu, atque Zonâ torridâ, cui ſemper imminebat Sol, tanquam igneo muro, in duos mundos direm-

Theor. l. 2. c. 6.

diremptus: ubi verò Tellus ſuam ad Solem poſitionem mutâſſet, illa Zona media, & pervia & habitabilis evaſit. Manſit autem apud poſteros pleroſque, mutationis iſtius ignaros, eadem fama & fides de ſolitudine æſtuque intolerabili mediarum Terræ regionum; donec navigatione certiſque experimentis deprehenſum fuit, partes illas terræ multò temperatiores eſſe quàm communis ferebat opinio: & tam generi noſtro, quàm cæteris animantibus, ſedes præbere non incommodas.

Inter Aſtronomorum inventa, celebrantur à veteribus *Zodiaci Obliquitas, Annique tempeſtates.* Quæ niſi aliquo modo nova fuiſſent phænomena, eorum obſervatio nihil laudis meruiſſet. Utrumque adſcribitur Thaleti, viro præſtantiſſimo, Phyſicorum & Aſtronomorum Coryphæo. Τάς τε ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ φασὶν αὐτὸν εὑρεῖν· *Annique tempeſtates eum primum inveniſſe aiunt*, inquit Laertius: dein alibi inquit, Πρῶτός τε καὶ τὴν ἀπὸ τροπῆς ἐπὶ τροπὴν πάροδον εὗρε· *Acceſſum vel curſum Solis à Tropico ad Tropicum*, vel *à converſione ad converſionem, primus etiam invenit.* Unde Apuleius Florid.4.
Thaletem ait, inter alia, inveniſſe *temporum ambitus, ſiderum obliqua curricula, Solis annua diverticula.* Scio obſervatam primo Signiferi obliquitatem Anaxi-

 mandro

L. 2. c. 8. mandro dediſſe Plinium : Plutarchum Pythagoræ, invito Oenopide, (Plac. Philoſ. l. 2. c. 12.) L. 1. ſub. fine. Diodorus tamen hunc Oenopidem à Sacerdotibus & Aſtrologis Ægyptiis, Signiferi obliquitatem, inter alia Aſtronomica didiciſſe ait: Τόν τε Οἰνοπίδην ὁμοίως συνδιατρίψαντα τοῖς ἱερεῦσι καὶ ἀστρολόγοις, μαθεῖν, ἀλλά τε, καὶ μάλιστα τὸν ἡλιακὸν κύκλον, ὡς λοξὴν μὲν ἔχει τὴν πορείαν. Quod plures ambiunt, detur, me judice, antiquiori : nempe Thaleti noſtro ; quem, cùm primus Eclipſes prædixerit, conſtat noviſſe & Solis & Lunæ vias & utriuſque flexus & anfractus. Quod ſi eaſdem vias tenuiſſent hæc Sydera à mundo condito, haud latuiſſent, opinor, incognitæ, uſque ad Thaletis ætatem.

Inventum Gnomonices & Sciatericorum celebratur etiam ab antiquis. Eſt enim artis & ingenii opus, rationes umbrarum in obliquo Telluris ſitu, ad normam revocare : in recto, levioris res negotii, ubi omnes, ut mihi videtur, eſſent Aſcii. Dein Æquinoctia & Solſtitia, alternantia ; atque ortus occaſuſque ſyderum, ſecundum diverſa anni tempora : hæc & hujuſmodi ſunt obliquatæ Telluris phænomena, quæ *non fuere ſic ab initio*. Et in hiſce novis phænomenis obſervandis, & ad calculum reducendis, ſeſe maximè occupâſſe mihi videntur priſci Aſtronomi : & eorum

quæ

quæ memorantur, inventa, hæc & hujuſmodi capita potiſſimum reſpiciunt. Sed periit, magnâ ex parte, creſcentis Aſtronomiæ hiſtoria, unde harum rerum plenior notitia haurienda eſſet. Periit *Eudemi* τῆς ἀςρολογȣμένων ἱςορία, cujus hic meminit Laertius in Thalete: necdum lucem vidêre Theonis Smyrnæi Aſtronomica; aliique in eodem argumento ſcriptores veteres latent adhuc, vel penitus exciderunt. Denique ſi ex altera parte, *Doctrinam ſphæræ antediluvianæ*, tam cœleſtis quàm terreſtris, liquidò deductam, ante oculos haberemus, de multorum phænomenon novitate certior eſſet judicandi ratio. Sed ex hoc diverticulo in viam redeamus.

Qui de Ætate aureâ atque regno Saturni ſcripſerunt, memorant apertiſſimè Annum uniformem, verque perpetuum, iſtoc tempore obtinuiſſe. Illo autem regno & ſæculo exeuntibus, Annum pluriformem, vel quadripartitum, qualis eſt hodiernus: veluti novum regimen naturæ, introductum eſſe. *Ver erat æternum*, inquit Ovidius, cùm de aureo Saturni ſæculo verba faceret. Dein pereunte illo regno, & rerum ordine, inquit,

Jupiter antiqui contraxit tempora veris,
Perque hyemes, æstusque, & inæquales Autumnos,
Et breve ver, spatiis exegit quatuor Annum.

IDEM Virgilius, aliique cecinerunt: sive ex antiquorum libris, sive sui temporis traditione & sermonibus, accepta.

NEQUE aliter in suis Elysiis, post hanc vitam, ad exemplar Paradisi nostri, aut suæ aureæ ætatis, compositis, Cœli clementiam & perpetui veris delitias, conjungunt. Neque frigus illic, neque æstum: neque temporum inconstantiam, aut procellas qualescunque permittunt. Ita suum Elysium descripsit Homerus,

Ἀλλά σ' ἐς Ἠλύσιον πεδίον, καὶ πείρατα γαίης,
Ἀθάνατοι πέμψουσιν, ὅθι ξανθὸς Ῥαδάμανθος.
Τῇ περ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν,
Οὐ νιφετὸς, οὔτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὔτε ποτ' ὄμβρος,
Ἀλλ' αἰεὶ ζεφύροιο λιγυπνείοντας ἀήτας
Ὠκεανὸς ἀνίησιν ἀναψύχειν ἀνθρώπους.

Sed te ad Elysios campos, & extrema terrarum,
Dii dimittent: ubi flavus Rhadamanthus.
Illìc vitâ facili & beatâ fruuntur homines:
Neq; nix ibi, aut vehemens hymes, aut unquam imbres:
Sed dulcisonos perpetuò Zephyri flatus
Oceanus emittit ad recreandos incolas.

HISCE affinis est sententia Essenorum, neque aliunde opinor desumpta, de *piarum Animarum Elysiis.* Ἐπειδὰν γὰρ ἀνεθῶσι τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν, οἷον δὴ μακρᾶς δουλείας ἀπηλλαγμένας, τότε χαίρειν καὶ μετεώρους φέρεσθαι· καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς, ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων, ἀποφαίνονται τὴν ὑπὲρ ὠκεανὸν δίαιταν ἀποκεῖσθαι, καὶ χῶρον οὔτε ὄμβροις, οὔτε νιφετοῖς, οὔτε καύμασι βαρυνόμενον· ἀλλ' ὃν ἐξ ὠκεανοῦ πρᾳῦς ἀεὶ ζέφυρος ἐπιπνέων ἀναψύχει. *Cum verò fuerint à carnis vinculis exolutæ*, de animabus loquitur, *quasi de longâ servitute liberatas, ità illicò lætari eas, sublimesque ferri: & quidem bonas, (concinentes in hâc re Græcorum sententiis) pronunciant ultra Oceanum vitam agere, in regione quæ neque imbribus, neque nivibus, neque æstibus aggravatur: sed quam lenis Zephyrus, ab Oceano spirans, semper demulcet.*

Jos. de Bel. Jud. l. 2. c. 12.

Nec ab his longè recedit Virgilius, de Animarum Elysiis.

Æneid. 6. *Devenêre locos lætos, & amœna vireta*
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hìc campos æther, & lumine vestit
Purpureo: Solemque suum, sua sydera norunt.

Cum de Inferis agit Virgilius, id laxè intelligendum est, ut cùm Græci verba faciunt, περὶ τῶ ᾍδε· quod vitâ defunctorum statum potius, quàm locum, significat; ità inferi apud Poëtam. Quid enim umbris & locis subterraneis cum sole & syderibus? cum largo æthere, & lumine purpureo? Hæc ad aprica & ætherea loca spectant. Atque hìc etiam Platonem imitari Virgilium, ut alibi non raro: atque Terram Platonicam, Æthe-ream nempe, de quâ antea dictum est, hìc adumbrari, suspicor. Illa enim majori luce perfusa, & Solem & Cœlum sibi proprium, & ab hodierno diversum, habuit. Prout supra ex Platone explicuimus. Audi, in alium locum Virgilii, quid commentatus est Servius: *Elysii descriptionem Homericam* L. 5. *Pius Commentator dicit esse sublatam, secundum*

ſecundum Theologos, circa Lunarem circulum; ubi aër purior eſt: unde ait ipſe Virgilius, Aëris in Campis. Meminit hujus Commentatoris Homerici, Πίε, Etymologicum magnum, vocibus πεειῤῥηδὴς & ὠμήρεσι, neque alibi mihi occurit. Sed evectum eſſe ad *circulum Lunarem* Paradiſum, è Patribus Chriſtianis plures aſſeruerunt: modus iſte loquendi utrobique obtinuit. Ita de animarum receptaculis Lucanus. Vid Theor. l. 2. c. 9.

Quáque patet, Terras inter Lunæque
meatus,
Semidei manes habitant: quos ignea
virtus
Innocuos, vitâ patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in
orbes.

Sed de Poëtis ſatis. Audiamus porrò Plutarchum de Fortunatis Inſulis (re eâdem cum Elyſiis, ſed recentiori nomine) differentem. Ὄμβροις δὲ χρώμεναι μετρίοις σπανίως, τὰ δὲ πλεῖστα πνεύμασι μαλακοῖς καὶ δροσοβόλοις, οὐ μόνον ἀροῦν καὶ φυτεύειν παρέχουσιν ἀγαθὴν καὶ πίονα χώραν, ἀλλὰ καὶ καρπὸν αὐτοφυῆ φέρουσιν, ἀποχρῶντα πλήθει καὶ γλυκύτητι βόσκειν ἄνευ πόνων καὶ πραγματείας σχολάζοντα δῆμον· ἀὴρ δὲ ἄλυπος, ὡρῶν τε κράσει καὶ μεταβολῆς μετριότητι κατέχει τὰς νήσους. *Imbres habent moderatos, idque rariùs: plerumque molles ventos & roriferos, unde regio* In vit. Sertor. m. p. 571, 572.

illa pinguis & commoda non sementi modò & plantis, sed & suâ sponte profundit fructum, qui copiâ & suavitate, sine laboribus aut agricolatione, populum alere otiantem sufficiat. Cœlum autem & aër, quæ ambiunt Insulas, adeò sunt temperata & tantillùm mutantur, ut nullam unquam incolis afferant molestiam. En præcipuas Paradisi nostri, aureæ ætatis veterum, & Telluris primigeniæ, aut futuræ, conditiones. Ipsisque ferè Platonis verbis, quibus suam Terram Æthercam descripserat, in his Elysiis ornandis utitur Plutarchus. Dixerat Plato, Τὸ γὰρ τῶν ὡρῶν αὐτοῖς ἄλυπον ἐκέκρατο. Plutarchus, Ἀὴρ δὲ ἄλυπος ὡρῶν τε κράσει κατέχει τὰς νήσους. Ut minimè dubium sit, eundem locum statumve, utrumque authorem in animo habuisse.

Superest locus insignis Diodori Siculi, quem intactum præterire nequeo: ubi ille, sub nomine & historiâ Insulæ Toprabanæ, Paradisum Terrestrem, Elysios Campos, Terram vel primam vel novissimam, vividè depinxit. Εὐκρατότατον, inquit, δ' εἶναι τὸν ἀέρα παρ' αὐτοῖς, ὡς ἂν κατὰ τὸν ἰσημερινὸν οἰκοῦντας· καὶ μήθ' ὑπὸ καύματος, μήθ' ὑπὸ ψύχους ἐνοχλουμένους· καὶ τὰς ὀπώρας δὲ παρ' αὐτοῖς παρ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ἀκμάζειν· εἶναι δὲ διὰ παντὸς παρ' αὐτοῖς τὴν ἡμέραν ἴσην τῇ νυκτὶ, καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς ἡμέρας μὴ γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς σκιὰν μηδενός· διὰ τὸ κατὰ κορυφὴν εἶναι τὸν ἥλιον. —— Διὰ δὲ τὴν ἀρε-

τὴν

τὴν τῆς νήσου, καὶ τὴν εὐκρασίαν τοῦ ἀέρος γεννᾶσθαι τροφὰς αὐτομάτους πλείους τῶν ἱκανῶν. —— Πολυχρονίους δ' εἶναι τοὺς ἀνθρώπους καθ' ὑπερβολήν, ὡς ἂν ἄχρι τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν ζῶντας, καὶ γινομένους ἀνόσους κατὰ τὸ πλεῖστον. *Optima illìc (ſub æquinoctio enim habitant) temperatura cœli exiſtit. Et nec ab æſtu, nec à frigore, moleſtantur. Fructus arborei per totum illìc annum 'maturi habentur. Dies ibi perpetuò noctem æquat: nec in meridie ab ullâ re cadunt umbræ: quia ſuper verticem Sol eſt. Atque ea Inſulæ virtus eſt, & aëris benignitas, ut plus quàm ſatis annonæ ultrò proveniat. Longiſſimæ ſunt ætatis Incolæ, ut qui ad centum quinquaginta annos, abſque omni, ut plurimùm, morbo, vitam producant.*

Hæc nulli climati, nulli regioni hodiernæ Telluris conveniunt. Qui æquinoctio nunc fruuntur per totum annum, ſoli illi ſunt qui in mediâ Torridâ, & ſub lineâ æquinoctiali habitant. Qui quidem eſt locus habitabilis, ſed neque ſine æſtu, neque ſine imbribus: quinetiam ſævis procellis eſt obnoxius. Prætereà, non vivitur diutiùs ſub Torridâ, quàm in cæteris locis: neque morborum aut egeſtatis ſunt immunes Incolæ. Hæc igitur non niſi univerſali æquinoctio, ſive Telluri in ſitu recto, conveniunt. Quæ ſuis Elyſiis primò, dein aliis regionibus, ad modum Elyſiorum

lyſiorum adornandis, accommodârunt veteres. Neque illud officit interpretationi noſtræ, quod hujus fœlicis Inſulæ homines Aſcios faciat hic Author: id enim accideret omnibus in Tellure rectâ, quod umbris carerent, quoties Sol eſſet in eorum meridiano. Prout anteà notavimus.

Denique, ne te moretur illud, aut negotium faceſſat, quod ea jam ſupereſſe velint in rerum naturâ hi authores, quæ reverà abierunt, atque dudum abolita ſunt. Hunc errorem errârunt tam Patres Chriſtiani, quàm Gentium Scriptores. Nullus jam ſupereſt Paradiſus Terreſtris: nulla ultra Oceanum Elyſia: eò tamen amandant piorum Animas, tam hi quàm illi, tanquam ad ſedes beatas. Et perinde eſt, ſive de præterito, ſive de futuro Paradiſo: de primâ ætate aureâ, vel de futurâ redivivâ, hæc gentium Elyſia intelligas. Eodem res redit, eadem repetenda eſt ſcena, paucis in melius mutatis. Id ſaltem obſervare licet, Veteres ſemper, cùm Paradiſos vel Elyſia depingunt, fundamenti loco, cœli aërisque ſtatum æqualem & temperatum conſtituiſſe.

Hæc de Gentium ſcriptoribus, Philoſophis aut Poëtis. Judæi & Chriſtiani demùm accerſendi ſunt. Illi verò non de aureâ ætate aut regno Saturni, verba faciunt, ſed de Paradiſo & Horto Domini,

ni. Diversi sunt tituli, sed eadem materia. Id quod facilè comperies, si utriusque phænomena tecum repetens, alia aliis conferas. Exulabant è Paradiso omnia mala aut noxia, & sponte nascebantur omnia Terræ bona. Neque aliter in Regno Saturni atque aureâ ætate. Vivebant homines sine legibus humanis, θεοκρατικῶς, in utroque statu. Aperti, nudi, tam animo quam corpore. Denique, in Cœlo sereno vitam longam pacificè ducebant. Hæc facies naturæ atque rerum humanarum in primis mundi sæculis, quocunque nomine hunc rerum ordinem appellaveris. Sed quod ad argumentum nostrum spectat maximè, ver perenne, non interruptum æquinoctium utrobique statuerunt. De Saturni regno hoc antea ostensum est: atque idem de Paradiso testantur, tam Judæi quàm Christiani. Quoad Judæos, consule, si placet, If. Abarbanelem in caput secundum Geneseos: Aben Ezram in eundem locum; & in cap. lxv. Isaiæ. Maimonidem in cap. x. Sanhedr. & Manassem Ben Israel de creatione, cap. xvii. His adde, si vacat, nuperi Authoris, Abrahami Echellensis, testimonium, de Judæis simul & Arabibus: Dicunt Arabes, inquit, *Mundum æquinoctii tempore procreatum fuisse, aut Paradisum sub æquinoctiali situm lineâ: aut utrumque concurrisse. Diem* Hist. Arab. c. 9.
enim

enim perpetuò duodecim horis metiuntur. Hoc idem Judæi tenent. Cùm enim noctes diebus æquales in Paradiso posuissent Doctores Judæi, neque auctas unquam aut imminutas, idque rectè: ex iis nonnulli in mediâ regione Terræ, sub hodierno æquinoctio, hoc suum Gan-Eden collocârunt; quandoquidem, ob ignotam istius mundi primi dispositionem, perpetuum in Paradiso æquinoctium aliter tueri non poterant.

Dicunt quidem nonnunquam Judæi Gan-Eden esse in Oriente, sed orientem Æquinoctialem intelligunt, ubi Sol oritur sub initio veris. Illud discimus ex Mose Bar
De Parad. c. 13. Cephâ, qui rem ità explicuit. *Sunt etiam qui hinc constare existiment Paradisum in Oriente esse, quia, qui templa aut ædes construere volunt ad Orientem spectantia, ità describunt, ut ad Solem in mense Nisan (respondet is Lunæ Aprilis nostri) orientem, obversa sit fabrica. QUIA illo MENSE Sol suprà Paradisi locum oriatur.* Vides igitur apud eos in hoc argumento Orientis nomine intelligi æquinoctium vernum, vel locum ortûs Solaris in vere.

Hæc breviter de Judæis: Neque incelebris est hæc opinio apud Christianos, de situ æquinoctiali Paradisi. Id quod verbis explicitis nonnunquam testantur: quandoque autem omnes temporum vicissitudines è Paradiso eliminant, atque

eo ſigno, æquinoctium conſtituunt perpetuum, vel in illâ Terrâ, vel in illâ regione Terræ. Tatianus in ſuâ Oratione contra Græcos, cùm Paradiſum ab hodiernâ Terrâ diſtinxiſſet, ab illo omnes aëris annique mutationes removet, atque inſtar Terræ Æthereæ Platonis ſuum mundum Paradiſiacum depingit. M. p. 159. Τὰ γὰρ ὑπὲρ τοῦτον, αἰῶνες οἱ κρείττονες, οὐ μεταβολὴν ὡρῶν ἔχοντες, δι' ὧν ποικίλαι νόσοι καθίστανται· πάσης δὲ εὐκρασίας μετειληφότες, ἡμέραν ἔχουσι διαμένουσαν, καὶ φέγγος τοῖς ἐντεῦθεν ἀνθρώποις ἀπρόσιτον. *Super cœlum inferius mundus eſt præſtantior: cui nulla accidit temporum anni mutatio, ex quâ varii apud nos naſcuntur morbi. Sed jucundiſſimâ temperie præditus, diem habet permanentem, & luce terrenis hominibus inacceſsâ reſplendet.* Huic reſpondet quod legitur apud Suidam de Paradiſo, undecunque deſumptum ſit. In voc. Πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος, εὐκραὴς δὲ, ἀέρι λεπτοτάτῳ καὶ καθαρωτάτῳ περιλαμπόμενος, φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶν. *Omni Terra altior Paradiſus, & præſtantis temperiei, aëre ſubtiliſſimo & puriſſimo undique reſplendens, plantiſque ſemper virentibus ornatus.* Facile eſſet in hujus claſſis authoribus recenſendis abundare, ſed in re notâ præſtat in unum locum plures contrahere: id quod antea fecit Bellarminus, ad exterminandum Paradiſum Meſopotanicum, his Verbis: *Accedit ad hæc, quod Paradiſus ita deſcribitur à Sancto Baſilio, in libro* De Grat. pri. hom. c. 12.

 de

de Paradiso: a Johanne Damasceno, lib. 2. de fide, cap. undecimo: a Sancto Augustino, lib. 14. de Civ. Dei, cap. 10. ab Alchimo Avito, & Caud. Mario Victore, & aliis supra citatis; Isidoro lib. 14. Etymol. cap. tertio, & aliis communiter, ut fuerit in eo VER PERPETUUM. Nulla frigora, nulli æstus, nullæ pluviæ, nives, grandines, nullæ etiam nubes. Quod ipsum significat Scriptura, cum dicit primos homines in Paradiso fuisse nudos. —— Quò magis Lutherum miror, qui in comment. 2. cap. Genes. scribit, in Paradiso non fuisse Hyemem, sed VER PERPETUUM: & tamen contendit Paradisum fuisse Syriam, Mesopotamiam, Ægyptum & Damascum; in quibus regionibus non potest fuisse ver perpetuum, NISI ALIUS TUNC FUERIT CURSUS SOLIS QUAM NUNC EST. Rectissime concludit, obtinere non potuisse *VER PERPETUUM*, sive in Mesopotamiâ, sive aliis quibuscunque regionibus extra æquinoctialem, nisi alius tunc fuerit cursus Solis, quàm nunc est: vel, quod eodem redit, alius Telluris situs. Nulla igitur hypothesis veterum Christianorum placitis, de sede Paradisi, respondet, nisi eam statuamus sub æquinoctiali: vel totam illam Terram, rectà ad Solem positam, fuisse æquinoctialem.

Hæc

Hæc de vere & æquinoctio perpetuis, in Paradiſo & prima ætate, ſecundum explicita antiquorum verba, maximam partem. Sed aliis prætereà indiciis, non minus certis: & quæ nobis cum Scriptoribus exteris ſunt communia, æqualitas temporum in primis mundi ſæculis demonſtratur. Spontaneam Terræ fertilitatem fructuſque perennes, ab omni Elyſio, inſeparabiles, hìc non memoro. Licet ea ſit indoles rerum iſtarum, quæ minimè patiatur anni noſtri viciſſitudines, Solemque poſtulet æqualem & immutatum. Ita pariter ſpontaneum animalium ortum, ineunte mundo, attribuebant veteres τῇ εὐκρασίᾳ καὶ εὐταξίᾳ τοῦ περιέχοντος ἀέρος, τῇ ἐξ ἀρχῆς· ut eſt apud Diodorum Siculum. Id voluit etiam Phurnutus, (*de nat. Deor. cap. de Prometheo*) cum, Deo providente, & conſpirante naturâ, omnia eduxit è Terrâ, in mundi primordio. Lib. 1. Κατὰ γὰρ ταύτην τὴν πρόνοιαν τά τ' ἄλλα ἐγένετο, καὶ ἐκ τῆς γῆς ἔφυσαν οἱ ἄνθρωποι, ἐπιτηδείως πρὸς τοῦτο ἐχούσης κατ' ἀρχὰς τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως. *Secundum hanc Providentiam omnia facta ſunt, atque homines è Terra prognati: ad hanc rem aptè accommodata prima mundi conſtitutione.* Hoc argumentum pluribus proſecutus eſt Lactantius; cúmque Philoſophis objeciſſet, homines è Terrâ naſci non potuiſſe, propter vim frigoris in hyeme, aut caloris in æſtate: Lib. 2. c. 12.

re-

reſpondet, ex mente veterum, *non erant, inquiunt, in principio mundi, hyems & æſtas; ſed perpetua temperies & ver æquabile.* Hæc erat reverà ſententia veterum: ſed rectè inſtat Lactantius, hoc ipſum probare; hunc, inquam, ordinem, hanc proviſionem: divinam aliquam rationem rerum originibus præſediſſe. Denique, ut hæc claudam, Finxêre veteres Terram eſſe Cœli uxorem: & cum adhuc vegeti eſſent uterque, numeroſam ſobolem, tam plantarum quàm animalium, ſine ſemine ortorum, procreâſſe. Poſtmodùm verò, ubi exoleverit hæc virtus, Cœlum *caſtrari* dicebatur; quod nullas, ut pridem, fruges aut animantes ſuâ vi & ſponte proferret; ſed omnia deinceps per cultum & ſemina propagarentur.

Aliud indicium habetur temperati & æqualis cœli, priſcorum hominum longævitas, atque rerum omnium ſtabiles & diuturnæ formæ, in mundo primævo; quemadmodùm nos docent literæ, tam ſacræ, quàm prophanæ. Notavit Ariſtoteles ab inæquali motu cœli, provenire rerum generationes & corruptiones: Ἐοὐχ ἡ πρώτη φορὰ αἰτία ἐστὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς· ἀλλ' ἡ κατὰ τὸν λοξὸν κύκλον. Id quidem rectè quoad rerum interitus potiſſimùm: ex obliquo enim motu cœli, vel, ſi mavis, Terræ, oritur rerum omnium, maximè animatarum,

De gen. & cor. lib. 2. c. 10.

rum, vanitas, corruptio, vita caduca. Hunc locum Ariſtotelis reſpexit Author Anonymus apud Photium de vitâ Pythagoræ: Ὁ ζωδιακὸς λοξῶς κινεῖται, ὡς ζητήσας εὑρεῖν ἔδοξεν Ἀριστοτέλης, ἕνεκεν τῆς γενέσεως τῶν περὶ γῆν τόπων πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ παντός· εἰ γὰρ κατὰ παραλλήλως ἐκινεῖτο, ἀεὶ ἂν μία ὥρα ἦν τοῦ ἔτους, ἤτοι θέρος, ἢ χειμὼν, ἢ ἄλλη τις. *Zodiacus motu obliquo fertur, quod Ariſtoteles ſua inveſtigatione reperiſſe videtur: ob generationem eorum, quæ in diverſis Terræ regionibus, ad univerſi complementum, producuntur. Nam ſi recto, &, cum reliquo cœlo parallelo motu, ferretur, una ſemper eàdemque anni tempeſtas eſſet: vel æſtatis, vel hyemis, vel alterius cujuſdam.*Ità quidem, ſine obliquo Solis vel Terræ motu, eadem ſemper eſſet anni facies: quod à ſubitaneis aut anniverſariis corruptionibus omnia conſervaret. Et cùm non niſi unius corruptione, alterius generationi, locus fiat, raræ eſſent itidem, in illo naturæ ordine, rerum novarum generationes. Hoc craſſiùs explicuit in ſequentibus hic author anonymus: & cùm hoc numeret inter dogmata Pythagorica, Ariſtoteli inventori malè attribuit. Cod. 259.

Veterum Aſtronomorum ſententias, in hâc materiâ, explicuit Baptiſta Mantuanus: & ad rem noſtram de longævitate priſcorum hominum ante Dilu- De pati. lib. 2. c. 37.

 vium,

vium, accommodavit. Dicit, Cœlos omnes fuiſſe concentricos, & motu uniformes, ante Diluvium: & Zodiacos primi mobilis, & Firmamenti ſive Planetarum, in unum coiiſſe. Unde, iſtius cœli beneficio, & vitâ & virtute vegetioribus prædita erant omnia, tunc temporis, ſublunaria. Hæc ſunt ipſius verba. *Erant illis*, nempe ante-diluvianis, *ut Aſtronomiâ & experimento conſtat, Cœli propitiores. Volunt namque Aſtronomi duos eſſe Zodiacos: unum in nonâ ſphærâ, alterum in octavâ, quod Firmamentum vocant. Et initio rerum & temporum, ſic à Deo diſpoſitos, ut Aries Arieti, Taurus Tauro, Gemini Geminis, jungerentur: & amborum coëuntibus in unum viribus, fortior in terris fiebat influxus; unde & herbas tunc ſalubriores, & fructus terræ meliores, & longiores animantium vitas fuiſſe, non dubium. Poſtquam verò, ſolutâ per motum ſocietate, ab invicem diſceſſerunt, totus inferior mundus ægrotavit.* Hæc planè conſonant ſupra dictis à Platone, de regno Saturni & Jovis. Ille enim cœlorum ἀναρμοςίᾳ omnes naturæ debilitates & inferioris mundi ægritudines, detulit & affixit. Et qui Cœlorum philoſophiam intelligunt, facilè nôrunt, varios illos loquendi modos, de motuum cœleſtium inæqualitate,

qualitate, incongruentiâ, obliquitate, rectè exponere; dein, idem significare, Cœli obliquitatem, Zodiaci obliquitatem, Solis vel Solaris cursûs obliquitatem: & facto examine, in unius Telluris obliquitatem, hæc omnia recidere.

Hæc de causis longævitatis in primâ mundi ætate. De re ipsâ, ex aliorum testimoniis, jam satis constitit. Sed cum illa scriberem, exciderat animo testimonium Orphei: quod nobis conservavit Proclus, in explicando Saturni Regno: testesque ejusdem rei adhibet, Theologos, tam Græcos quàm Barbaros: in hæc verba: Τῶν δὲ θεολόγων τὸ ἀγήρων τῇ τάξει ταύτῃ προσήκειν λεγόντων, ὡς οἵ τε βάρβαροι φασὶ, καὶ ὁ τῶν Ἑλλήνων θεολόγος Ὀρφεὺς (καὶ γὰρ οὗτος ἀεὶ μελαίνας τὰς τοῦ Κρονίου προσώπου τρίχας μυστικῶς λέγει, καὶ μηδαμῶς γίγνεσθαι πολιάς) θαυμάζω δὲ τὸν Πλάτωνος ἔνθεον νοῦν τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ θεοῦ τούτου τοῖς κατ' ἴχνος αὐτοῦ πορευομένοις ἐκφαίνοντα. Ἐν γὰρ τῇ Κρονίᾳ περιόδῳ τὸ γῆρας ἀφιέναι φησὶ τὰς ψυχὰς, ἐπὶ δὲ τὸ νέον ἀνακάμπτειν, καὶ τὸ πολιὸν μὲν ἀφαιρεῖν, τάς τε τρίχας μελαίνας ἴσχειν --- ὁ δέ γε Ὀρφεὺς τὰ τούτοις ὅμοια περὶ τοῦ θεοῦ διατάττεται.

Theor. l. 2 c. 1, & 3. sub fine.

Theor. Plat. l. 5. c. 10.

Ὑπὸ Ζηνὶ Κρονίωνι
Ἀθάνατον αἰῶνα καμεῖν, καθαρεῖο γενείου
—— στερεὰς χαίτας εὐωδέας, οὐδὲ
—— ἠπεδανοῖο μιγήμεναι ἄνθεϊ λευκῷ
—— ἀλλ' ἐριθηλέα λάχνην.

Cum autem Theologi vitam ſenii expertem, huic ordini convenire dicant, ut & ipſi Barbari dicunt, & ille Græcorum Theologus, Orpheus (etenim ille ſemper Saturnii vultûs pilos nigros eſſe myſticè dicit, & nunquam fieri canos) miror illam Platonis mentem eadem de hoc Deo dixiſſe, quæ dixerunt illi, qui ipſius Orphei veſtigia ſequuntur accuratè. Nam in Saturniâ periodo dicit homines ſenectutem abjicere, & ad juventutem redeuntes, canitiem deponere, & nigros pilos habere. Orpheus verò his ſimilia, de iſto Deo, diſertis verbis tradit,

----- Sub Deo Saturnio dicunt homines
Immortale ævum tranſegiſſe : puri menti
Habentes molles pilos, ſuavem odorem ſpirantes, neque
Infirmi canitiem mixtam : ſed valde florentem lanuginem.

Hæc autem, ut alia omnia, Proclus, pro ſuo more, in allegorias diſſolvit. Quibus tamen, apud cordatos interpretes, veritas hiſtorica non læditur.

Ut huic capiti finem imponamus, notare licet, quibus gentibus Antiqui longævitatem inſolitam tribuerunt, iiſdem etiam

etiam dedêre, in longævitatis cauſas, & vitæ fomitem, cœlum æquale & temperatum. Ut videre eſt de Brachmanibus, apud Suidam, & Palladium: de Taprobanenſibus, apud Diodorum Siculum: de Hyperboreis apud Plinium, Solinum, Strabonem, alioſque plures; & de ſuis Macrobiis, in Saturni regno apud Platonem. Quo more, ſatis teſtantur veteres, Naturam, ex eorum ſententiâ, hæc duo conjunxiſſe, atque aliud ab alio pendere, ſecundum leges univerſi: ut alterutro poſito, alterum ſequi aut comitari, facilè ſcias. Neque id, prætereà, mihi vitio vertat quiſquam, quod Paradiſum noſtrum fecerim eundem cum Elyſiis gentium, vel hunc illa peperiſſe: id enim ſæpiùs repetunt & inculcant Patres Chriſtiani, atque hâc in re, ut in aliis multis, plagii cujuſdam accuſant authores exteros. Audiamus, ſi placet, pro cæteris, Nazianzenum: Λῆρος ὁ Μίνως ἐκεῖνος, καὶ ὁ Ῥαδάμανθος· οὓς ἀσφοδελῶν λειμώνων καὶ ἠλυσίων πεδίων ἠξίωσαν οἱ Ἕλληνες, ἐν φαντασίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείσου γενόμενοι, ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν, οἶμαι, βιβλίων καὶ ἡμετέρων, εἰ καὶ περὶ τὴν κλῆσιν τι διηνέχθησαν, ἐν ἄλλοις ὀνόμασι τοῦτο παραδηλώσαντες. Pluribus ſuperſedeo. In vit. Baſ. Mag.

Hæc rei ſumma eſt: ut antiquis fabulis aliquid veri ſubeſſe ſolet, loco fundamenti; ità multis fabuloſis narrationibus anſam præbuiſſe mihi videtur Tellus

Primigenia. Res vera, cujus umbram aliquam retinebant, aut creperam lucem, priſci homines: & ex qualicunque memoriâ rei deſideratiſſimæ, fingebant novas Terras, aut terrarum regiones, ad exemplar & imaginem hujus Terræ Primigeniæ: idque plerumque in locis inacceſſis, extra Oceanum, in aëre, apud Inferos; ne oculatis teſtibus in errore deprehenderentur. Ita Ogygia Inſula, apud Plutarchum. Supra Thulen Inſula amœna, in ſublimi poſita, apud Ant. Diogenem. Hyperboreorum regio prope Lunam, ab omnibus ferè celebrata. Sileni Terra, ex Theopompo, ἔξω τέτȣ τȣ̃ κόσμȣ. Præter Elyſia & penſiles Alcinoi hortos: unde Paradiſum noſtrum deſumptum voluit Celſus. Hujuſmodi autem Gentium Paradiſi, non tantùm clariores notas gerunt Terræ noſtræ Primigeniæ; nempe ver perpetuum, uberes ſoli proventus, & incolarum longævitatem; ſed etiam è ſecundariis & minoribus nonnullas: quales ſunt illæ, quod penſilis fuerit ille orbis habitabilis, aliter quàm hodiernus: quod ſitu ſublimior: ſudoque ſemper cœlo, ſine nube, ſine pluviâ, gauderet. Hæc habent nobiſcum communia: adduntque alias, quiſque pro ſuo genio, delicias ornamenta, & amœnitates. Atque his omnibus,

De fac. in orb. Lun.

Phot. Bibl. Cod: 166.

Ælian. var. Hiſt. l.3. c.18.

nibus, quasi pictis tabulis, nobis exhibent, primæ atque aureæ Telluris effigiem, sed rudiori penecillo delineatam.

C A P. VII.

De narratione Mosaicâ circa Paradisum, & circa Naturæ, rerumque humanarum, statum, in Mundo novo.

HACTENUS rerum origines, & veram Paradisi notitiam, inter veteres quæsivimus : adhibito etiam, quà licuit, sacrarum literarum lumine. Sed de regione aut loco Paradisi, nihil à nobis definiendum est : cùm perinde sit quoad Theoriam Telluris, ubicunque locorum posueris, modò non sit in Hodiernâ Terrâ. Quod si apud veteres Patres ipsius locum quæsitum eas, aut nullum esse volunt, aut à cognitione nostrâ remotum & absconditum. Eorum alii Intelligibilem nuncupant Paradisum, nulli loco astrictum : alii sensibilem : hic primùm itur in partes. Dein, qui sensibilem & corporeum credunt, statuunt eum in hâc Terrâ, vel extra hanc Terram : nempe in aëre, vel in orbe Lunari. Qui in hâc Terrâ, aut

cis æquatorem ſive Zonam Torridam, ſedes ponunt beatas. Denique, qui nobiſcum ſentiunt, in Terrâ quidem, ſed aliâ ab hodiernâ, verum Paradiſum, qui jam tranſiit, olim floruiſſe tradunt.

Theor. l. 2. c. 6. Hæc ſententiarum diſcrimina alibi pluribus explicuimus: eamque maximè, quæ ultra Æquatorem, Zonam Torridam, Oceanum, orbemque noſtrum Borealem, Paradiſum transfert. Non quòd hæc, præ cæteris, mihi placeat opinio, ſed quòd veterum calculis comprobetur, & apertè nos doceat, Paradiſum Meſopotamiæ affixum, figmentum eſſe Neotericorum. Intereà, quoad Telluris Theoriam, ea nihil moratur Paradiſum Topicum in quàvis terrarum parte: cùm totum orbem habitabilem, in novo mundo, inſtar Paradiſi habeat. Conſequenter verò & conſentaneè ad hypotheſin Moſaïcam, quæ genus humanum, quantum quantum, ortum docet ex unico viro & unicâ fœminâ; horum duorum natale ſolum & primam patriam, Paradiſum, ſi libet, dicito; locum aquis & arboribus amœniſſimum: modò conceſſeris itidem cæteris ejuſdem Terræ regionibus *Ver perpetuum;* & quæ inde ſequuntur, fertilitatem ſpontaneam, & Incolarum Longævitatem. Hæc enim ubique obtinuiſſe in novo mundo,

ex

ex naturâ rei, & veterum fide, probavimus.

At, inquies, Moſes non meminit niſi unius Horti, quem Gan-Eden appellat *hortum deliciarum* : cæteraſque Terræ iſtius regiones, communis eſſe ſortis, & hodiernis non diſſimiles, ſupponere videtur. Reſpondeo, duplex erat apud veteres, maximè orientales, Theologiam & Philoſophiam tradendi modus, δημώδης καὶ ἀπόῤῥητος, *popularis & arcanus* : atque duplici hoc ſtylo, in rebus naturalibus explicandis, uti mihi videtur Scriptura Sacra : quandoque ſeſe accommodans ad populi captum, quandoque ad occultiorem veritatem. Sed cum hanc mihi legem impoſuerim, ut *Nunquam* recederem à ſenſu literali, ſine neceſſitate; nunquam, aio, niſi id penitus perſuaſerit, aut coëgerit, rei natura ; diſpiciendum imprimis, qualis ſit, & quid ferat iſte ſenſus literalis, in hoc argumento. Dein, ex altera parte, quid ferat, & quid ferre recuſet, materia ſubjecta. Ut, rectè conſtitutâ quæſtione ex utrâque parte, quæ cauſa ſit potior, & ubi lateat veritas, certiùs dijudicemus.

Historia Paradiſi, inde enim exordiemur, ita ſe habet ſecundum Moſem. Cùm Deus Mundi creationem abſolverat, ſex dierum ſpatio, ſeptimo die requievit,

quievit, & vacavit ab omni operâ. Uniuſcujuſque diei penſum Moſes articulatim enarrat: hominis autem, tam maris quàm fœminæ, hiſtoriam tractat ſeorſim. Miſſis igitur cæteris, ſi placet, impræſentiarùm, circa hæc tria capita, Adamum, Evam, & Hortum Edenis, cum iis quæ adhærent vel intertexuntur, doctrinam Moſaicam contemplemur. Quoad primum hominem, Adamum, Moſes ait eum formatum eſſe, non ex lapidibus, aut Dentibus Draconum, ut de ſuis hominibus fabulati ſunt alii; ſed ex pulvere Terræ, vel è terrâ rufâ. Et
Gen. ii. 7. corporis ſtatuâ formatâ, *Deus ſufflavit in nares ipſius halitum vitæ, & factus eſt homo Anima vivens.* Alio autem modo, & ex aliâ materiâ condita eſt Fœmina: * nempe ex oſſe quodam, vel oſſiculo, Adami. Scilicet cum ſomno obrutus jaceret Adamus, execuit ei Deus unam è coſtis: & ex illâ coſtâ fabricavit fœminam. Sic enim ait Moſes,
Gen. ii. 21. *Injecit Jehovah Deus ſoporem altum in Adamum, qui obdormivit; & extractâ unâ de coſtis ejus, incluſit carnem pro illâ. Extruxitque Jehovah Deus ex coſtâ illâ quam ſumpſerat de Adamo,*

* Hæc & hujuſmodi ἀπιθανώτατα ϗ ἀμυθότατα appellat Celſus. Orig. l. 4. p. 186.

Adamo, mulierem : eamque adduxit ad Adamum pro uxore.

HACTENUS de formatione primi viri & primæ fœminæ, secundum literam. De primâ eorum sede pluribus egit Moses : ait nempe Deum iis parâsse Hortum quendam celebrem in *Oriente*, vel, ut plurimi reddunt, ab *antiquo ;* atque hunc iis dedisse, tanquam hærediolum, ad habitandum & colendum. Erat autem hortus ille locus amœnissimus, quatuor fontibus aut fluviis irriguus, arboribus consitus omne genus, tam frugiferis, quàm umbrâ & aspectu gratis. Steterunt autem inter has arbores, in medio horti, duæ præ cæteris insignes & memorabiles, quarum una dicta est *Arbor vitæ*, altera, *Arbor mortis*, vel *scientiæ boni* & *mali.* Quamobrem dicta sit *Arbor vitæ*, non certò constat: forsan quòd vescentibus immortalitatem dedisset, ut plurimi conjiciunt. Alterius Arboris effectum funesta nos docuit experientia : hinc *illæ lachrymæ & infandus dolor.* Quòd de fructu hujus arboris comederint primi parentes, plectuntur hodiè omnes eorum posteri : atque pœnas luunt peccati, aliquot annorum millia antequam nati essent, commissi. Sed rem totam tibi indicabo.

VETUIT Adamum & Evam Deus, gustare fructum hujus arboris, idque sub

pœnâ

pœnâ mortis. Accidit verò, Evam ſedentem ſub hâc arbore, ſeorsim à viro, ut accederet Serpens vel coluber, qui, neſcio quâ vi aut facultate, his vel hujuſmodi verbis, ſi rem ex eventu judicemus, blandè compellavit fœminam. *Serp.* Salve pulcherrima, Quid rerum agis ſub hâc umbrâ, ſola & feria? *Ev.* Ego hujus Arboris pulchritudinem contemplor. *Serp.* Jucundum quidem ſpectaculum, ſed multo jucundiores fructus: guſtâſtin' mea Domina? *Ev.* Minimè verò: Deus nobis interdixit eſu hujus Arboris. *Serp.* Quid audio! Quis iſte Deus, qui ſuis invidet innocuas naturæ delicias? Nihil ſuavius, nihil ſalubrius, hoc fructu. Quamobrem interdicere, niſi per legem ludicram? *Ev.* Quinimò ſub pœnâ mortis interdixit. *Serp.* Rem malè capis proculdubiò: nihil habet mortiferi hæc Arbor, ſed potiùs divini aliquid, & ſupra vires communis naturæ. *Ev.* Ego non habeo quod tibi reſpondeam, ſed adibo virum, & quod illi viſum fuerit, faciam. *Serp.* Quid virum interpellas de re tantillâ? utere ingenio tuo. *Ev.* Utarne: Quid pulchrius hoc pomo? quàm ſuave redolet? ſed forſan malè ſapit. *Serp.* Eſt eſca, crede mihi, Angelis non indigna: fac periculum, & ſi malè ſapit, rejicito: & me inſuper ha-

beto

beto pro mendacissimo. *Ev.* Experiar: Est quidem gratissimi saporis: non me fefellisti. Porrige huc alterum, ut viro afferam. *Serp.* Commodùm meministi, en tibi alterum: adi virum, vale beatula. - - - Ego intereà elabar: illa curet cætera.

Dedit Adamo, nimis uxorio, hoc pomum Eva: ille pariter comedit, eoque comeso, suæ se, nescio quo pacto, utrosque statim pudebat nuditatis: & consutis foliis ficulneis, fecerunt sibi subligacula, ad tegendum pudenda. His ità peractis, sub horam vespertinam Deus descendit in hortum: aufugêre parentes nostri, & inter densissimas arbores latibula quærebant. Sed frustra: Deus inclamabat, ***ubi es Adame?*** Comparuit timidus, dixitque Deo, cùm te audirem in horto, malè mihi metuebam quod nudus essem, & me abdidi inter umbrosa nemoris. Quis tibi dixit, inquit Deus, quod nudus esses? Comedistin' ex istoc fructu quem tibi prohibueram? Illa, Illa, quam mihi dedisti, Fœmina, Illa mihi attulit, & comedi. Probè rem curâstis, Tu & Tua! Heus tu muliercula: Quid hoc rei est? Mihi miseræ dedit Serpens tuus, & comedi. Magno tibi constabit hoc pomum: neque tibi solum, sed posteris tuis, & toti humano generi. Quinetiam Cœlum,

Terram,

Terram, totamque naturam, propter hoc facinus disperdam & execrabor. Tuque imprimis, Improba Bestia, astutiæ tuæ & mali doli pœnas lues. In posterum pronus ibis in ventrem : & pulverem terræ, non poma, comedes. Tu verò, curiosa & delicatula, in dolore liberos paries : mariti jugum feres, nec discedes unquam ab ipsius latere, nisi impetratâ veniâ. Denique, quod ad te spectat, Adame, quoniam auscultavisti uxori tuæ magis quàm mihi, in sudore vultûs ei & liberis ejus parabis victum. Non, ut antea, sponte natos fructus, sed cum labore & molestiâ proventum terræ colliges. Sterilescat deinceps Terra, propter te maledicta : tribulos, spinas, lolium, herbas noxias, proferat. Et ubi vitam exegeris incommodam & onerosam, *Pulvis es, & in pulverem revertêris*. Intereà temporis, exulent ab horto meo hi perdueles, & in alias terras relegantor ; nè ex *arbore vitæ* pariter decerpant fructus, & vivant in æternum. Deus autem, ne frigore & incommodis cœli perirent, fecit iis tunicas ex pellibus animalium : atque ità pellitos extrusit è Paradiso. Denique, ad præcludendum reditum, apposuit Angelos ad introitum sui horti ; qui, vibrando flammeum gladium, & in

in omnes partes verſando, viam, quæ ducebat ad arborem vitæ, cuſtodiebant.

De Paradiſo & primorum hominum ſorte, hæc eſt ſumma narrationis Moſaicæ : quam, ſalvo ſenſu, in aliis verbis explicui, quò liberiùs de re ipsâ, quaſi à novo authore conſcriptâ, judicemus. Quædam eſſe Parabolica in hâc narratione, neque penitùs ad literam exigenda, omnes ferè agnoſcunt. Nonnulli etiam totum ſermonem eſſe volunt ὑποτύπωσιν artificioſam ad explicandas res veras : nempe humani generis novitatem, & degenerationem : dein, naturæ primæ ſtatum Paradiſiacum, & ejuſdem degenerationem. Quanquam enim, in principio ſermonis, hic ſtatus Paradiſiacus ad unicam regionem, quæ Gan-Eden dicitur, reſtringi videatur ; poſtea tamen cùm ſterilitatis maledictio profertur, tota Terra in cenſum venit. Non ſpontaneos feret ultrà proventus Terra, non fruges ſine agricolatione & culturâ : ſed in ſudore vultûs tui, inquit Deus, tibi in poſterùm ad vitam & victum neceſſaria comparabis. Proinde ante hanc mutationem, vel maledictionem, Terra tulit ſpontaneas fruges & fructus, abſque ſatu, abſque labore : aliter nihil novi effeciſſet, nihil mutâſſet in rerum naturâ, hæc maledictio. Prætereà, patet aliunde, non regiunculam aliquam, aut aliquot ter-

rarum

rarum jugera, quale quid eſt hortus, hâc fertilitate, cæteriſque privilegiis, tam ſoli, quàm cœli, unicè eſt potita: ſed totum orbem habitabilem, in primo rerum ſtatu. Quid enim ſi innocuus perſtitiſſet Adamus? quis locus fuiſſet poſteris ipſius intra unius horti ſepta? vel ſi omnes ibidem incluſeris, tanquam implumes pullos in nido, quid fieret à reliquis magnæ Terræ tractibus? ſtetiſſentne vacui, deſerti, & ſine incolis? id non patitur natura, neque id decet ſapientiam divinam. Hiſce igitur conſequens eſt, & conſentaneum rationi, ut credamus, Moſem, partem pro toto, & exemplum unum pro cæteris, populo ante oculos poſuiſſe; quòd eorum captui & ingenio accommodatius eſſet, Hortum amœnum concipere, aut ſingularem agrum, quàm totum terrarum orbem novâ facie, & novâ indole indutum, ab hodiernâ naturâ prorſus alienis. Sed incœptam viam pergamus.

PRÆFATA narratio quinque aut ſex partibus conſtat: quarum prima eſt, de ortu & formatione primorum hominum. Secunda eſt deſcriptio Horti Edenis. Tertia eſt hiſtoria duarum Arborum, vitæ & mortis. Quarta tractat de ſerpente confabulante cum Evâ. Quinta eſt de irâ Dei, & maledictione, propter comeſtum pomum vetitum. Sexta deni-

que

que complectitur expulſionem protoplaſtorum ex horto Dei. Et quo modo Deus iis fecerit tunicas pelliceas, poſueritque Angelos, cum flammantibus gladiis, ad introitum ſui horti: aliaque his affinia.

MAGNA vis eſt conſuetudinis & præconceptæ opinionis, in animos humanos. Hos breves commentarios aut hiſtoriolas de hominum rerumque primordiis, ex ore Moſis ſine examine, ſine morâ, accipimus & amplectimur. Apud alium verò ſi eandem doctrinam legiſſemus, putà apud Philoſophum Græcum, apud Doctorem Rabbinicum, aut Mahometanum, hæſiſſet animus in unaquaque periodo, dubiis & objectiunculis plenus. Hoc diſcrimen oritur non ex naturâ rei aut materiæ ſubjectæ, ſed ab opinione noſtrâ de fide & authoritate ſcriptoris, utpote divinitùs inſpirati. Hoc libenter agnoſcimus, nec dubitatur hoc loco de authoritate ſcriptoris, ſed quo animo, quo conſilio hæc ſcripſerit, quo genere ſtyli uſus fuerit, plebeio an philoſophico; Plebeio inquam, non fabuloſo, quanquam eo nomine uti liceret, ſi de authore exotico ageretur. Fabularum autem aliæ ſunt figmenta, pura puta: aliæ vero nituntur fundamento, ſed decorantur additamentis & ornatu aſcititio. Præterea, ſunt quædam narrationes quibus veritas ſubeſt, non autem ſingulis apicibus, ſed

quoad ſummam rei, & propoſitum authoris. Ut in parabolâ Chriſti de Lazaro & Divite: & in multis quæ de Die Judicii narrantur, quoad corticem & formam exteriorem. Hujuſmodi narrationes, non fabulas, ſed quandoque parabolas, quandoque ὑποθέσεις δημώδεις, nuncupandas eſſe cenſeo: & ſi in hâc claſſe, narrationem, quæ præ manibus verſatur, collocaveris, ſalvo authoris nomine & honore, non indignabor. Hujus autem, ſi placet, aliquot articulos expendamus.

Quoad primum, Temporalem ortum humani generis pro certo & indubitato ſemper habui: idque quinque, & ultra, retrò millenniis, ex fide Chronologiæ Sacræ. Sed è quâ materiâ factus fuerit primus homo, mas vel fœmina, non tam facile eſt, nec tanti refert, cognoſcere. Si Deus voluit extundere fœminam ex coſtâ Adami, videtur quidem materia minùs idonea; ſed ex quovis ligno, vel quovis lapide, vel quovis eſſe, Deus poteſt effingere fœminam. Quærunt hìc curioſi, an ſupervacanea fuerit Adamo hæc coſta, aut ultra numerum qui requiritur in juſto corpore? Si non, eâ detractâ, mancus eſſet Adamus, & parte ſui neceſſariâ ſpoliatus. Neceſſariâ inquam, ſupponimus enim nihil eſſe ſuperflui in fabricâ humani corporis: neque os ullum abripi poſſe, ſine labe totius, aut aliquâ

ſuæ

ſuæ integritatis læſione. Quod ſi alterum dixeris, nempe, ſupervacaneam reverâ, & inutilem fuiſſe Adamo hanc coſtam; & in uno latere tredecim habuiſſe, in altero duodecim tantùm: hoc monſtri ſimile eſſe aiunt; ac ſi tripes, vel trimanus, factus fuiſſet primus homo; vel plures oculos, aliave membra, habuiſſet, quàm fert uſus aut integritas humani corporis. Omnia autem *numero*, *pondere*, & *menſura*, facta fuerunt ab initio.

Hanc ego litem non dirimo: id me magis anxium habet, Quomodo ex unicâ coſtâ extrui poterat tota moles corporis fœminei? Coſta enim non adæquat centeſimam, vel milleſimam, partem totius corporis. Et ſi reliquum materiæ aliunde deſumptum dixeris, ex illâ materiâ alienâ, qualis qualis fuerit, formatam fuiſſe Evam, quàm ex coſtâ Adami, veriùs diceretur. Scio, Doctores Rabbinicos rem totam aliter expedire. Nempe aiunt primum hominem fuiſſe bicorporem, marem & fœminam; lateribus invicem cohærentes, vel, ut alii volunt, tergoribus. Hos autem diſſecuiſſe Deum, atque Evam ità divulſam, Adamo in ſponſam dediſſe. Hujus fabulæ ſimillimam habet Plato, in Sympoſio: de primo homine Androgyno, & dein in marem & fœminam bipartito. Alii denique conjiciunt, quod non eſt improbabile, Moſem hoc modo originem fœmi-

Maimon. mor. Nev. pars 1. c. 30. Gen. i. 27.

næ explicuisse, quo mutuum amorem, marem inter & fœminam, ingeneraret, quasi ejusdem Totius partes; atque eâ ratione, institutum conjugii (quo iterùm uniuntur) suis efficaciùs commendaret, quasi in ipsâ naturâ radicatum. Ego verò, his relictis, ad alia propero.

Articulus secundus agit de *Horto Dei in Edene:* quatuor fluviis irrigato, qui ab uno fonte oriuntur. Hunc Hortum Dei apud Mosem eundem esse volunt nonnulli ac Διὸς κῆπον, Jovis hortum, apud
Sympos. Platonem; & eandem esse utrobique historiam vel allegoriam κατά τινας ἀποῤῥήτους λόγους Μωσέως, *secundum arcanos sensus Mo-*
Præp. Ev. lib. 12. c. 11. *sis:* inquit Eusebius. Atque hunc sensum arcanum quoad Hortum Edenis, eò libentiùs amplector, quod nullus sit in orbe locus cui omnes notæ & characteres istius Horti conveniant: nam, ut mittam cœlum jugiter serenum, & spontaneam loci fertilitatem, de solis fluviis vexatissima est Theologorum, Geographorum, veterum, recentiorum, necdum finita controversia. Fluvii isti à Mose appellantur Pishon, Gishon, Hiddekel, Perath: quos antiqui authores interpretantur de Gange, Nilo, Tigride & Euphrate. Idque, opinor, rectè. Neque enim aliud sibi videtur proposuisse Moses, quàm ut deduceret ad hunc Hortum rigandum, quatuor cele-

celebratissimos & fertilissimos Terrarum fluvios.

At, inquies, hæc quatuor flumina non oriuntur ex eodem loco, aut eodem capite; rectè, neque quatuor alii quicunque nominantur ab Interpretibus. Hæc igitur objectio ubique valebit, tam contra recentiores quàm antiquos. Quin etiamsi hæc flumina ad duo restrinxeris, quod faciunt nonnulli, nempe ad Euphratem & Tigrim, neque illi duo fluvii ab eodem fonte, vel ab eâdem scaturigine proveniunt. Sed reverâ subterfugium est, non expositio, plures fluvios ad pauciores redigere, contra historiam Mosis, quo commodiùs ad eandem originem referantur. Hæc sunt verba Mosis: *Fluvius autem procedit ex Edene, ad irrigandum Hortum: & inde sese dividit, ferturque in quatuor capita. Primi nomen est Pishon*, &c. Hinc clarè patet, aut sub ingressu, aut egressu, horti, quatuor fuisse fluvios: & quatuor illos fluvios ab eodem fonte, in Edene, prorupisse. Jam verò, dic quibus in terris sit illa regio Edenica, ubi quatuor fluvii nascuntur ab uno fonte. Neque dicas, quæso, duos tantùm ortos esse ex illo fonte Edenico, reliquosque duos oriri ex Tigride & Euphrate, ubi divaricant prope mare, & finduntur quasi in bivia. Hoc neutiquam respondet verbis Mosis. Gen. ii. 10.

Prætereà, Moses memorat primo loco Pishon & Gishon, dein Tigrim & Euphratem, quasi minores fluvios. Tu è contra, ab his illos derivari velis, tanquam fluvios secundarios. Quæ est manifesta historicæ narrationis distortio.

Sed ad rescindendas has difficultates, vel controversias, de originibus alveisque fluviorum Paradisi, dices forsan ultimò, Mutata esse per Diluvium fluviorum capita, cursusque: neque jam constare posse, quâ parte emerserint olim, aut quas terras peragrârint. Esto, Ego juxta tecum sentio: modò fractionem & disruptionem Terræ, quales nos supponimus, in Diluvio contigisse fatearis. Sed ex simplici inundatione, aut redundantiâ aquarum, hujusmodi mutatio oriri non potuit. Prætereà secundum quam Geographiam, vel Hydographiam, descripsisse velis Mosem hæc flumina: ante-diluvianam, vel post-diluvianam? Si posteriorem sumpseris, nulla contigit insignis terrarum mutatio à tempore Mosis vel Diluvii. Si priorem, supervacaneam reddis descriptionem Mosaicam, & inutilem ad situm Paradisi investigandum. Denique, ægrè concipi potest, fluvios qualescunque, hos aut alios, extitisse ab ipsâ Terræ origine: sive aquas eorum spectes, sive alveos. Alvei fluviorum fieri solent sensim & diuturnâ attritione; quod si, Terrâ effossâ & aggestâ, facti

facti fuissent, ut scrobes & sulci, in utrâque ripâ fluvii, vel saltem alterâ, magni ubique extitissent aggeres & terrarum cumuli. Id verò planè fortuitum esse videmus; decurrunt enim sæpe per planities, & cum campis adjacentibus æquales sunt, aut æquè altæ, fluviorum ripæ. Praetereà, unde essent aquæ his alveis in primâ Terræ fundatione? Si dixeris, cùm factus est alveus Oceani, tertio die, facti sunt etiam alveoli fluviorum: & quemadmodùm maxima pars aquarum Abyssi delapsa est in voraginem maris, ità reliquæ partes descenderunt in hos canales fluviatiles, primosque fluvios constituerunt. Esto: sed præterquam quod hujusmodi aqua esset salsa, perinde ac marina, nulli essent fontes perennes ad alendos hos fluvios; ideoque ubi defluxerat primum flumen, vel primus amnis, cùm nullæ essent à tergo successuræ aquæ, hi fluvii, vel hæc aquilegia, statim aruissent. Dico, cùm nulli essent *fontes perennes:* sive enim oriuntur fontes à pluviâ, sive è mari, neutro modo oriri poterant tantillo tempore. Non à pluviâ, nondum enim pluerat; neque fieri potuit ut aquæ Abyssi decurrerent à locis maximè Mediterraneis ad mare, dein redirent per terræ viscera, novas vias tentando, & percolatæ ascenderent ad capita fluviorum, unius dieculæ spatio. Sed de fluviis satis: pergamus ad reliqua.

Sequitur tertiò, De Serpente qui allocutus eſt Evam, & ad diffidendum Deo pellexit: mira hiſtoria. Beſtiam illam loqui poſſe, aut quâcunque voce uti, præter ſibila, nondum ſcimus. Sed quid de eâ re ſciviſſe Evam credemus? Si pro muto animali habuiſſet, ipſa loquela terruiſſet fœminam, & ab omni ſermonis commercio pepuliſſet. Quod ſi loquax fuit, & ſermocinator, ab initio ſerpens, perdiditque loquelam ob hoc facinus, quòd pietatem fidemque Evæ ſuis blanditiis corruperat; hoc genus pœnæ neutiquam tacuiſſet Moſes: neque levius damnum de *lambendo pulvere*, ipſius loco ſubſtituiſſet. Prætereà, vis unicum ſerpentum genus, vel omnes beſtias agri vocales fuiſſe in Paradiſo: ut olim arbores in nemore Dodonæo? Si omnes, Quid commisêre cæteræ, ut uſum linguæ perderent? Si unicum ſerpentum genus, hoc gaudebat privilegio: fœdum animal & ab humanâ ſpecie alieniſſimum, qui potuit mereri, præ aliis omnibus, ſermonis gratiam & beneficium? Denique, cum omnis ſermocinatio includat rationis uſum, cuicunque animali ſermonem dederis, illud animal eo ipſo rationale conſtituis.

Sed facilè credo, hunc nodum aliter ſoluturos eſſe ſenſûs literalis vindices. Aiunt nempe, ſub hoc Serpente latuiſſe Diabolum, vel malum Dæmonem, qui hujus

hujus animalis ore & organis usus, affatus est fœminam voce quasi humanâ. Sed quo teste, quo authore, hoc dicitur? non id præ se fert litera Mosis, cujus illi sunt adeò tenaces. Quid aliud præ se ferre videtur, & astutiæ naturali hujus animalis id dare penitus, quod Evam deceperit. Sic enim præfatur Mosis, *Erat autem Serpens callidior quâvis bestiâ agri, quam fecerat Dominus Deus.* Dein subdit, *Ille dixit mulieri, etiam ne edixisse Deum,* &c. Prætereà, Si quâvis Cacodæmonis ope loqui audiisset Eva animal naturâ mutum, obstupefacta statim aufugisset à monstro. Illa verò è contra, familiariter excipit: sermones serunt, confabulant, argutantur: ac si nihil miri, nihil novi, accidisset. Quod si hoc totum ab inscitia & imbecillitate mulieris provenisse dixeris, æquum utique fuisset, ignaræ & imbecilli fœminæ succurrisse, ex alterâ parte, bonos Angelos. Æqui spectatores rerum humanarum haud tulissent tam imparem congressum. Quid enim, si dolo mali Dæmonis, multiscii & in rebus agundis versatissimi, victa fuerit imbellis fœmina, quæ solem nondum orientem vel occidentem viderat: recens in lucem edita, & rerum omnium inexperta? Meruit certè tam charum caput, quod annexam sibi tenuit humani generis salutem:

tem: meruit, inquam, custodiam Angelicam.

Sed cavere sibi debuisset fœmina, inquies, ne legem violaret pœnâ mortis sancitam. *Quo die comedetis, moriemini:* Vos & vestri: ita se habuit Lex. *Mori!* Quid hoc rei est, inquit ignara virgo, quæ nihil unquam mortuum viderat, ne florem quidem; neque mortis imaginem, Somnum, vel noctem, oculis vel animo adhuc senserat. Sed quod de posteris ipsius adjicis, eorumque pœnâ, id non exprimitur in Lege. Nullæ autem leges sunt torquendæ, minimè pœnariæ.

De pœnâ Serpentis etiam non levis est quæstio. Si Diabolus rem totam egit sub specie serpentis: vel si coëgit serpentem ut ea ageret vel pateretur: quid serpens luit pœnas criminis à Diabolo commissi? Dein quoad modum & formam pœnæ in serpentem irrogatæ, nempe quod in posterùm *pronus iret in ventrem*, quid hoc sibi velit non est facile explicatu. Erectum fuisse anteà serpentem, aut quadrupedum more incessisse, ægrè quis dixerit: quod si verò ferebatur pronus in ventrem ab initio, ut hodierni angues, ineptum videri possit, id pro supplicio, & in pœnam singularis facti, huic animali imponi aut attribui, quod semper & à naturâ habuit. Sed de Muliere & Serpente satis; transeamus ad Arbores.

Arbo-

Arbores hìc duas intelligo, in medio Horti, *Arborem vitæ*, atque *Arborem scientiæ boni & mali*. Arbor vitæ dicta est, ut aiunt, quod longissimam hominibus vitam datura esset. At, sine hujus arboris ope, longissimam vitam duxerunt omnes ante-diluviani: ut ex sequentibus in eâdem historiâ patet. Prætereà, si ex unâ arbore, vel ipsius fructu, pependisset longævitas vel immortalitas hominum, quid si non peccâsset Adamus? Quî potuissent ipsius posteri, per totum terrarum orbem diffusi, fructus repetere ex hoc horto, vel ab hâc arbore? aut quî potuisset sufficere toti humano generi unius arboris proventus? Quoad alteram arborem, *scientiæ boni & mali*, ad quid valuerit, aut unde nomen illud adepta sit, non ità clarè constat. Videtur ingenerâsse, nescio quo succo, vel quâ aliâ virtute, novos sensus pudoris & modestiæ, vel *nuditatis*, ut dicitur; quasi nullum pudorem habuissent in rebus venereis ante lapsum; hodiè tamen, in rebus istiusmodi, innocuos maximè comitatur pudor. Nescio quid sibi vult Sanctus Augustinus, cum ait, in primo hominum statu & innocentiâ concepturas & parituras fuisse fœminas sine violatione claustri Virginalis: immisso semine, & exeunte fœtu, per poros, ut exeunt virginum profluvia: totumque opus veneris peractum iri sine ardore

Civ. Dei, lib. 14. c. 26.

ardore ullo, aut ſtimulis, ut manus manum fricat. Hæc ſi exigantur ad naturæ & philoſophiæ leges, ægrè poterunt expediri. Sed vim aliam hujus arbo-
Gen.iii.22. ris innuit Deus, cum ait, *Ecce Adam quaſi unus è nobis factus eſt, ſciens bonum & malum:* nempe vi & virtute fructûs iſtius quem comederat. Quicunque autem impetus aut affectus oritur ex vitio aut inordinato metu, non Dei ſimiles nos reddit, ſed diſſimillimos. Sed de Arboribus hæc pauca ſufficiant: ad reliqua progrediamur.

Post eſum hujus pomi, aut ficûs, aut alius qualiſcunqne fructûs, Parentes noſtri fecerunt ſibi ſubligacula: ita ait Textus, *Conſuerunt folia ficulnea, & fecerunt ſibi ſubligacula.* En primordia artis ſutoriæ. Sed unde illis acus: unde filum, in primo die ſuæ creationis? Linificio, vel Arte Ferrariâ nondum inventis. Hæ forſan liberiùs quæſita videantur; ſed res ipſa poſtulat ut liberè agamus, cùm nudam veritatem quærimus. Quum verò ipſi ſibi fecerant ſubligacula, Deus iis dedit Tunicas: factas nempe ex pellibus animalium. Sed hìc iterùm incurrimus in difficultates. Ad rem molliendam, loco Dei ſubſtituamus Angelum: Angelus igitur, necuit & excoriavit animalia, vel innocuis & vivis pelles detraxit. Sed hoc

hoc Lanii aut Carnificis eſt, non Angeli. Præterea, ex hâc Lanienâ periiſſent integra genera Animalium: neque enim plura duobus in unoquoque genere, ab initio producta, creditur: atque alterum ſine altero, ſive conjuge, nullam habuiſſet progeniem.

His utcunque peractis, quid ſequitur? Parentes noſtros, ità pellitos, Deus exegit è Paradiſo; poſuitque, ad introitum Horti, Cherubinos, cum verſatili & flammanti romphæâ, ne beatas ſedes vi & armis, vel etiam ex improviſo repeterent. Ecquis eſt interpretum qui hæc ad literam aſtringet? Angeloſque, inſtar ſatellitum, ſtrictis gladiis, ante fores horti, per neſcio quot ſæcula, ſtetiſſe aſſeret? ut Dracones dicuntur à Poëtis Heſperidum mala cuſtodiiſſe. Quouſque autem durârunt hæ excubiæ Angelicæ? Ad Diluvium, opinor, ſi non ultra. Ita occupatos eſſe cenſes Angelos, per ſeſquimillennium & ultra, in cuſtodiendo viridario nocte dieque.

Sic vacat exiguis rebus adeſſe Deos?

Quàm facilè fuiſſet, in loco riguo, qualis erat Paradiſus, rivo vel fluvio circumduxiſſe hortum: quod Adamo & Evæ, qui cymbarum aut navigiorum uſum & fabricam adhuc ignorabant, ſatis ſuperque

perque fuisset obstaculi. Sed hæc & hujusmodi, ne invidiosa videantur, mallem aliis meditanda relinquere.

Ita paucis percurrimus historiæ Paradisiacæ summa capita. Restat unicum expendendum, *Quantillo* tempore hæc omnia peracta narrantur: unius diei spatio, vel forsan dimidio. Supponunt Theologi Adamum consummasse, suum cum Evâ matrimonium, primâ nocte: dein aiunt, si Eva, adhuc innocua, primogenitum suum concepisset, eum pariter peperisset innocuum, & ab omni labe peccati primi immunem. Unde suam etiam progeniem, Patrem quod spectat, ab eodem malo intactam conservâsset. Sed nulla est istiusmodi progenies, immaculata, aut semipura: omnes eâdem labe inficimur, eodem morbo laboramus. Quapropter statuamus oportet hæc omnia perpetrata fuisse sexto die creationis, ante cubitum aut genialis lecti amplexus. Quot autem, & quanta, congerenda sunt in hunc unum diem! Hæc breviter, si placet, repetamus. Istoc die Deus creavit omnia pecora, omnes feras & omnia reptilia: denique creavit Adamum. Et cùm hæc omnia creâsset, adduxit unumquodque genus animalium coram Adamo, ut, pro cujusque ingenio, nomina iis imponeret. Quam linguam calluit Adamus, primâ suæ nativitatis horâ, vel die, mihi prorsus

prorſus ignotum: ſed utcunque, cùm tot ſint claſſes & familiæ animalium, cujuſque indolem æſtimare, aptamque inde nomenclaturam ſingulis imponere, non exiguum tempus poſtulare videtur. Finitâ quomodocunque hâc operâ, Deus immiſit ſoporem Adamo, & obdormivit; altum verò dormienti eripuit ei coſtam, & ex eâ fabrefecit fœminam: eodem die conjugium ineunt, mas & fœmina recens nati: ſine ſponſaliis, aut frigidis procorum ambagibus. Eodem die nova nupta, neſcio quo propoſito, vagata inter arbores nemoris, incidit in Serpentem: ille Serpens colloquium inſtituit cum fœminâ, argumenta jactant, hâc illâc, de quâdam arbore, aut quodam fructu, edendo vel non edendo. Illa tandem rationibus aut lenociniis victa, fructum comedit; neque id tantum, ſed eundem defert marito, qui pariter comedit. Magna inde mutatio: alter in alterius nuditatem conjiciunt oculos, erubeſcunt ambo, & conſutis foliis ficulneis conficiunt ſibi ſubligacula; quod aliquot ſaltem horarum opus eſſet. Rebus ſic ſtantibus, ſub veſpere Deus deſcendit in hortum: aufugiunt ſontes, & ſeſe abſcondunt inter arbores & frondoſam opacitatem. Sed fruſtrà, Deus citat reos, comparent, factoque examine totius cauſæ, in Virum, in Fœminam, in Serpentem,

tem, debitas pœnas diſcernit. Denique, ad explicandas omnes pœnæ partes, ejiciuntur ex Paradiſo parentes noſtri, in exilium aguntur: & præpoſitis Angelis ad omnes aditus horti, vagantur ſoli per ſylvas, & pernoctant inter feras.

Intra unius diei ſpatium hæc omnia confecta legimus: magna & multifaria negotia. Sed ardeo dolore, cum tantillo tempore, omnia inverſa & perturbata video: totamque rerum naturam vix dum compoſitam & adornatam, ante primi Solis occaſum ad interitum ruere & deformari. Mane diei Deus dixit, *Omnia eſſe bona*: ſub veſpere omnia ſunt execrabilia. Quàm fluxa eſt rerum creatarum gloria! Opus elaboratum per ſex dies, idque omnipotenti manu, infamis Beſtia totidem horis perdidit.

Hæc eſt rerum & temporum ratio, in hiſtoriâ primi hominis & Paradiſi. Quæ cùm ſingula mecum revolvo, æquo animo, & in omnem partem flexili, quà ducit ratio & veritatis amor; ſuccenſere non poſſum, ex Patribus & authoribus antiquis, illis, qui in ſymbola, aut parabolas aut ſermones populares, hæc convertere ſtuduerunt. Succenſeo autem Celſo, qui anilem fabulam, μῦθόν τινα ὡς γραυσὶ διηγούμενον, hanc narrationem appellat. Ubi rectè monet, per modum reſponſi, Origines, ὅτι μετὰ τροπολογίας ταῦτα εἴρηται.

Orig. contra Celſ. l. 2. p. 186, 187. & p. 191. ἀτεχνῶς παισὶ νηπίοις ἐμυθολόγησαν.

εἴρηται. Quin ipſe Celſus teſtatur in ſequentibus, æquioris judicii Interpretes, tam Judæos, quàm Chriſtianos, pudere ſensûs literalis, & ad allegorias hæc accommodare, οἱ ἐπιεικέστεροι Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν ἐπὶ τούτοις αἰσχυνόμενοι, πειρῶνταί πως ἀλληγορεῖν αὐτά. Ibid. Hinc vides in primis Eccleſiæ Chriſtianæ ſæculis, quibus vixit Celſus, & apud Judæos etiam ante Chriſtum natum, æquiores interpretes à literâ narrationis Moſaicæ receſſiſſe.

Id utique videtur graviſſimum & aſperrimum in hâc narratione, quod Gentem humanam plexiſſe, imò perdidiſſe, dicatur Deus, ob rem exiguam, & fœminilis ingenii levitate perpetratam. Quapropter ſentiunt nonnulli, quibus non refragor, ideò in leviuſculum, ut videtur, peccatum, tantam pœnam conjeciſſe Moſem, quò Legibus ſuis, quæ de rebus ſæpè minutis, neque ſuâ naturâ, aut bonis aut malis, graviter decernunt; vim & authoritatem conciliaret. Quis enim non veretur minimam violare præceptiunculam, quæ Dei venit nomine, ſi unius pomi vetiti eſus perniciem attulit humano generi. Sed de his cæteriſque Moſaicæ narrationis articulis, quiſque ſuo fruatur ſenſu, modò fundamentum non ſubruat. Fundamentum autem hìc appello, Doctrinam de ortu

temporali humani generis, & hujusce Telluris; & de utriusque degeneratione: hominesque redemptum iri semine mulieris. In errorem sumus omnes proclives in hoc cæco mortalitatis statu, & inter charitatis officia non minimum est, alios aliis labentibus indulgere aut succurrere. Ego intereà Deum testor, qui corda & cogitationes scrutatur, nihil mihi aliud propositum esse, in hoc vel in alio quocunque scripto, quàm ut pietatem promoverem, in veritate fundatam. Neque in hâc dissertatione circa primos homines & Paradisum, quicquam affirmatè & asseveranter dico, sed modestè & submissè, ut cordatiorum judicia experiar. Qui si mecum perpendere velint, primorum sæculorum usum & genium, præcipuè gentium Orientalium; quibus moris erat, per symbola, similitudines, & parabolas, sua placita & doctrinas tradere; res antiquissimas eo modo explicanti, si non consentient, saltem non irascentur. Atque hæc hactenus.

CAP.

CAP. VIII.

De rerum Originibus in primo Capite Geneseωs expositis : & de modo interpretandi Hexaëmeron Mosaicum.

EA quæ præcedenti Capite disseruimus, de rerum originibus, respiciunt maximè humanum genus, eorumque causas & primævum statum. Sed non minùs adversari videtur Telluris Theoriæ rerum inanimatarum & Universi origo, quemadmodum describitur à Mose in primo capite Geneseωs. Hanc igitur Cosmogoniam Mosaicam, cæteris omnibus, quarum antea meminimus, antiquiorem habitam, expendere debemus diligentiùs; atque has lites ita componere aut diluere per amicam interpretationem, ut veritas interim quod utriusque æquè interest, sarta tecta conservetur.

CONVENIUNT quidem Hexaëmeron & Theoria in primis rerum staminibus, ut ita dicam; quòd utrumque supponat Chaos pro substratâ mundi materiâ. Conveniunt etiam in ordine generali, quod mundum inanimem primò, dein anima-

tum constituant. In cæteris autem, ut in formà & limitibus mundi producti, in modo, tempore, aliisque, non parùm discrepant. Quæ jam pluribus sunt examinanda.

Observandum igitur primò, Quam mundi formam, quos limites, proposuerit sibi Hexaëmeron. Notum est, jactari inter eruditos & plebeios duplex mundi systema: quorum unum, Solem habet pro centro; alterum Terram. Quæritur idcirco, utro nitatur systemate, hoc an illo, Hexaëmeron Mosaicum. Constat quidem Mosem opus suum inchoâsse à Terrâ, tanquam totius machinæ basi aut fundamento: Solemque non produxisse nisi quarto, ut ait, die: terrâ, marique, jam constructis & absolutis. Non erat itaque centrum totius operis, Sol, cùm, non nisi post opus semiperfectum, extiterit. Præterea, tam Sol, quàm sydera reliqua, à Mose exhibentur in usum Telluris condita, tanquam corpora serva, ut dies, & annos, & reliqua tempora, nobis metiantur. Ex altera autem hypothesi, Sol & Fixæ non tantùm sunt corpora maxima, sed etiam nobilissima: totius universi partes primariæ, & magnæ molis fundamenta. Liquet igitur, utrâque ratione, Mosem secutum esse plebeium systema: quod populo placet, quod adblanditur sensi-

ſenſibus, quod creditur, & capitur, aut capi videtur, à pluribus. Qua in re rectè conſuluit ſaluti publicæ, & neglectâ philoſophiâ, gravioribus conſiliis, & majoris momenti rationibus, adhæſit.

Secundo, Quùm pateat Terram fuiſſe centrum hujuſce Chaûs Moſaici, quærendum proximè, quouſque ſe protenderit ſurſum hæc maſſa cæca & confuſa. Videtur quidem ſupponere Hexaëmeron, hoc Chaos implêſſe & occupâſſe totum Univerſum, quantum quantum: cœlos omnes & regiones æthereas quaquaversùm diffuſas. Quinetiam lucidiſſimas ſtellas ex hâc materiâ Chaoticâ compoſitas eſſe, neque extitiſſe ullas ante ortum & natales Telluris noſtræ. Hæc præ ſe ferre videtur litera Hexaëmeri: ſed reluctante rerum naturâ, & rationibus philoſophicis.

Constat Fixas eſſe corpora ignea: neque omnes in eâdem hærere ſuperficie: ſed alias aliis eſſe remotiores à Terrâ, & profundiùs in Cœlum immerſas; ac propterea nullum communem eſſe omnium umbilicum. Saltem, Terram noſtram, particulam univerſi cæcam & ſordidam; ſingulis Fixis, tam mole quàm dignitate, minorem: hanc, inquam, immenſi corporis eſſe cor, partem maximè nobilem, maximè vitalem; à naturâ re-

rum & ab omni ratione alienum eſt. Dico iterum indignanter, hanc Terram, fæcem & recrementum naturæ, caput eſſe rerum & quaſi primigenitum omnis creaturæ, ſine opprobrio aut contumeliâ, tam in opus, quam opificem, dici aut cogitari vix poteſt. Præterea, ſi Chaos illud terreſtre protenſum fuiſſet per immenſam rerum univerſitatem, Telluſque eſſet unicum centrum, quò omnes partes craſſiores confluebant: illa Tellus, ſive illud corpus medium, commune receptaculum omnium partium craſſarum, evaſiſſet in molem infinities majorem hâc noſtrâ Terrellâ. Sufficit enim Chaos ſublunare, ſive ad Lunam protenſum, ad conſtituendam hanc Terram: & ſi inſuper adjicias totum Cœlum aſpectabile, &, quæ ſenſus noſtros fugiunt, omnemque imaginationem, ſpatia ſupercœleſtia; neque Sol, neque ullum Corpus viſibile, tantæ eſt magnitudinis, quantæ foret illud corpus in medio Chao compoſitum.

Præterea, Mundum, tam incorporeum, quàm corporeum, antiquiorem eſſe hâc Terrâ habitabili, probari poteſt aliquo modo, ex authoribus Eccleſiaſticis, ſi penitùs rem excutiamus. Plures à Patribus Chriſtianis Angelos extitiſſe ante Terram, vel ante Mundum Moſaicum, per ignota nobis ſæcula, ſtatuerunt;

tuerunt;

tuerunt ; aliqui etiam cœlos ſupremos, vel cœlum Empyreum. Sed de Angelis conſtantior eſt, & à pluribus celebrata, ſententia. Ut mittam Origenem, hoc Sanctus Baſilius in Hexaëmero : Chryſoſtomus, πρὸς τὲς σκανδαλισθέντας, c. 7. Hom. 1: πολλῷ ταύτης τῆς κτίσεως πρεσβύτεροι, &c. Gregorius Nazianzenus, Orat. 38. & alibi. Johannes Damaſcenus, lib. 2. Orth. fid. c. 3. Joh. Philiponus, de Creatione Mun. l. 1. c. 10. ult. Olympiodorus in Job. xxxviii. aliique è Græcis docuere. E Latinis etiam non pauci eidem ſententiæ adhæſerunt. Hilarius, l. 12. de Trin. Hieronymus, Ambroſius, (in Hexam. l. 1. c. 5.) Iſidorus Hiſpalenſis, Beda, aliique. In Tit. 1. 2. Hieronymi verba libet apponere, *Sex mille necdum noſtri orbis implentur anni, & quantas priùs æternitates, quanta tempora ; quantas ſeculorum origines fuiſſe arbitrandum eſt, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, cæteræque virtutes ſervierint Deo.* In Libro de Trinitate, ſive Novatiani, ſive Tertulliani ſit, tam mundus Angelicus, quàm ſuper-firmamentarius, conditus dicitur ante mundum Moſaicum ; his verbis : *Quanquam etiam ſuperioribus, id eſt, ſuper ipſum quoque ſolidamentum, partibus, Angelos priùs inſtituerit, ſpiritales virtutes digeſſerit, Thronos, Poteſtateſque præfecerit, &*

alia multa, cœlorum immenſa ſpatia condiderit, &c. *Ut hìc mundus noviſſimum magis Dei opus eſſe appareat, quàm ſolum aut unicum.* Ad quem locum ita Pamelius: *Fuit non modò Novatiani hæc ſententia, ſed etiam Beati Hieronymi, tum Græcorum omnium, Quod Angeli priùs*, (id eſt, ante *omnem creaturam mundi noſtri*) *inſtituti fuerint.* Denique, Catholicorum hanc communem fuiſſe ſententiam, notat Caſſianus

L. 8. Collat. c. 7. ſuo tempore, nempe ſæculo quinto ineunte. *De quâ*, inquit, *nemo fidelium dubitat.* Et cùm hoc dogma pleniùs expoſuiſſet, ſubdit, *Ante illud Geneſeωs temporale principium, omnes illas poteſtates cœleſtes Deum creaſſe, non dubium eſt.*

Et quo minùs dubitent de hâc præexiſtentia Angelorum, faciunt verba Domini ad Jobum, c. xxxviii. 4. &c. *Ubi eras quando ponebam fundamenta Terræ: cùm me laudarent ſtellæ matutinæ & jubilarent omnes Filii Dei?* Ubi ſubdit Olympiodorus: Ἀπὸ τότε δῆλον, ὅτι πρῶτοι οἱ Ἄγγελοι τοῦ κόσμου γεγένηνται. *Angelos in creatione mundi primò conditos fuiſſe, ex hoc loco manifeſtum eſt.* Conſtat ſcilicet ex his verbis, ante jacta Terræ fundamenta, extitiſſe Angelos, & laudes Deo ceciniſſe in primâ orbis noſtri molitione. Dein, ſi Stellas matutinas

matutinas ad literam accipias, constat hinc Sydera & cœlos Telluris nostræ fundationem antecessisse. Præterea, rerum intellectualium existentiam ante-mundanam eruit Hieronymus ex iis sacrarum literarum locis, ubi aliquid agi dicitur πρὸ χρόνων αἰωνίων, ut Tit. i. 2. 2 Tim. i. 9. vel πρὸ τῶν αἰώνων, 1 Cor. ii. 7. ante sæcucula hujus mundi. Neque minus includitur in illâ locutione, πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου, 1 Pet. i. 20. Ephes. i. 4. Joh. xvii. 5. & 24. *ante jacta mundi fundamenta.* Quod non denotat nudam æternitatem, sed hujusce mundi periodos & fundationem. Quorum utrique præ-extetit Anima Messiæ, & œconomiæ Christianæ mysterium. Sed ad Angelos redeamus.

Denique, ut oraculis sacris, & authoritate Patrum, ita ratione & argumentis, idem licet evincere. Lapsi sunt Angeli ante mundum nostrum conditum, ergo prius creati, idque per aliquot sæcula. Neque enim verisimile est, eâ imbecillitate factas esse præstantissimas creaturas, ut in malum & miseriam prolaberentur statim ab ortu & natalibus : neque id convenit Deo optimo, maximo, rerum omnium intelligentium Patri benigno, ut sui operis partem nobilissimam loco adeò lubrico collocaret, ut statim, amotâ Conditoris manu, præceps rueret in perniciem ; in extremas pœnas,

pœnas, & triſtiſſima Tartara, æternùm damnanda.

Quæ cùm ita ſint, ab Angelis ad mundum corporeum tranſeamus. Ubi illud primò notandum, ſi nulli prorſus materiæ uniti fuiſſent Angeli, nullum inde voluptatem, aut perceptionem qualemcunque habuiſſent, vix fieri potuit, ut à ſuis ſedibus & primævo ſtatu, detorquerentur. Ubinam locorum habitârunt Angeli ante-mundani? In cœlo & luce habitâſſe, ait Baſilius. Ex antiquis multi, ut notum eſt, σώματα λεπτὰ, atque ſui generis; non craſſa & terreſtria, inſtar noſtrûm, Angelis attribuunt: & Concilium Nicænum ſecundum, hanc doctrinam, ex libro Johannis Epiſcopi Theſſalonicenſis propoſitam, ratam eſſe voluit. Ita ſe habent verba: *De Angelis & Archangelis, & eorum poteſtatibus; quibus & noſtras Animas adjungo: ipſa Catholica Eccleſia ſic ſentit. Eſſe quidem intelligibiles, ſed non omninò corporis expertes, & inviſibiles; ut vos Gentiles dicitis; verùm tenui corpore præditos, & aërio, ſive igneo: ut ſcriptum eſt,* Qui facit Angelos ipſius, ſpiritus: & miniſtros ejus, ignem urentem. *Sic autem multos Sanctorum Patrum ſenſiſſe cognovimus: quorum eſt Baſilius, cognomento Magnus: & B. Athanaſius, & Methodius, & qui ſtant ab*

Hom. 2.

Act. 5. edit. 1644. Parif.

ab illis *. Non id volunt, Angelos esse corpora, sed habere corpora, ut habent Animæ humanæ. Non tamen ejusdem luti cum nostris hodiernis, sed tenuia instar aëris aut ignis: & eorum similia quæ habituri sumus, cùm erimus ἰσάγγελοι. Denique, qui locum illum, Gen. vi. 2, &c. de congressu Angelorum cum filiabus hominum, interpretantur: id quod faciunt è Patribus, aliisque, non pauci †: necesse est asserant Angelos habere corpora, suæ naturæ propria & cognata. Ex quibus omnibus colligitur, unà cum Angelis materiam aliquam cœlestem Telluri præextitisse.

Sed quæcunque aut qualiscunque fuerit illa materia lucida, subtilis & tenuis, non extitit seorsim & ante reliquam massam materiæ. Omnis enim materia simul & semel è nihilo producta est. Neque concipere licet actionem creationis in partes & distantia sæcula divisam: manentibus interim vacuis reliqui mundi plagis &

* S. August. multis in locis, quos vid. apud Sin. Sen. lib. 5. Annot. 8. Vid. Cæsarium Dial. 1. B. P. tom. 4.

† Præter Philon. & Joseph. Just. Mart. Apol. ad sen. Rom. p. 44. Athen. Leg. p. 27. Origenes. Clem. Alex. multis in locis. Euseb. præp. Evan. lib. 5. Methodius apud Phot. cod. 234. E Latinis, Tertullianus de hab. mul. c. 2. & aliis in locis. Lactan. lib. 2. c. 14. Cyprian. de disc. & hab. Virginum. Ambros. lib. de Noe. Sulp. Sever. hist. sac. lib. 4. c. 3.

& regionibus. Si mica materiæ extitit ante Epocham Moſaicam, tota moles univerſi, me judice, ante eandem extitit. Ac proinde ſi materia illa Angelica, vel Angelorumvehiculæ, præceſsêre originem Telluris, ut philoſophantur Patres Græci; omnis materia aliquo modo præceſſit. Ejuſdem verò diſpoſitio & ordinatio, ſecundum varias partes, regiones, & formas, alio atque alio modo & tempore, ad præſcriptum Providentiæ, obtinuit.

Hactenus de Angelorum præ-exiſtentiâ, & ipſius etiam materiæ, in quantum cum Angelis connectitur, ex authoritate Patrum egimus. Redeamus jam ad rerum naturam, & mundum aſpectabilem: neque enim deſunt argumenta plura in mundo corporeo, quæ eandem Materiæ antiquitatem confirmant; atque Epocham Moſaicam, præter propter, ſexmillennem, non totius univerſi originem, comprehendere, ſed Telluris noſtræ ſæcula, & tempus formationis è ſuo Chao, ſatis teſtantur. Si phænomena cœlorum perluſtremus iterum, Syderumque, tam Errantium quàm Inerrantium choros; facilè credemus, tam numeroſam progeniem, & meliori dignam parente, non unius Chaûs Terreni ſobolem eſſe; neque pati poſſe, ut intra exigui temporis cancellos eorum ætates & hiſtoriæ includantur. Perpendamus, ſi placet, quod jam conſtat omnibus,

bus, Tellurem esse Planetam; multosque esse Planetas, præter Tellurem, ejusdem indolis, similisque materiæ & formæ: quos omnes, probabile est, eundem habuisse suæ originis modum & principium: nempe, unumquemque ortum esse è suo Chao. Ex quo autem facta est Terra, nullius novi Planetæ natales vidimus; ac proinde, aut omnes sunt antiquiores Terrâ, aut coævi. Si priùs, res confecta est: sin coævos feceris, tot oportebit supponere Chaos, quot sunt primarii Planetæ. Constat enim Jovem, exempli gratiâ, qui suos circumrotat satellites, sibi esse centrum, neque pendere qualitercunque è Terrâ nostrâ; utì quidem nec reliqui, præter Lunam.

Præterea, Stellæ Fixæ videntur antiquiores Planetis, & unamquamque esse sui orbis aut vorticis centrum. Tot itaque systemata constituenda sunt in cœlo, quot sunt Fixæ: quæ cùm sint, numero & mole, maximæ, absorbent hoc punctum Telluris, quasi minus nihilo: neque inde repetendas esse earum origines, aut eò deberi gratias, facilè ferent cœlorum amici, aut quivis Dei operum æqui æstimatores.

Denique, verisimile est Planetas olim fuisse Fixas: Terramque ipsam in eodem censu & ordine numerandam esse. Planetarum origines ex aliâ quacunque hypo-

thesi,

theſi, haud facilè expedies. Saltem ſi ignem habent in Centro, quod admodùm probabile eſt. Præthereà, vidimus Solem, denſis maculis quandoque faciem obductum: legimúſque per aliquot dies pallidum, obſcurum, & quaſi extremâ jam in morte luctantem; is autem qui ægrotat, poteſt mori: & quod uni accidit, aliis ejuſdem generis (congeneres autem ſunt omnes Fixæ) accidere poteſt. Fixæ igitur ſunt extinguibiles: extinguitur autem Fixa, cùm, craſſo macularum cortice, quem perrumpere non poteſt, obtecta, in corpus obſcurum & opacum degenerat: quale quiddam eſt Planeta.

Postremo, Stellæ novæ, quæ nuperis annis apparuerunt in cœlo, nullum habuere cum Terrâ, quoad origenes ſuas, nexum aut cognationem. Neque magis ullum habent Cometæ: qui, licet, in nonnullis, dubiæ ſint & difficilis explicationis, nihil aliud eſſe mihi videntur, quàm Fixarum cadavera, ut ita dicam: nondum ſepulta, nondum ad requiem compoſita. Vagantur per varias cœli regiones, Umbrarum inſtar, donec invenerint ſedes aptas; quibus repertis, fugam ſiſtunt, &, in Planetas converſi, circa aliquod aſtrum motus ſuos obeunt. Quod ſi, ex aliâ hypotheſi, pro corporibus originariis habeantur Cometæ, tam immenſos peragunt circulos & periodos, ut, eundem

dem nobis unquam bis viſum eſſe, in eâdem ſui circuitûs parte, à nemine probari poteſt.

Hæc & hujuſmodi cœlorum phænomena, ad Epocham ſexmillennem, ſalvis naturæ legibus, ægrè revocari poſſunt. Quin fatendum erit potius non eandem fuiſſe originem, neque coævam, Telluris noſtræ & totius Univerſi: ſive Intellectualis, ſive Corporei. Neque mirum videri debet hæc non diſtinxiſſe Moſem, aut Univerſi originem non tractâſſe ſeorſim ab illâ mundi noſtri ſublunaris: hæc enim non diſtinguit populus, aut ſeparatim æſtimat. Maxima pars hominum reliquum naturæ & Univerſi pro quâdam habet Orbis noſtri aut Telluris appendice, quæ nihil valet ex ſeipsâ, ſed attexitur in uſum humani generis, & ut commodis noſtris inſerviat. Rectè igitur Legiſlator ſapientiſſimus philoſophis reliquit id negotii, ut ubi maturuerit ingenium humanum, per ætatem, uſum, & obſervationes, opera Dei alio ordine digererent, perfectionibus divinis atque rerum naturæ adaptato. Sed de hoc Capite ſatis: pergamus ad alia.

Tertio, memorat Moſes in ſuo Hexaëmero celebre phænomenon, quod nullibi rerum comparet. *Aquas* intelligo *ſupercœleſtes:* quibus condendis, aut ſuis ſedibus diſponendis, Deus impendiſſe dicitur

citur integrum diem: non minus ſcilicet temporis quàm condendo Soli, & Lunæ, & toti cœlorum exercitui! Hæc corpora præclara meritò ſibi vendicant viginti quatuor horarum labores, ſed rei obſcuræ & incognitæ tantundem operis invidemus. Age verò, quæramus has aquas inviſibiles: quibus hærent ſedibus, aut olim hæſerunt. Ait Moſes, ſupra Firmamentum poſitas eſſe: Solem verò & reliqua ſydera in Firmamento. Eâ ratione aquas illas collocat ſuper omnes Stellas, aut cœlum ſtellatum; harum nihilominùs centrum, omniumque rerum conſtituit Terram: cùm verò graviores ſint aquæ materiâ cœleſti, ipſoque aëre, quî poſſunt hærere in altiſſimâ ſede, nullis corporibus intermediis craſſioris fili, ſuffultæ? Nos vetat recurrere ad omnipotentiam divinam, in hâc materiâ, Sanctus Auguſtinus: qui in tractando hoc ipſo argumento, ità nos monet, graviter & appoſitè. *Nec quiſquam dicat ſecundum omnipotentiam Dei, cui cuncta ſunt poſſibilia, oportere nos credere aquas tam graves quàm novimus atque ſentimus, cœleſti corpori, in quo ſunt ſydera, ſuperfuſas: nunc enim, quemadmodum Deus inſtituerit naturas rerum, ſecundum ſcripturas ejus nos quærere convenit, non autem quod ipſe in iis, aut ex iis, ad miraculum omnipotentiæ ſuæ velit operari.* Huic concinit,

Lib. 2. de Gen. ad lit.

cinit, quod generaliùs nos docuit alibi, *Sic Deus administrat omnia quæ creavit, ut ipsa proprios motus exercere & agere sinat.* Penes has regulas esto judicium. Civ. Dei, lib. 7. c. 30.

Præterea, si extitissent supra altissimos cœlos hujusmodi, nescio quales, Aquæ: quid interfuisset populi hoc nôsse mysterium? Alienum est à more & proposito Mosis, res invisibiles & absconditas, & inutilis notitiæ, memorare in suo Hexaëmero; quod mundi aspectabilis phænomena tantùm prosequitur; utpote quæ omnium oculos feriunt, & Creatorem desiderant: quæ verò nullibi comparent, nullo indigent authore, nullâ explicatione.

Quare nonnullis visum est, has aquas supra Firmamentum positas, de nubibus aquosis interpretari, atque duplex ideò statuere firmamentum, superius & inferius: illud, in quo resident stellæ: hoc, in quo fluctuant vapores, nubes, & meteora; nempe spatium quod interjacet Terram & mediam aëris regionem, Firmamentum appellant. Sed ex hâc interpretatione, quid est, quæso, quod Deus creavit secundo die? aliquantulum spatii? hoc intervallum quod est inter nos & nubila? At istud intervallum extitit antea: non ad mediam aëris regionem tantùm, sed ad supremum utique cœlum, protensum:

ſum: ſive Lucem primigeniam, ſive Chaos, interpoſitum ſupponas. Quid igitur rei eſt, quæ ſententia, creare intervallum ſecundo die, quod extitit primo? Neque ſepimentum aliquod ſolidum in cœlis fluidis jam admittitur.

Sed ad refellendum ulteriùs hanc interpretationem, audiamus verba Moſis: Secundo die, inquit, *Deus dixit*, *Fiat Firmamentum in medio aquarum*, & *diſterminet aquas ab aquis*. Nempe ſuperiores ab inferioribus. Extiterunt igitur hæ aquæ, tam ſuperiores quàm inferiores, ante factum hoc Firmamentum interaqueum. Terminus enim, vel diſterminatio, eſt rerum jam exiſtentium. Dic igitur quænam erant, vel ubinam locorum, hæ aquæ ſuperiores ante factam hanc ſeparationem. Videntur fuiſſe priùs maſſa continua, atque hâc contignatione bipartiri. At pluviæ non extiterunt antea, neque nubes. Has itaque ſi haberi velis pro aquis ſuperioribus, non reſpondet interpretatio verbis Moſaicis. Denique præpoſterum eſſet, nubes condere ante Terram: vel tanti facere hæc vaporum coagula, quæ fiunt & pereunt ſingulis diebus, ut ſextam partem magni Dei operis occuparent.

Res eò redit: Generationem naturalem pluviæ per vapores denſatos, non capit populus; ſed pluviam cœlo divinitùs

nitùs missam credit, sive immediatè à Deo : huic ut opinioni faveret Moses, statuit commune receptaculum Aquarum super cœlos : ut Deus, pro lubitu, laxatis vel occlusis Cataractis, pluviam dimittat vel retineat. Hæc mihi videtur mens & consilium sacri authoris, quoad Aquas supercœlestes. Atque hoc modo dignitati Mosis optime consulitur, si quoties recessum est à veritate physicâ, id fieri supponamus, κατὰ συγκατάβασιν, ad vires usumque populi suam Cosmopœïam accommodando.

Eodem modo cùm de *Luce primigeniâ* agitur, in primo die creationis, id Phænomenon est pariter inexplicabile ratione physicâ ; sed ne Deus videretur in tenebris operari per triduum, opportunum visum est Mosi, sub ipso initio operis, *Lucem* proferre. At qualem Lucem ? Lucem sine fonte, sine scaturigine. Lux autem, si philosophemur, profluit ab aliquo centro, ubi cor & principium sui motûs. Prodit autem Lux in hâc Cosmopœiâ ante omnem distinctionem cœlorum in orbes aut vortices. Præterea, secundum literam, videtur Deus intermisisse opus suum nocturno tempore, ut solent homines : sed non video qui perfici poterat alterum Hemisphærium (cœleste vel terrestre) si ulla fuit operis

 inter-

intermissio, & Deus non ageret nisi ubi lux esset. Cæterùm has minutias non curat populus, neque Antipodas somniat, aut hemisphærium : sed mundum Isa. xl. 22. concipit instar Tentorii, cujus tectum est cœlum : & planities Terræ, fundamentum.

Succedit Tertii diei opus, ubi origo Oceani ἀτέχνως ϗ ἀθεωρήτως, ad captum vulgi describitur his verbis: *Congregentur Aquæ*, inquit Deus, *in unum locum, & appareat Arida. Aridam autem vocavit Terram, & congregationem aquarum, Maria.* Hæc collectio aquarum ad discooperiendam Terram, quæ sub Abysso latuit, duobus tantùm modis fieri potuit : vel accumulatione aquarum certis in locis, ut nullæ manerent in reliquis : vel excavatione Terræ subabyssinæ, certis in locis, ut aquæ eò subsiderent. Sed accumulatio illa non efficeret alveum Oceani ; itaque omnes Interpretes aiunt, excavatione Terræ factum esse alveum Oceani, eóque deductis aut aggregatis aquis, denudatam esse Terram in cæteris locis. Præterea, eâdem operâ factos esse montes, aiunt: nempe ex terrâ egestâ ex hâc fossâ marinâ, & variis in locis exaggeratâ.

Quid luculentius hâc originatione Oceani & Montium, si calculis & severiori examine abstineas. Hæc itaque debent placuisse & satisfecisse populo, qui se

ſe non torquent argutiis. Quibus verò animus eſt harum rerum examen ſtrictius inſtituere, conſulant, ſi placet, quæ ſcripta ſunt, Theoriæ l. 1 c. 8, 9. & ultimo. In quo ultimo capite, per rationes multiplices, & indicia manifeſta, monſtratur, neque alveum Oceani, neque Montes, neque primam Aridam habitabilem, ab hâc origine provenire potuiſſe. Eadem verò hic repetere, aut plura addere, haud operæ pretium eſſet.

Hæc de primo triduo Creationis Moſaicæ. In quâ, ſi primi & ſecundi diei opus præteriiſſet Author, nempe *Lucem illam vagam*, & *Aquas ſupercœleſtes;* verſumque nonum proximè ſubjunxiſſet ſecundo, ſuo mundo, vel orbi habitabili, nihil defuiſſet. Sed quoniam diem ſeptimum, ſaltem ut mihi videtur, pro Sabbatho habere & conſecrare decreverat, protrahendum erat opus Creationis in ſex dies: ut unà cum memoriâ mundi abſoluti, & exemplo Dei requieſcentis ab omni operâ, ſeptimus dies perpetuò celebraretur. Sed admodum inæqualia ſunt horum dierum penſa: primi diei opus ictu oculi peractum fuiſſet: atque, ita opinor, ſecundi. Sed diei tertii magnum eſſet molimen & diuturnum. Primò excavere foſſam tantam, quanta eſt illa Alvei marini; dein, Aquas omnes, quæ ſuperficiem Terræ operiebant, derivare,

vel potiùs detrudere, in illam fossam. *Detrudere*, inquam, quandoquidem non sponte irent versus mare, cùm nulli essent adhuc fluviorum Alvei, neque terrarum declivitas. Ubi appliciti erant novi montes, aut egestæ terræ cumuli, iis in locis excuterentur aquæ, & tantundem profluerit in fossam: sed in reliquis locis nisi vis alia accederet, hærent immotæ super faciem Terræ. Utcunque si decurrisse supponas rapidè instar fluviorum, è locis nonnullis Mediterraneis ad mare, aliquot dierum esset. Quarti diei pensum videtur non minùs operosum: Solem, Lunam, Sydera: Deus bone, quot & quanta corpora, una dies parturiit & perfecit. In singulis autem Planetis condendis sex dies impendendi essent, non minùs quàm in nostro; cùm eâdem ferè sint formâ, nec dissimili, quantum constat, supellectile & apparatu. Præstereà, aggregandi erant omnes, secundum ordinem rerum, ad Tertium diem, cùm sint corpora Terrestria. Luna maximè, quæ à suo centro, Terrà, ægrè se develli patitur, & in aliam classem transferri. Sed Moses sequitur Philosophiam vulgi, Lunamque copulat cum Sole, quasi similis essent indolis & magnitudinis. Quinti denique, & sexti diei opera erant multifaria. Omnium Avium & avicularum: Piscium & pisciculorum: Bestiarum,

Gen. i. 20, & 24.

&

& bestiolarum corpora, fabrefacta fuere in hoc biduo: ex aquis & è Terrâ producta. Tardiùs hodiè proceditur in concinnandis corporibus Animalium: neque id miror, cùm tanti sunt artificii. At cùm cujusque animalis & animalculi corpus adeò accuratè formatum & compositum sit, corpus Telluris, communis omnium Matris adeò deforme, hiulcum, & ruinosum fuisse ab origine mundi, ac est hodiè, nunquam inducar, ut credam. Sed hoc obiter.

Voluit Sanctus Augustinus, hæc omnia, quæ dicuntur opera sex dierum, unico momento creata fuisse: quæ dispescuit Moses in classes & diversa tempora, quo magis juvaret imaginationem populi, in concipiendis rerum originibus. Deus, ut mihi videtur, omnem substantiam, sive intellectualem, sive corpoream, unico momento, indivisibili actu, è nihilo produxit. Neque eâ ratione à scopo aberravit Augustinus: sed non hìc agitur (secundum rei veritatem) de universâ substantiâ, sed de mundo Terrestri tantùm: nec de ipsius creatione, sed formatione. De creatione rerum omnium ex nihilo, sive ex nullâ præ-existente materiâ, dubitari non potest, neque id fuisse ab æterno (Creatura enim æterna à nobis concipi non queat) sed limites sexmillennes, Epo-

 cham

cham breviuſculam, Creationi divinæ præſcribere nunquam auſus ſum. Id, cum multis aliis, inter arcana Dei libentiùs relinquo.

Hæc breviter annotata ad Geneſin rerum à Moſe propoſitam, arguere videantur, non id conſilio fuiſſe ſacro authori, ut mundi ortum explicaret ſecundum veritatem phyſicam; quod inutile fuiſſet populo philoſophiæ indocili; ſed origines rerum eâ methodo proponere, quæ facilis eſſet conceptu, animiſque hominum pietatem ingeneraret, & veri numinis cultum. Et cum ſingulæ Gentes antiquæ, Ægyptiæ, Phœniciæ, Chaldaicæ, aliæque, ſuas habuerint Coſmogonias, in exordio plerumque hiſtoriarum, vel ſuæ Theologiæ præmiſſas; opportunum duxit Moſes, Legibus & inſtitutis, quæ ſcripturus erat Iſraelitis, præfari, aut prætexere, non tantùm ſuæ gentis originem, ſed etiam totius Mundi. Quùm verò fabulis ſæpenumerò, & neſcio quot Diis & Deabus, refertæ eſſent illæ gentium Coſmogoniæ; non ſine gravi Religionis corruptelâ: his omnibus expunctis, caſtè & innocuè argumentum tractavit. Et quò Idololatriæ radices evelleret, Cœlum, Solem, Lunam, Sydera, aliarum gentium maxima numina, non ut æterna, neque ſui gratiâ condita, exhibuit: ſed

ſed ut huic orbi ſublunari, atque uſibus humanis inſervirent.*

Hoc mihi videtur Sacri Scriptoris fuiſſe propoſitum. Quod ſi nudam veritatem ac Theoriam Phyſicam, quæramus alia tela texenda eſt. Nempe ſtatuendum, ſi rectè judico, Mundum, qui exortus eſt ſex abhinc prope millenniis, non aliud fuiſſe quàm Orbem ſublunarem, ſive Tellurem noſtram cum cœlo. Atque illud Chaos unde ortus eſt, non univerſale, aut per immenſa cœlorum ſpatia diffuſum eſſe, ſed intra præfatos limites contentum; totum ſcilicet infra Lunam. Dein ex illo Chao prodiit Tellus primigenia: non eâ formâ, quam depinxit Moſes: ille enim formam iſtam delineavit, quæ populo ante oculos obverſabatur, hodiernam ſcilicet, & poſt-Diluvianam; nec ſine longâ verborum ambage & argumentorum ſerie, ad primam formam aſcendere potuiſſet, & utriuſque filum ad ſua tempora deducere. Denique, nec Sol, nec Sydera, compoſita ſunt ex hoc Chao Terreſtri: ſed cum

---

** S. Baſil. Hom. 5. princ.* Διὰ τῦτο πρεσβυτέρα τῦ ἡλίυ περὶ γῆν διακόσμησις, ἵνα ϗ̀ τοῦ προσκυνεῖν τὸν ἥλιον, ὡς αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς παρεχόμενον, οἱ πεπλανημένοι παύσωνται, *&c. Dein, hom. 6.* ἥλιος δὲ ὔπω ἦν. *In eundem ſenſum vid. etiam Philoponi* κοσμοπ. *l. 4. c. 1.* πολλάκις εἶπον ὡς εἰσαγωγικὸν, *&c.*

cùm Hominem, quasi rerum apicem, &, sub Deo, supremum Dominum, constituisset Moses, ipsius gratiâ totum universum conditum & constructum exhibuit. Hæc mihi videtur ratio utriusque Cosmopœïæ, Physicæ, & Ethnicæ: ita enim appello Mosaicam; cùm non tam φυσικῶς quàm ἠθικῶς, institui & ordinari videatur. Intereà, si aliis aliter visum fuerit, ego neminem vexo, aut de suâ sententiâ pertubare cupio. Quisque suâ luce, atque suo sensu, gaudeat. Eâ autem omnes tenemur uti ratione, quam Deus singulis indulsit, donec quid clarius de cœlo affulserit.

CAP. IX.

Dubiis & objectionibus occurritur, quæ ab iis, qui literæ Hexaëmeri adhærent, contra præfatam expositionem urgeri poterunt.

HIS ità expositis, magnam objectionum molem obstare video: quam tamen, pro viribus, amovere conabor, atque causam conservare integram apud æquos judices; quorum utpote officium esse ducimus, ex amore veritatis, &

& rationum momentis, non ex inveterata opinione, sententiam ferre. Rem autem, quàm potero, adductis utrinque rationibus, paucis expediam.

Aiunt imprimis hujus expositionis adversarii ALIUD esse Creationem, Aliud rerum jam creatarum Formationem: loqui autem Mosem de Creatione rerum ex nihilo, cujus Epocham statuit paucis retro millenniis: nos autem id totum interpretari de Formatione rerum, sive de materiæ confusæ in mundum habitabilem dispositione. Statum quæstionis accipimus: sed neque à verbis Mosis, nec aliunde, probari potest quod obtenditur. Vox ברא apud Hebræos, *κτίζειν* apud Græcos, *creare* apud Latinos, vim istam non habent. Nec in quacunque linguâ, quod sciam, productio rerum ex nihilo, unicâ voce comprehenditur. Vis & usus dictarum vocum in tribus istis linguis, satis nota sunt: Et quoad Hebraicam speciatim usumque in sacris literis, vocem ברא aliis actionibus effectisve applicari, quàm primæ rerum productioni, apud omnes in confesso est. Ab istoc igitur vocabulo nihil probari potest. Neque, inquam aliunde, vel à sacris literis, vel à ratione, sustentari potest hæc objectio. Ait quidem Apostolus, *πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ*

ἐκ

ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. Κατηρτίσθαι (*adaptari*, *compingi*, *conſtrui*,) non ſinificat productionem rei ex nihilo: ideòque non dicit Apoſtolus, μὴ ἐξ ὄντων, ſed, μὴ ἐκ φαινομένων, κατηρτίσθαι τὺς αἰῶνας. *Ex non apparentibus:* ſive quod jam evanuerint, in aliam formam mutata: ſive quod olim etiam erant tenebroſa, & ἀόρατα. Nempe intelligit, quod anteà notavimus, molem illam cæcam & indigeſtam, quam תהו כהו apellavit Moſes. Hanc molem, hoc Chaos, in ordinem ſpeciemque mundi habitabilis digeſſit Deus, & partes ipſius adaptavit, quaſi membra corporis, è maſsâ ſemineâ educta, formata, & coagmentata.

Heb. xi. 3.

Denique quoad Rationem & exterioris mundi phænomena, nihil eſt in rerum naturâ quod novitatem Materiæ arguit: ſed novitatem Formæ, multa. Quinimò circa cœlos nonnulla notavimus in præcedenti capite, quæ ætatem pluſquam ſexmillenem non obſcurè indicant. Omnis autem materia, ut antea diximus, eſt coætanea: &, ni fallor, omnis ſubſtantia creata. Angelos porrò præ-extitiſſe mundoMoſaico, in ſuperioribus probatum dedimus: animaſque humanas ſuis corporibus Terreſtribus præ-extitiſſe, docuit antiquitas, tam Orientalis, quàm Occidentalis. Vides quàm multa faciunt in partes antiquitatis rerum, ſed ex nullo

nullo Capite probari poteſt, Chaos Moſaicum, tunc temporis, è puro puto nihilo prodiiſſe.

SECUNDO objicitur, quærendo, ſi materia Chaûs extitit ante Mundi Moſaici principium, Quid fuit, quem in finem extitit, aut ubinam loci ante illud tempus? Reſpondeo, Hæc non eſſe ſollicitiùs quærenda, cùm magnâ ex parte notitiam noſtram fugiant. Sed vidimus quandoque novas ſtellas in cœlo oriri, quæ nunquam antea apparuerant, quas tamen præ-extitiſſe ſub aliquâ formâ, & alicubi locorum, æquum eſt, credamus. Prætereà, Cometas ſæpe in cœlo advertimus, quorum origo & primæ ſedes nos latent. Denique, neutiquam fingendum eſt, cœlos incorruptibiles; Corpora cœleſtia perinde ac Terreſtria, ſuas habent viciſſitudines & tranſmutationes; atque ipſæ Fixæ in Planetas, mediante Chao, converti poſſunt: & viciſſim Planetæ, excuſſis ſordibus, in Fixas reviviſcere. Ea eſt rerum omnium creatarum inſtabilitas & reciprocatio. Hæc de materiâ Mundi.

Vid. Theor. Tel. l. 4. c. 10.

TERTIO objicitur, quoad Formam, ordinem, & genera, rerum conditarum, Moſem, ex hypotheſi noſtrâ, receſſiſſe à veritate, & à rerum naturâ: quo conſuleret, ut fingitur, utilitatibus populi, & vulgaris ingenii modulo. At

veritas,

veritas, inquiunt, est res sacra & inviolabilis, quam nullo prætextu lædere, aut ipsius dignitatem infringere: nullas ob causas penitus abdicare licet, maximè viro sacro, & in tractandis rebus sacris.

Hæc est decumana objectio, quæ omnium ferè vires complectitur: & si huic obsistendæ vel superandæ pares fuerimus, minùs metuendum erit à reliquis. Fatemur imprimis, Mosem recessisse à veritate physicâ in suâ Cosmopœiâ: fatemur etiam, veritatem esse rem sacram: sed in sacris sunt varii gradus & ordines, quorum alii aliis sunt magis aut minùs inviolabiles. Hìc de veritate physicâ agitur, non morali aut divinâ: nihil autem usitatius est in sacris literis, quàm, neglectâ veritate physicâ, rerum naturas λαοδογματικῶς exhibere: hoc est, secundum opinionem, affectus, & judicia, populi. Ita Terram Planam, & quadrangularem, exhibet sacra Scriptura: Cœlum solidum, & expansum instar Tabernaculi: Lunam inter maxima sydera: Solem ab Oriente in Occidentem quotidiè cursitantem: Oceanum litoribus altiorem. Hæc de Mundo Corporeo. Dein Angelos alatos & linguatos: Animasque sanguineas & post mortem dormituras: denique, Dei ipsius, Optimi Maximi, aures, oculos, manus, digitos, memorat,

&

& reliqua membra: præterea, Infiniti Numinis motus locales, affectus, & paſſiones. Hæc vera eſſe dixeris, vel ad captum vulgi accommodata? Quod ſi in tot tantiſque rebus non refugit aut reformidat Scriptura ſacra à veritate recedere, quid ni licuerit Moſi eâdem uti libertate in tradendis rerum Originibus? cùm iſtiuſmodi reverà fuerint, ut earum explicationem nudam & philoſophicam, populus, nec ſapere, nec ferre potuiſſet.

Neque apud Sacros Scriptores tantum, ſed etiam Gentium philoſophos, moris erat, populum, τὸν πολὺν καὶ δημώδη ἄνθρωπον, ut illi loquuntur; vel etiam Diſcipulos νεοφύτους, craſſo modo erudire. Et non niſi peracto quodam Tyrocinio literario, ad interiores rerum ſenſus admittere. Hunc duplicem docendi modum inter Philoſophos ſæpius notavimus in præcedenti libro: ſecundum illud dictum Parmenidis, Διπλῆν εἶναι τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μὲν κατ' ἀλήθειαν, τὴν δὲ κατὰ δόξαν. *Duplicem eſſe philoſophandi modum, ſecundum veritatem, unum: alterum, ſecundum opinionem communem.* (Apud Laert.) Sed non uno modo celârunt veritatem Antiqui: quandoque ſermone ſymbolico, parabolico, vel aliàs figurato: quandoque ſermone populari & plebeio: quandoque res explicando κατὰ τὸ θεῖον, vel κατὰ τὴν πρόνοιαν, non ad naturæ leges. Horum omnium modorum exempla habemus

mus in ſacris codicibus: neque ideò mirandum, aut hos aut illos ſecutum eſſe Moſem, in explicando mundo naturali, ipſiuſque origine.

Diximus ſupra, in rebus ſacris, alias aliis eſſe ſacratiores: & quantum ad *veritatem*, hanc ſequimur, celamus, aut diſſimulamus, pro rationum momentis, quæ inde pendent. Cui unquam, viro probo, viro pio, religio eſt, ægrotos, pueros, aut mentis malè compotes, in ſuum ipſorum commodum fallere & decipere? Et quid ni numeremus in hoc cenſu rudem & indocilem plebem eodem modo tractandam? nempe cum res poſtulat, & majoris boni adipiſcendi ratio. Malo dolo uti in alterius damnum, nefas eſt: ſed ob commune bonum, & ad ſuccurrendum infirmis, fallimus & fallimur ſine crimine. Eſt aliquid magis ſacroſanctum & inviolabile in ratione Boni, quàm in ratione Veri; quæ cùm pariter conciliari non poſſunt, cedit poſterius priori.

Ut hæc ad propoſitum, Moſemque noſtrum, applicemus; convenimus libenter, non temerè aut levi de cauſâ recedendum eſſe à vero. Sed verum quod effertur ſine fructu, eſt ſuperfluum: quod autem non ſine gravi damno, eſt noxium. Noſtro autem Moſi ita comparatum erat cum ſuo populo, ut neque cum eorum fructu, nec ſine damno, exquiſitas rerum origi-

origines iis exponere poterat. Quid si proposuisset Moses, in exordio suæ Cosmopœïæ, verum mundi systema: dixissetque suis Israelitis, Scitote, Patres Fratesque, Terram, quam pedibus terimus, quæque nobis videtur immota, & rerum omnium stabile fundamentum, gyrare perpetuò, moveri celerrimè, & per integrum sui orbem singulis diebus circumrotari: dein, singulis annis, ferri per altum æthera circa Solem, immensâ ferè orbitâ. Sol intereà, qui nobis videtur strenuissimus cursor, & duodecim horis, plus minus, ingens cœli nostri stadium conficere, nos fallit & ludit oculos. Ille enim hæret otiosus in suâ sede, per diem noctemque: atque id operis commendat Terræ, ut diem & noctem, & diversa anni tempora, suo motu constituat & metiatur. Si hoc modo sermonem suum auspicatus esset Moses, annon, ut absurda narrantem, & à communi sensu aliena, cùm risu aut fastidio accepisset populus! &, non sine gravi suo damno, virum sacrum, tanquam nugivendum, rejecisset? Hæc tamen vera sunt, licet non utilia aut idonea vulgo: & quæ eorum loco substituit Moses, licet ad literam non vera, maximi erant emolumenti, & ingeniis aptata sui populi. In his igitur mutandis vicibus, cum res id extorquebat, viri cordati

& φιλανθρώπῳ officium præstitisse mihi videtur.

Liceat alterum exemplum, argumenti confirmandi causâ, & ad vindicandum Mosem, adjicere. Fingamus Theoriam Telluris, à nobis propositam, esse veram: fingamus inquam, dicis gratiâ, Tellurem primigeniam aliam fuisse ab hodiernâ: constructamque eo modo & formâ, quibus in dictâ Theoriâ describitur: operæ pretium fuisset Mosi, aut dignum munere Prophetæ aut Legislatoris, has minutias physiologicas exponere populo? Quinetiam surdis cecinisset suam philosophiam; neque enim hi laterum coctores, spirantes adhuc porrum & cœpe Ægyptiacum: qui vitulum fusilem à Deo, Optimo Maximo, discernere non poterant: potuissent unquam, prima Dei opera, rerum principia, leges & motus naturæ, recognoscere, & ad veritatis normam exigere. Asini ad Lyram, ut inquit diverbium. Quare frustra fuisset Moses in erudiendis his Philosophis: nec frustrà tantùm, sed etiam existimationem suam apud populum minuendo, novæ religionis, quam instituturus erat, vim & authoritatem pariter fregisse. Omni itaque modo necessum fuit illi, stylum demittere in hoc argumento: & ignaro populo favere, quò magis prodesset.

Quarto

Quarto objicitur, ſi Coſmopœïæ ad veritatem phyſicam conformatæ, populum incapacem habuerit Moſes, honeſtius, conſultiúſque illi fuiſſet, tacere illud caput de Creatione rerum, vel intactum prætetire, quàm doloſè aggredi, & falſum pro vero ſubſtituere. Reſpondeo, Illud argumentum de Mundi origine, aut rerum creatione, penitùs omittere, non erat integrum Moſi, neque tutum. Habuerunt Gentes circumvicinæ ſuas Coſmogonias, ſuam Hiſtoriam, aut Phyſiologiam, de Mundi origine: in pleriſque vitioſam, & veræ religioni inimicam. Atque has, ſimileſve, Traditiones, aut Mythologias, ſecuti fuiſſent, niſi aliter edocti, Iſraelitæ. Si nuptum non dederis filiam, ipſa ſibi maritum quæret, è famulis forſan, aut humili plebe: & niſi populo dederis ſuam fidem, dogmata & opiniones, ipſi ſibi fingent, quiſque pro ſuo ingenio, pro ſuo affectu, aut pro ſuis vitiis.

Præterea, quod hìc Moſi objectum velis, perinde poteſt objici Chriſto & Apoſtolis. Vita Futura, ſive in cœlo, ſive inferno, & ſupremum judicium, non poſſunt à vulgo rectè concipi, & ſecundum rei veritatem: ideone ſilentio premenda, aut ſicco pede prætereunda, Chriſto & Apoſtolis? Aliud planè teſtantur ſcripta Evangelica & Apoſtolica, ubi hæc ſæpius depinguntur: non quidem accuratè,

sed per imagines populares memoriæ firmiter inhæsuras, & movendis affectibus accommodatas; ità, deliciis Paradisi, & Coronis gloriæ, adumbratur cœlum. Infernum verò, Igni inextinguibili, & frigore & tenebris extremis: vermibus denique cutem & carnem arrodentibus. Nec minùs, Dies Judicii, per clangorem Tubæ, reserata sepulchra, Libros rationum expositos, & erecta tribunalia, describitur. Sic visum est Spiritui Sancto, res sacras humanitùs tractare, etiam in summâ luce Evangelii: & quæ nudè proposita, & exactâ ratione, à nobis concipi non poterant, non propterea silenda duxit, sed in novas formas mutanda. In alias, inquam, formas, quæ magis vivæ & conspicuæ essent omnibus, hominesque ad pietatem impellerent, & à malo fortiter deterrerent. Hæc ad vindicias Mosis facilè converti possunt, qui, eodem actus consilio, doctrinam de Mundi origine, vulgo inexplicabilem in suâ puritate, non idcirco prætermisit: sed eâ methodo digessit & explicuit, quæ religioni maximè esset profutura, nec multùm oneraret intellectum populi.

Ultimo objicitur, si à literâ Mosis recedere licet in primis capitibus Geneseos, quidni in reliquis etiam? ubinam sistendum. quo limite, quâ lege? ne, levitate scilicet ingenii, pereat ubique sensus Historicus

toricus & Literalis. Reſpondeo, communem & notiſſimam legem eſſe Interpretum, *Nullibi recedendum à literâ ſine neceſſitate.* Hoc duce, tuti erimus: & ſi ullibi hanc legem violaverim, quæcunque ita dicta ſunt, indicta velim. Illud præterea notandum, cùm de Mundo naturali agitur in ſacris Scriptis, liberiùs receditur à ſenſu literali in his quàm in aliis locis: quandoquidem mille exemplis patet, in hâc materià ἀνθρωποπαθῶς, vel λαοδογματικῶς, locutos eſſe ſacros authores. Lumen naturale eſt Dei donum, neque ſubter modio, aut in ſudario, abſcondendum; ſed quoties huic locus eſt in veritate indagandâ, ipſius ope uti debemus, in ſacris oraculis enucleandis. Id non malè mihi dictum videtur, *Philoſophiam eſſe ſcripturæ interpretem in rebus naturalibus:* ſed philoſophiam intelligo non aridam & jejunam, otioſi cerebri figmentum; ſed quæ naturæ phænomenis, repetitis experimentis, ſolidiſque rationibus, reſpondet. Denique in omnibus, ſive Theologorum, ſive Philoſophorum partes agimus, animo æquo & moderato, ſummâque in numen reverentiâ & pietate, uti tenemur.

Hæc mihi videntur præcipua dubia, aut objectionum capita, quæ remorari poterunt Lectorem, vel forſan arcere à ſententiâ noſtrâ amplectendâ. Sententiâ,

tiâ, putà, quæ statuit, Mosem, prætermissâ plerumque veritate physicâ, rationes morales, ut ità dicam, vel Theologicas, secutum esse, in suâ de Mundi ortu narratione. Deum unicum esse Mundi Authorem: & ab ipsius providentiâ regi & constitui rerum omnium origines, motus, & fines: hoc imprimis stabilivit Moses. Et quoad modum originationis, aut ordinem, licet à scientiarum tramite deflexerit, non prolapsus est ad fabulas, ad nugas, aut crassas superstitiones, ut solent Cosmogoniæ gentium. Quibus omnibus multo castiorem esse Mosaicam, si contuleris, facilè cognosces. Græcanicam ex Hesiodo, aliisque, nosti; Phœniciam, ex Philone Biblio. Ægyptiacam refert Diodorus Siculus: aliasque alii. Atque his jam libet præterea adjicere, ut singularum indolem videas & distinguas, Arabicam & Mahometanam.

Aiunt Arabes, Deum Opt. Max. universitatem rerum conditurum, omnium primùm *Tabulam quandam amplissimam & calamum, creâsse; ut singula quæ futura sunt usque ad finem mundi, in illam referret. Hoc facto, album Margaritum procreavit: quod, cùm oculo majestatis conspexisset, in aquas liquefactum est, unde Abyssus emersit. Hæc subsecuta est aëris productio: tum Animarum, & Angelorum. Cæteras autem Crea-*

Ecchell. Hist. Arab. cap. 9.

Creaturas moliens Deus, album unionem creavit, qui ſtatim ab intuitu divino liquefactus eſt, ac ebullire, fumumque ſurſum emittere, cœpit, atque ſpumare. Quo facto, Terras ſeptem conſtituit, ex ejus ſpumâ, Deus: nec non fluctus & montes. Ex fumo verò, totidem cœlos. Atque ita completa ſunt Cœlum & Terra, ſecundum traditiones Arabicas.

His adhuc multo abſurdior eſt Coſmopœïa Mahometana: quæ occurrit in *Libro ſubtilitatum de cognitione veritatum*, atque hoc modo procedit. *Omnium primùm Mahometi Lux à Deo creata eſt, Pavonis referens ſpeciem & formam. Hanc in candidiſſimâ poſuit Deus margaritâ, quam in pulcherrimâ appendit arbore, ubi Creatorem, annis circiter mille, ſummis laudibus celebravit. Mahometi autem conſpectâ hâc luce, totus ſudore perfuſus eſt: tunc ex ſudore capitis ejus, condidit Deus Angelos: ex ſudore vultûs, ſolium, Tabulam, Calamum, Solem, Lunam, Cœlum, Stellas, & quicquid in cœlis eſt.* Denique, ut cætera mittam abſurdiſſima, *ex ſudore pedum Terram univerſam, & quicquid in eâ eſt.*

Hujusmodi ſunt gentium exoticarum Coſmogoniæ, futiles & ſordidæ. His nihil habet cognatum aut concolor, Moſes: qui, ſi à naturâ receſſit, & a veri-

tate physicâ, honeſtè & pudicè id fecit, ut pietatis cultor, & ſalutis publicæ ſtudioſus. Solonis dictum ſupra memoravimus, qui, interroganti an optimas leges Athenienſibus condidiſſet, reſpondit, *Optimas quidem quas illi accepturi erant.* Quod non minùs verum eſt de Legiſlatoris Hebræi doctrinâ & inſtitutis: Quærentique, ſi optimam Coſmopœïam Iſraelitis ſtruxit Moſes, reſpondendum itidem, Optimam quam illi ferre aut capere poterant. Id quod ſimpliciter optimum eſt, in rebus humanis ſæpe attingi non poteſt: ſed quod practicorum, vel, ſit verbo venia, practicabilium, optimum eſt, id pro fine & ſcopo habet vir prudens & cordatus. Neque quicquam reperio in ſcriptis factiſve Moſaicis, quod ab hâc regulâ diſcordat aut aberrat. Ac proinde veterum ſapientum & prophetarum maximus, me judice, ſemper haberi meruit & merebitur.

Neque tamen nos latet, Origines Moſaicas malè audire apud Authores exteros, & à nonnullis ferè ludibrio haberi. Orig. cont. Celſ. lib. 4. p. 186. *Celſus anilem fabulam* appellat. Simplicius aliquantò modeſtiùs, *Fabuloſam traditionem, ab Ægyptiis deſumptam.* Hæc regerit Philopono. Scripſerat nimirùm Proclus pro *mundi æternitate:* cui reſpondet Philoponus. Dein Procli vindex, Simplicius, reponit Philopono, origines

origines Mosaicas memoranti, hæc verba: Εἰ δὲ τὸν τῶν Ἰουδαίων νομοθέτην ἐνδείκνυται, λέγοντα, De Phys. aud. lib. 8. fol. 268. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος· καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος· εἶτα ποιήσαντος αὐτοῦ τὸ φῶς, καὶ διαχωρίσαντος ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους, ἐπήγαγε, καὶ ἐκάλησεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος νύκτα· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία. Εἰ οὖν ταύτην τοῦ κόσμου νομίζει γένεσιν, τὴν ἀπὸ χρόνου, ἐννοείτω, ὅτι μυθική τις ἐστὶν ἡ παράδοσις, καὶ ἀπὸ μύθων Αἰγυπτίων εἱλκυσμένη. *Si Judæorum Legislatorem hìc indicat Philoponus, ità loquentem;* In principio fecit Deus Cœlum & Terram: Terra autem erat invisibilis & incomposita: tenebræque in superficie Abyssi: & spiritus Dei superincubuit aquis. *Dein factâ à Deo Luce, & à luce distinctis tenebris, additur,* Lucem vocavit Deus Diem, Tenebras verò Noctem. Sic vesper & mane fuerunt una dies. *Quod si hunc esse mundi ortum putet, eumque temporalem, sciat velim, hoc nihil aliud esse, quàm fabulosam traditionem, ab Ægyptiis, putà, fabulis extractam.*

Convenit quidem Mosi, non tantùm cum Ægyptiis, sed etiam cum cæteris gentibus, quoad materiam substratam sui mundi, nempe Chaos: Antiquum Chaos, quod omnes gentes celebrârunt. Sed in modo constructionis non conveniunt; neque

que

que ulla mihi adhuc occurrit Coſmogonia vel inter antiquos Phyſicos, vel Theologos, quæ Telluris Primigeniæ, vel primi orbis habitabilis, conſtructionem rectè inſtituit, vel idoneam reddidit rationem, cur Terra, Elementum graviſſimum, altior eſſet aquâ, multo leviori. Quapropter Strabo, velut in re aliàs deſperatâ, ad Providentiam recurrit: atque ipſius ope Terram ab aquis liberat, quas naturæ viribus excutere non poterat. Locus eſt commemoratione non indignus, quem paucis, ſi placet, enarrabimus.

Geogr. lib. 17. p. 809, &c. In conſtruendâ Terrâ, vel mundo Terreſtri, duplicem operandi modum exhibet, κατὰ φύσιν, & κατὰ πρόνοιαν. Et, quò nodum illum ſolveret, Cur Aquæ, ſuâ naturâ ſuperiores Terrâ, infra ipſius ſuperficiem ſubſidant, ad providentiam ſpecialem confugit. Quâ in re ſequitur quidem Moſem, (quem anteà multis, & cum laude memoraverat, in deſcriptione Judææ) ſed è ſapientibus exteris, nullum pro duce habet. Rem ferè hoc modo exequitur. Per naturam, ait, Aqua ſitu altior erat Terrâ, eamque circumdedit totam, in initio rerum, ad modum ſphæræ. Cùm verò providentia conſtituiſſet animalia condere, atque maximè hominem, Animal non aquatile, Terram excitavit multis in locis, & intumeſcere fecit: aliiſque depreſſit & excavavit: ut, hìc

Lib. 16. p. 760, &c.

hìc latentibus aquis, illic extaret Arida, ſedeſque præberet hominibus & animantibus. Ut videre eſt in verbis hìc appoſitis *. Strab. lib. 17. m. p. 809, 810.

Hoc providentiæ opus appellat, non naturæ. Providentiam intelligit extraordinariam: ordinaria enim eadem eſt cum lege & ordine naturæ. Ipſiſſimam, ut vides, inſiſtit viam hic Author, quâ præivit Moſes. Nihil habet mali hæc explicatio: peccat tantùm in regulam Philoſophorum, *Non recedendum eſſe à Naturâ, ſine neceſſitate.* Nulla enim eſt neceſſitas, vel terras elevandi, vel aquas in foſſas & ſcrobes deducendi, ad extruendum primum orbem habitabilem. Prout alibi à nobis oſtenſum eſt. Sed ob alias cauſas, quas ſæpiùs indicavimus, neceſſum fuit Moſi, ad immediatum imperium Theor. lib. 1. c. 5.

Nu-

---

* Νῦν δ' ἐπὶ τοσῦτον ὑπομνηςέον τῆς φύσεως ἅμα καὶ τὸ τῆς πρόνοιας ἔργον εἰς ἓν συμφέροντας. Τὸ μὲν τῆς φύσεως, ὅτι τῶν πάντων εἰς ἓν συννευόντων τὸ τῦ ὅλυ μέσον, καὶ σφαιρομένων περὶ τῦτυ, τὸ μὲν πυκνότατον καὶ μεσαίταῖον ἐςὶν ἡ γῆ, τὸ δ' ἧτῖον τοιῦτο, καὶ ἐφεξῆς ὕδωρ· ἑκάτερον δὲ σφαῖρα. Τὸ δὲ τῆς προνοίας, ὅτι βεβύληται καὶ αὐτὴ ποικιλοτέρα τὶς ὖσα, καὶ μυρίων ἔργων δημιυργὸς, ἐν τοῖς πρώτοις ζῶα γεννᾶν, ὡς πολὺ διαφέροντα τῶν ἄλλων —— Ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ γῇ περίκειται τὸ ὕδωρ, ὐκ ἔςι δ' ἔνυδρον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ χερσαῖον καὶ ἐναέριον, καὶ πολλοῖς κοινωτικὸν φωτὸς, ἐποίησεν ἐξοχὰς ἐν τῇ γῇ πολλὰς, καὶ εἰσοχὰς, ὡς' ἐν αἷς μὲν ἀπολαμβάνεσθαι τὸ σύμπαν ἢ τὸ πλέον ὕδωρ, ἀποκρύπτον τὴν ὑφ' αὐτῷ γῆν, ἐν αἷς δ' ἐξέχειν τὴν γῆν, ἀποκρύπτυσαν ὑφ' ἑαυτῇ τὸ ὕδωρ, πλὴν ὅσον χρήσιμον τῷ ἀνθρωπείῳ γένει, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸ ζώοις καὶ φυτοῖς.

Numinis, nutumque Providentiæ, ſui mundi partes, totumque apparatum, diſponere.

Hæc ex Strabone obiter perſtrinxi, ut oſtenderem Coſmopœïam Moſaicam non eſſe fabulam Ægyptiacam, quod voluit Simplicius: ſed methodo ſibi propriâ concinnatam. Hanc poſtea imitati ſunt alii, parciùs vel pleniùs: & quod nobis referVoc. Τυῤῥηνία.tur à Suidâ, de Coſmopœïa Hetruſcâ, ab Hexamëro noſtro, paucis mutatis, tranſcriptum credo. Erat quidem pervetuſta Hetruſcorum philoſophia, omni Græcanicâ, ni fallor, antiquior: ſed miſcentur non rarò cum recentioribus, & interpolantur, veterum dogmata; id quod in illo centone Suidæ ſæpiùs accidit.

Denique R. Moſes Maimonides crepat multoties ſuos Zabios vel Zabiiſtas: quos non Moſe tantùm, ſed Abrahamo etiam antiquiores habet: & in eorum libris ait reperiri multa de Adamo, *de Serpente, de Arbore Scientiæ boni & mali, de veſtimentis primis.* Quæ tamen à Judæis ſurrepta, mavult ſupponere, quàm iis data: ſed pro fabulis habenda utcunque, ſi literaliter accipianMor. Nev. pars 3. c. 29.tur. Audi ipſius verba, *Id verò quod narrant*, nempe Zabaiſtarum Libri, *de Adamo primo, de Serpente, de Arbore Scientiæ boni & mali, de veſtimentis, quod antea non in. uſu fuerint, Cave,* *ne*

ne intellectum tuum abripiat, & existimes illa verè Adamo, vel alii contigisse. Illa enim reverà nunquam fuerunt in rerum naturâ. Verùm si leviter tantùm & superficialiter, rem consideres, deprehendes quod falsa sint ea omnia quæ in hâc fabulâ narrantur, & conficta ab illis, posteaquam Lex nostra gentibus innotuit, & historiam operis BERESCHITH, h. e. *Creationis, audiverunt. Tunc enim illi statim omnia secundum sensum literalem acceperunt, & fabulas illas effixerunt.* Narrationes de Adamo, de Serpente, de Arbore Scientiæ, de Tunicis pelliceis, pro fabulis habere videtur, si sensum tantùm literalem attendas. Ut cùm Deus dicitur, sub auram vespertinam descendisse in hortum ad deambulandum. Quasi Deus more hominum langueret nimio æstu, adeoque in frigidulis arborum opacarum umbris, ut auram captaret, deambulare consuesceret. Hujusmodi sermones crudos ad vim literæ nollet exigendos esse Maimonides : utì nec *Aquas supercœlestes,** aliæque in primo capite, quæ

* *Si enim sumatur* (Aqua illa supercœlestis) *secundum sensum literalem, & crasso sensu, tum erit omninò Non-Ens : nam nullum est corpus inter nos & cœlos inferiores nisi Elementa ; neque sunt Aquæ super aërem : multò minus cogitari*

quæ ad literam alligata, absurda appellat. In his à viro docto non dissentio: sed quoad Zabios suos, eorumque antiquitatem, cum de istâc gente tantillum supersit apud alios authores, nihil dicendum habeo.

Denique disceptari solet, an Traditione acceperit à quocunque, has suas Origines, Moses; vel ipse primus instituerit. Non video quo pacto hoc possit certò definiri: sed multo verisimilius mihi videtur, hanc Cosmopœïam, sive institutionem elementarem in Naturalibus: perinde ac suam Legem, sive institutionem elementarem in Moralibus, Mosi primùm datam vel exogitatam fuisse: nec istiusmodi quicquam à quavis gente antea receptum, à quovis philosopho aut Legislatore constitutum. Sed de dubiis & objectionibus satis.

---

tari potest, quod Expansum, & id quod supra illud est, sint supra cœlos. Proinde hoc pacto res longè esset difficilior & absurdior quàm ut posset apprehendi. Pars 2. 2. c. 30. m. p. 278.

CAP.

CAP. X.

Quæ præterea consideranda sint, tam rerum momenta, quam authorum testimonia, ut in hâc causâ æquum judicium feramus.

QUÆ liberiùs dicta sunt, ex amore veritatis, in originibus Mosaicis explicandis, ne quis malè capiat : aut ad conflandam authori invidiam iis abutatur : oratos velim æquos rerum æstimatores, ut hæc pauca capita, aliàs satis nota, paulisper mecum recolant & recolligant. Primò, Sapientum Orientalium usum & stylum. Secundò, populi Israëlitici, quo tempore hæc scripta sunt, mediocre tardumve ingenium. Tertiò, quæ viri docti de his rebus anteà commentati sunt. Quartò, quid Deo dignum aut indignum : & qualiter cogitandum est de Summo Numine.

QUOAD primum, notissimum est, Priscos Sapientes & Philosophos veritatem raròò nudam & apertam, exhibuisse : sed variis modis velatam, aut depictam : per symbola, Hieroglyphica, allegorias, typos,

typos, fabulas, parabolas, ſermones populares, aliaſque imagines. Hoc, ut ſatis vulgatum in genere, prætereo. Sed illam doctrinam duplicem, popularem & arcanam, quibus uſi ſunt ſapientiæ veteres magiſtri, in diſcipulis ſuis erudiendis, quanquam ſæpius ipſius meminerim in præcedentibus, non abs re erit paucis recolere. Pro ratione hujus inſtituti, diſcipulis ſuis in duas pluresve claſſes diſtribuere ſolebant, rudiores & magis inſtructos; atque etiam ſua ſcripta in ἐξωτερικὰ & ἀκροαματικά· Hæc, accurata erant ad veritatis normam, Illa, ad captum populi accommodata. Id notavit in

L. 5. de Fin. bon. ſec. 5.

Moralibus, Cicero: his verbis, *De ſummo autem bono, quià duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, quod* ἐξωτερικὸν *appellabant: alterum limatius, quod in commentariis reliquerant: non ſemper idem dicere videntur.*

Cap. 6. princ.

Ità Author Libri de Mundo, ait, ſibi neceſſarium fuiſſe, ratione ſui argumenti, de causâ primâ agere, εἰ μὴ δι' ἀκριβείας, ἀλλ' οὖν γε ὡς εἰς τυπώδη μάθησιν· *ſi minùs accuratè, tamen ad vulgarem inſtitutionem, vel craſſioris doctrinæ formulam.*

Auguſt. de C. D. l. 4. c. 31.

Non immeritò diſtinxit Varro, Triplicem Theologiam apud veteres, *Fabuloſam*, *Civilem*, *Philoſophicam*. Philoſophica inutilis erat populo: Fabuloſa, noxia: quare mediam inſtituerunt, πρὸς

τ

τὸ εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον, χρῆσιν· ut inquit Aristoteles. In usum commodumque populi & vitæ humanæ. Rectè dixit Plato, Τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. *Universi opificem patremque invenire, difficile est ; ad vulgus explicare impossibile.* Quod etiam de operibus Dei, verum est.

Metaphy. l. 14. c. 8. fine.

In Tim.

Sed ut redeamus ad Discipulorum classes & partitionem : id quod in schola Pythagoræ notissimum erat. Novitiis suis, aliis bienne, aliis quinquenne silentium indixit : quos ideò ἀκουστικοὺς vel ἀκουσματικοὺς appellari voluit. Duo erant pariter philosophiæ genera, Formæ, aut Modi : quorum alterum provectioribus & clarioris ingenii viris, μαθηματικοῖς dictis : alterum tyronibus, aut tardioribus, propositum. Ita facilè credo utrumque Mundi systema, vulgare & mathematicum, docuisse scholam Pythagoræ : hoc inter Mystas ; illud inter rudiores. Constat enim Pythagoram in mundi nostri medio Solem statuisse ; & tamen apud Jamblicum, & Laërtium, in vitâ Pythagoræ, quædam sunt quæ planè redolent vulgarem hypothesin ; & quod factum est in tradendâ mundi formâ, in ejusdem origine itidem fieri potuit ; duplicemque eâ de re constitui hypothesin, Philosophicam & vulgarem : Hac popu-

Vid. Jam. de vit. Pyth. c. 17, & 18.

Cap. 6.

lo exhibendâ, illâ sapientibus reservatâ.

Aiunt Judæi Doctores, *Legem loqui linguâ filiorum hominum* : stylo, notitiisque vulgaribus. Sed habuisse præterea suam Cabalam Mosem, vel doctrinam arcanam : quam seorsim sapientibus & cordatis impertivit. Fuerint olim, necne, hujusmodi Cabala Hebræa, veræ & genuinæ scientiæ thesaurus, non certò novi. Sed moris fuisse priscis sapientibus, aliud in Adytis, aliud in propatulo, docere, extra dubium est. Idque ne suas margaritas, secundum dictum proverbiale, porcis projicerent.

Neque hoc prorsus alienum erat à scholâ Christianâ: ubi, discretis Catechumenis ab illuminatis, non ad eadem sacra aut mysteria, cum his illos admittebant. Pariter in ratione doctrinæ, Infantes lacte, Adultos cibo solidiori, neu-
1 Cor. iii. 2. triebant Apostoli. Denique, Christus ipse multa celavit discipulos suos, prop-
Job. xvi. 12. ter eorum imbecillitatem. *Adhuc*, inquit, *multa vobis dicenda habeo, sed quæ ferre non potestis hoc tempore.* Boni Magistri aut Mystagogi est, non quæque subitò & promiscuè ingerere, sed pro tempore & captu discipulorum, nunc hæc, nunc illa, paratis animis infundere. Hæc ad propositum nostrum & vindicias Mosis, facilè accommodantur : sed de

de Mose plura in sequentibus. Nunc ad secundum monitum transeamus.

Secundo, populi Israëlitici, quo tempore suas origines, suasque leges, scripsit Moses, tardum & rude ingenium considerare oportet. Ex Hebræorum legibus & œconomiâ Mosaicâ judicare licet, crassam hebetemque fuisse populi istius indolem: neque rebus naturalibus contemplandis, aut divinis percipiendis, idoneam. Tot ritibus externis, tot ceremoniis infrugiferis, tot minutiis & observatiunculis, viros philosophos, aut cœlestium dociles, nequaquam oneràsset sapientissimus Legislator. Nihil intellectuale, aut à sensibus abstractum, neque propriarum Animarum immortalitatem, suis institutis & religioni intexuit: pariterque in præmiis & pœnis, ad legem corroborandum propositis, nihil pollicitus aut ultra hujus vitæ terminos, atque bona aut mala temporalia: idque non ob suam, sed populi istius ignorantiam, & animorum, ut ita dicam, crassitudinem.

Neque hæc dico in gentis opprobrium, procul absit; sed ex Judeorum ore excipio: itâ Manasses ben Israel, De Resur. *Si multa in lege istâ*, de Mosaicâ loqui- c. 13. tur, *mentio futuræ vitæ facta fuisset, ridicula ea populo visa fuisset.* Neque aliter R. Moses Maimonides, qui hoc Mor. Nev. argu- pars 1.

argumentum fuſiùs tractat, cap. 33, & 34. lectu digniſſimis. Quod ſi ſub hâc pædagogiâ & rudimentis elementaribus,
Gal.iii.24. & iv.9. ut verbis Apoſtoli utar, inſtituendus erat populus, ad mores animoſque formandos: tanto magis à Theoriis philoſophicis, tunc temporis, abſtinendum erat. Si vitæ futuræ & immortalitatis, quas, ut ſciant, magni intereſt omnium, non auſus eſt Moſes aperire fontes, ne ſuis eſſet faſtidio aut contemptui; quanto minùs decuiſſet virum ſapientem, ob dogmata phyſiologica, neutiquam neceſſaria, & quæ pariter faſtidiſſet populus, ſe atque leges ſuas iiſdem incommodis aut periculis exponere.

Sed hodierni homines æquum eſſe cenſent, Mundum illicò naſci ſenem: neque illarum affinem eſſe rerum, quas fert naturæ novitas aut infantia. Sunt autem *ut hominum, ità & populorum, ætates:* ut inquit Scriptor Romanus. Flor. Ac ut aliorum omnium, ſuo modo, & pro ratione temporis: ità, præ cæteris, hujuſce populi, inculta & ſemibarbata erat conditio. Utpote quibus, pluſquam quadringentorum annorum ſervitus, non ſolùm mores & diſciplinam, ſed tantùm non ipſam humanitatem exuerat. Dicam, ſed abſque invidiâ, erat colluvies quædam hominum: cœtus mancipiorum, ex ergaſtulis Ægyptiacis nudius

tertiùs eductorum. Qui nullas artes, præter lateritiam: nullas literas, nullum animi cultum, possidebant. Neque hoc tantùm, sed dedocendi erant multa, quæ in gente idololatricâ imbiberant! Judicium igitur, fidemque vestram, appello, si in hanc turbam subitò effundenda essent naturæ mysteria, & quæ de rerum principiis, ortuque Universi, disceptantur adhuc inter eruditos, Theoremata.

Tertio notandum, qui hoc argumentum tractârunt, tam inter Judæos Doctores, quàm Christianos, multi in originibus Mosaicis explicandis, à literâ discedendum esse non diffitentur. Quoad Judæos, Authores Cabalisticos prætereo, qui verba scripta vel nihili faciunt, vel nimii; nimii puta, cum ex eorum literis, syllabis, & numeris, sensus mysticos, tenui acu, exculpunt. Mitto etiam Philonem Judæum, quod allegoriis totus scateat. Sed R. Mosi Ægyptio nihil imputandum habeo, quo minus Mor.Nev. sit testis idoneus. Ille autem sæpius in exercitationibus suis circa sacram Scripturam, monet probatque, non ubique inhærendum esse sensui literali: maximè verò in opere Bereschith, sive in historiâ creationis. Præter Authoris præfationem, consule si placet, partis primæ capita 17, 33, & 34. Dein partis secundæ cap. 30. Libet unum atque

 alterum

alterum dictum, præter ea quæ adduximus in præcedente capite, hìc annectere. Prope finem capitis 29. part. 2. duas attexit propositiones, quarum hæc est prima: *Non omnia secundum literam intelligenda & accipienda esse, quæ dicuntur in opere Bereschith seu creationis, sicut vulgus hominum existimat.* Dein hanc regulam pluribus explicat & confirmat. *Nàm aliàs*, inquit, *non præcepissent Sapientes illa occultari, neque tantâ curâ in iis abscondendis & parabolis involvendis usi fuissent: neque etiam tam studiose prohibuissent, ne de iis sermo fieret coram imperitâ plebe. Sensus enim illorum literales vel gignunt pravas cogitationes, imaginationes, & opiniones, de naturâ Dei Opt. Max. vel certè fundamenta legis evertunt hæresinque aliquam introducunt. Ideòque non sunt in imaginatione vel cogitatione solum consideranda, & sine artium aliarum literalium cognitione: neque, sicut concionatores & commentatores arbitrantur, res comparata est: qui existimant cognitionem explicationis vocabulorum magnam esse scientiam, summamque perfectionem, si multis verbis & longo sermone explicentur. Verum consideranda & intelligenda sunt secundum veritatem intellectûs, post adeptam in scientiis demonstrativis, & mysteriorum propheticorum cognitionem, perfectionem.*

NON

Non dissimilis sermo est in capite 33. partis primæ, in hæc verba, versus principium. *Et hæc quoque causa est, propter quam Lex loquitur Linguâ filiorum hominum, sicut exposuimus : quià hæc ratio commoda & facilis est, ut ab eâ incipiant & discant pueri, mulieres, & communis plebs : in quorum viribus non est, res secundum veritatem ipsarum apprehendere. Quamobrem etiam hoc modo sufficienter, ipsis traditum est de omnibus quæ credenda sunt, & de omni conceptione quæ dirigere potest intellectum ad cognoscendum, quòd Deus sit & existat, quamvis non ad veritatem quidditatis ejus. Si verò quis fuerit perfectior & sublimioris ingenii, ut cognita habeat secreta Legis ; sive ea ab alio didicerit, sive à seipso, ut ab uno ad alterum fuerit incitatus ; is ad eum gradum pertingit ut sententias illas veras ac reales credat per vias fidei veræ ; nempe vel per demonstrationem in iis, de quibus demonstratio haberi potest, vel per alia argumenta firma & solida, in iis, in quibus fieri id potest, atque ità formaliter cognoscet & intelliget veritatem & substantiam earum rerum, quæ ipsi sunt per similitudines & parabolas traditæ.* Monet, ut vides, Doctor Hebræus, non semper terminandas esse cogitationes in

cortice Scriptorum Mosaicorum (*Legis* enim nomine omnia Mosaica comprehendunt Judæi) quæ ad usum populi & promiscuæ multitudinis adaptantur. Sed quid feret rerum natura, quid severa demonstratio? Quis denique scopus authoris; ante latam sententiam, attendendum?

In eundem sensum accipio verba Flavii Josephi, in suo proœmio ad Archæologias Judaicas: Quæ commentatus est Moses, inquit, in prolegomenis suæ Legis, de Deo, & mundo condendo, eo consilio dicta esse ut pietatem in animos sui populi instillaret: ex iis nonnulla velo obduxit, alia disertè explicuit, pro ratione argumenti. Τὰ μὲν αἰνιττομένου τοῦ νομοθέτου ἀξίως, τὰ δὲ ἀλληγοροῦντος μετὰ σεμνότητος· ὅσα δ' ἐξ εὐθείας λέγεσθαι συνέφερεν, ταῦτα ῥητῶς ἐμφανίζοντος. Τοῖς μέντοι βουλομένοις καὶ τὰς αἰτίας ἑκάστου σκοπεῖν, πολλὴ γένοιτ' ἂν ἡ θεωρία. *Quædam Legislator ænigmaticè significavit, pro rei dignitate: quædam per Allegorias, sed honestè & verecundè. Denique quæ ad literam exprimere convenit, ea nudè & sine ambagibus enarravit. Horum autem singulorum causas siquis vellet expendere, longa orietur Theoria, vel speculatio.*

Præterea, Aristobulus, Hebræus & philosophus, in Commentariis explanationum in Mosem, ad Regem Ptolomæum

um conſcriptis: datâ occaſione ab Anthropopathiis Biblicis, de ſtylo & ſcriptis Moſaicis in genere, hæc habet. Πολλαχῶς γὰρ ὃ βούλεται λέγειν ὁ Νομοθέτης ἡμῶν Μωσῆς, ἐφ' ἑτέρων πραγμάτων λόγους ποιούμενος, λέγω δὲ τῶν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, φυσικὰς διαθέσεις ἀπαγγέλλει, καὶ μεγάλων πραγμάτων κατασκευάς. Οἷς μὲν οὖν πάρεστι τὸ καλῶς νοεῖν, θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν σοφίαν, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, καθ' ὃ καὶ προφήτης ἀνακεκήρυκται. - - - Τοῖς δὲ μὴ μετέχουσι δυνάμεως καὶ συνέσεως, ἀλλ' τῷ γραπτῷ μόνον προσκειμένοις, οὐ φαίνεται μεγαλεῖον τι διασαφῶν. Quæ itá reddidit interpres : *Solet enim Moſes, Legiſlator noſter, animi ſenſa multimodis exprimere ; dum rerum aliarum, quatenùs in ſenſum cadunt, voces ac nomina mutuatus, naturales quaſdam affectiones, magnarumque rerum molitiones, commemorat. Et quidem, quorum acrior intelligendi vis eſt, ii, cùm ſapientiam hominis ſingularem, tùm divinum illum Spiritum, cujus afflatu Prophetæ nomen & famam aſſecutus eſt, magnoperè admirantur. At quibus facultas & ingenium anguſtius eſt, ii, dùm ad unicum Scripturæ corticem adhæreſcunt, nihil anguſti admodùm, aut excellentis, ab eo narrari arbitrantur.*

Hæc habes apud Euſebium, qui, in fine capitis, ſuam adjungit ſententiam, non utique diſſimilem, his verbis : Ἐπεὶ δὲ διεληλύθαμεν τά τε τῶν ἱερῶν νόμων παραγγέλματα, Præp. Ev. l. 8. c. 10.

τὰ,

τα, τόν τε τρόπον τῆς ἀλληγορουμένης παρ' αὐτοῖς ἰδέας, ἑξῆς ἂν εἴη, καὶ τόδε ἐπισημήνασθαι, ὡς τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος εἰς δύο τμήματα διῄρηται· καὶ τὸ μὲν πληθὺν, ταῖς τῶν νόμων κατὰ τὴν ῥητὴν διάνοιαν παρηγγελμέναις ὑποθήκαις ὑπῆγε· τὸ δ' ἕτερον τῶν ἐν ἕξει τάγμα, ταύτης μὲν ἠφίει, θειοτέρᾳ δέ τινι καὶ τοὺς πολλοὺς ἐπαναβεβηκυίᾳ φιλοσοφίᾳ προσέχειν ἠξίου, θεωρίᾳ τε τῶν ἐν τοῖς νόμοις κατὰ διάνοιαν σημαινομένων. *Nunc verò quoniam & ſacrarum legum mandata, & ipſorum allegoriis incluſum ſenſum expreſſimus; operæ pretium deinceps fuerit, illud etiam animadvertere: Gentem hanc Judæorum univerſam duas in partes ſectam ac diviſam fuiſſe. Nam multitudinem quidem ritibus illis omnibus, quomodo legum ipſarum verbis concepti erant, obſtrictam Moſes teneri juſſit: at cæteros quorum mens eſſet virtuſque conſtantior, cùm eo cortice liberatos eſſe, tùm ad diviniorem aliquam, & hominum vulgo ſuperiorum philoſophiam aſſueſcere, atque in altiorem Legum ſententiam mentis oculo penetrare voluit.*

L. 11 c. 7. p. m. 822. His adde quæ habet inferiùs idem Author, de modo tractandi res philoſophicas utriuſque mundi apud Judæos. Διχῇ δὲ καὶ περὶ τούτων διασειλάμενοι λόγον, τοὺς μὲν τῶν αἰσθητῶν, οὐκ εἰς ἄκρον ᾤοντο δεῖν εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν, οὐδέ γε τὰς αἰτίας τῆς φύσεως αὐτῶν τὸ δημῶδες πλῆθος ἐκδιδάσκειν, πλὴν ὅσον εἰδέναι, ὅτι τε μὴ ἀπαυτοματίσαι τὸ πᾶν, μηδ' εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐξ ἀλόγου φορᾶς

φορᾶς ὑφέστηκε· ἄγεται δ' ὑφ' ἡνιόχῳ Θεοῦ λόγῳ, καὶ δυνάμει σοφίας ἀῤῥήτου διακυβερνᾶται, &c. *Cæterùm illi, cùm hujus tractationis duo capita ſtatuerent, alterum illud, quod res ſenſibus objectas complectitur, non ſubtiliter & enucleatè vulgò explicandum, nec ſingularum naturæ cauſas plebeiæ multitudini aperiendas, putaverunt, niſi quantum neceſſe erat, ut omnes intelligerent, univerſum hoc, neque per ſeſe, nec caſu ac temerè, fortuito quodam impetu extitiſſe: at ſummi moderatoris Dei ratione, & ineffabilis ſapientiæ numine, gubernari, &c.* In hunc modum de mundo naturali philoſophatus eſt Moſes, ut expediebat populo, ad pietatem, non ad ſcientiarum ſtudia. Plura ſunt in hoc authore loca his cognata; ſed ab Euſebio ad alios Patres Chriſtianos dilabamur.

Quotquot è Patribus Paradiſum ſenſibilem & Corporeum non recepêre, eo ipſo, quaſi altâ voce, pronunciant, non adhærendum eſſe literæ & cortici Narrationis Moſaicæ. In hoc autem cenſu & ſententiâ non pauci fuere, præter Originem & Origeniſtas. Nota eſt tripartitio opinionum apud veteres, circa Paradiſum: quam refert Sanctus Auguſtinus. Alii intelligibilem tantùm; alii tantùm ſenſibilem & terrenum: alii denique utriuſque generis Paradiſum, ſtatuerunt. Gen. ad li. l. 8. init.

In Enarr. ad Sabin.

statuerunt. Hoc ad angustiores adhuc terminos reduxit S. Ambrosius: nam, interrogatus à Sabino per literas, quid de Paradiso sentiret, respondit, se de eâ re librum integrum scripsisse, & commemoratis aliorum sententiis, in eo conveni-

BB. PP. tom. 6. m. p. 663.

re omnes dicit, quod Spiritualis sit. Denique Anastasius Sionita in Hexaëmeron, authores enumerat non paucos, qui, ante sua tempora, Paradisum allegoricè interpretati sunt. Sed his non immoramur. Id tantùm notatum velim, non iras aut inimicitias excitasse hæc opinionum discrimina circa Paradisum: quandoquidem, ut monuit S. Augustinus, il-

De Grat. Christ. contra Pelag. c. 23.

læsâ fide & bonis moribus, ideoque illæsâ amicitiâ, circa Paradisum variè opinamur. Sed pergamus ad alios.

Cum Christianis objecisset Celsus, eorum oracula esse nimis obscura & dubia; rectè respondet Origines, in iis quæ spectant ad mores emendandos & utilitatem communem, adeóque ad omne genûs homines, nihil esse dubii in Scriptis Sacris: quæ verò sunt altioris studii & non vulgaris usûs, ea plerumque, variis sermonis umbris, præterquam sapientibus, occultari. Οἱ μὲν οὖν προφῆται ὅσα ἦν αὐτόθεν νοηθῆναι τοῖς ἀκούουσι χρήσιμα, καὶ συμβαλλόμενα τῇ τῶν ἠθῶν ἐπανορθώσει, χωρὶς πάσης ἐπικρύψεως, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ, εἰρήκασιν· ὅσα δὲ μυστικώτερα ἦν, καὶ ἐποπτικώτερα, καὶ ἐχόμενα θεω-

ρίας

είας τῆς ὑπὲρ τὴν πάνδημον ἀκοὴν, ταῦτα δι' αἰνιγμάτων καὶ ἀλληγοριῶν, καὶ τῶν καλουμένων σκοτεινῶν λόγων, καὶ τῶν ὀνομαζομένων παραβολῶν ἢ παροιμιῶν, ἀπεφήναντο. *Prophetæ igitur quæcunque auditoribus utilia cognitu jam inde eſſe poterant, & moribus emendandis apta, ſine ullis involucris, Deo ſic volente, prolocuti ſunt. Quæcunque verò abſtruſiora erant & iis tantùm tradi digna, quibus intima patebant myſteria: quæque Theoriam aliquam vel ſpeculationem ſupra captum vulgarem, continebant: hæc per obſcuros ſermones, per ænigmata & allegorias, per parabolas & parœmias explicârunt.*

Ut Origines Celſo, ita ferè Cyrillus reſpondet Juliano: comparanti ſcilicet & præferenti, Coſmopœïam Platonicam Moſaicæ; nempe quod Moſaica vulgaris eſſet, & Deo parùm digna. Hæc nobis exprobranti, reſpondet Cyrillus: Ὁ θεσπέσιος Μωσῆς οὐ προὔθετο φυσιολογεῖν ἰσχνῶς, ἤγουν φάναι τι περὶ τῶν λεγομένων πρώτων ἀρχῶν, ἢ τῶν ἐξ αὐτῶν στοιχείων· περιεργότερα γὰρ οἶμαι ταῦτα καὶ ταῖς τινῶν διανοίαις οὐχ ἁλώσιμα· σκοπὸς δὲ γέγονεν αὐτῷ, τὸ τοὺς τηνικάδε νοῦν, τοῖς τῆς ἀληθείας ἐπιστῆσαι δόγμασι. Πεπλάνηντο γὰρ καὶ τὸ δοκεῖν ἕκαστος προσκυνοῦντες ἠλίσκοντο, καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει Θεὸν ἐξ ἀμαθίας τῆς ἄγαν ἠγνοηκότες, λελατρεύκασι τῇ κτίσει. Καὶ οἱ μὲν Θεὸν ἐπεγράφοντο τὸν οὐρανὸν, ἕτεροι δὲ τὸν ἡλίου κύκλον· ἄλλοι δὲ οἱ καὶ σελήνῃ, καὶ ἄστροις, καὶ γῇ, καὶ φυτοῖς, καὶ τῇ τῶν ὑδάτων φύσει, πτηνοῖς τε καὶ ζώοις ἀλόγοις, τὸ τῆς ἀνωτάτω L. 2. ad 4. objeɛt.

τάτου φύσεως δόξαν ἀπονέμειν ἐσπέδαζον. Καθηγουμένων δὴ τῶν πραγμάτων εἰς τοῦτο αὐτοῖς, καὶ τῆς ὑπὸ δεινῆς ἀῤῥωςίας κατανεμηθείσης ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπίκȣρος ἦν ὁ Μωσῆς, καὶ τῶν καλλίςων ἅπασι μαθημάτων εἰσηγητὴς ἀνεδείκνυτο, εἷς μὲν ὅτι κατὰ φύσιν ἐςὶν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, διαῤῥήδην ἀνακεκραγὼς, ἀφιςὰς δὲ τῶν ἄλλων αἰεὶ καὶ δι' αὐτοῦ παρήχθη πρὸς τὸ εἶναι τε καὶ ὑπάρχειν ὅλως. Χρησωδήσαντα τοίνυν, καὶ μάλα σοφῶς τὸ πολὺ λίαν ἰσχνομυθεῖν παρελάσας, ἐπὶ τὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων κεχώρηκε λόγον. *Divino Moſi non propoſitum erat ſubtiliter philoſophari, nec de primis principiis, aut inde natis elementis diſſerere. Nam curioſiora hæc ſunt, nec ab omnibus capi poſſunt. Scopus autem ejus erat, animos hominum iſtius temporis ad vera dogmata adducere. Errantes enim, & adorantes ſinguli quod cuique videbatur, oculis capti erant: atque unum, verè & naturâ, Deum, ob nimiam ruditatem ignorantes, colebant creaturam. Et alii quidem Cælo, alii Solis circulo, Deorum titulos inſcripsére. Erant autem, qui Lunæ & Stellis & Terræ, ac plantis, & aquarum naturæ, volatilibus & animalibus brutis, ſupremæ naturæ gloriam attribuere ſtudebant. Cùm igitur res eorum eò perveniſſent, & tam gravis morbus omnes qui ſuper terram erant, depaſceret; adeſt Moſes opitulator, optimarum doctrinarum author & inſtitutor, qui clamavit voce clarâ, UNUM ESSE*

SE RERUM OMNIUM CONDITOREM, ſecundum naturæ ordinem: eumque diſtinxit ab aliis omnibus, quæ ipſius vi extitêre, & in univerſum ſubſiſtunt, propterea utiliſſimè & ſapientiſſimè, miſſis minutiis & ſubtilitatibus, ad ea quæ magis neceſſaria ſermonem vertit. His longiuſculis licet, non poſſum non adjungere quæ infra ſubdit: Πῶς οὐκ ἂν ἀγάσαιτό τις τῆς Μωσαϊκῆς εὐτεχνίας τὸ ἀκριβὲς, περίεργον μὲν, ἢ βαθὺ, καὶ οὐκ εὐπαράδεκτον, τοῖς τηνικάδε λαλούσης οὐδὲν, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον τὰ δι' ὧν ἦν δύνασθαι μεταφοιτᾶν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἔχον ὀρθῶς, καὶ ἀπευθύνειν εὐδοὺς εἰς ἀμώμητον δόξαν, τὴν ἐπί γε φημὶ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ, &c. Omnia nempe ſupervacaneæ ſedulitatis omiſit Moſes, quò ad bonos mores, ſummumque Deum, ſuos homines rectâ perduceret.

In adminiſtrandâ Mundi republicâ, Deus, pro ratione temporum & populorum, mutat vices, diverſis utitur inſtitutis & diſciplinâ, quò ſaluti omnium maximè proſpiciat. Συμμετρὰ ταῖς ἡλικίαις προσφέρει παιδεύματα ὁ Θεός· inquit Theodoretus. Hær. fab lib. 5. c. 11. Quod ab aliis non minùs obſervatum eſt; ita Chryſoſtomus: Ὁ Θεὸς ὢν ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, ἁρμόζεται πρὸς τὴν ἀσθένειαν ἀνθρωπίνην. Λαλεῖ ὁ Θεὸς, καὶ νομοθετεῖ πολλάκις, οὐχ ὡς αὐτὸς δύναται, ἀλλ' ὡς ἡμεῖς ἀκούειν δυνάμεθα. *Deus in ſeipſo immotus & immutabilis, ſeſe attemperat*

temperat ad imbecillitatem humanam: Sæpe loquitur Deus, & leges conſtituit, non ut ipſe poteſt, ſed ut nos capere valemus. Verum inutile, tacendum: noxium, diſſimulandum. Atque Boni, aut Optimi, ſemper habenda eſt ratio.

Deniqve, ut plura ſimul comprehendam, ſecundum doctrinam Patrum multa in ſacris literis dicta aut facta ſunt κατ' οἰκονομίαν vel οἰκονομικῶς, ut loqui amant. Ità ſæpius explicare ſolent quædam duriuſcula, & à nudâ veritate aliena, quaſi *diſpenſativè* dicta, vel per modum accomodationis ad utile aliquod propoſitum: cùm res, de quâ agitur, ità poſtulat. Hoc genus explicationum ad varios caſus adaptant Patres: ita cùm Chriſtus ait ſe ignorare diem Judicii, id dictum aiunt οἰκονομικῶς. Οἰκονομεῖ γὰρ Χριςὸς, inquit Cyrillus Alex. μὴ εἰδέναι λέγων τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ μὴ ἀληθῶς ἀγνοεῖ. *Diſpenſatione quadam utitur Chriſtus, neſcire ſe dicens horam illam cùm reverà non ignoret.* Neque aliter Photius, Epiſt. 228. de eodem ſermone Chriſti: Τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς μαθηταῖς εἰπεῖν, ἅπερ αὐτοῖς οὐκ ἦν τέως συμφέρον μαθεῖν, οὐδὲ τοῦτο τῆς φιλανθρώπου προνοίας ἡ μέθοδος παραιτεῖται· μεθοδεύοιτο δ' ἂν, ἐξ οἰκονομίας σχηματιζομένη τὴν ἄγνοιαν. *Noluiſſe eum diſcipulis dicere, quæ iis ſcitu nondùm erant utilia, ne hæc quidem methodus à benigna providentia Dei erga homines abhorret. Artificiosè egit, per*

Theſaur. λογ. 22. ſub fine.

per dispensationem præ se ferens & prætexens ignorantiam. Denique Sanctus Basilius de eâdem re eandem similémve habet explicationem. Epist. 141. Διὰ σὲ, τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἀγνοεῖ, καί τοι ἐδὲν ἐλάνθανε τῆς ὄντως σοφίας —— ἀλλὰ τῦτο οἰκονομεῖ διὰ τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἵνα μήτε τῷ στενῷ τῆς προθεσμίας οἱ ἁμαρτήσαντες τῇ ἀθυμίᾳ καταπέσωσιν, ὡς ἐκ ἀπολελειμμένα καιρῦ μετανοίας, μήτ' ἂν πάλιν οἱ πολεμῦντες μακρὰν τῇ ἀντικειμένῃ δυνάμει διὰ τὸ μῆκος τῦ χρόνε λειποτακτήσωσιν. Ἑκατέρες τοίνυν διὰ τῆς προσποιητικῆς ἀγνοίας οἰκονομεῖ. *Propter te, horam & diem Judicii ignorat, quanquam nihil latuit veram illam Sapientiam. Verùm id itâ dispensat Christus propter tuam infirmitatem: ne, vel ii qui deliquerunt, per angustiam præscripti temporis adigantur ad desperationem, velut non relicto resipiscentiæ tempore: vel rursùs ii, qui in militia Christiana decertant, per temporis prolixitatem, ad deserendam aciem impellantur, si viderint sibi bellum fore diuturnum cum adversa potestate: itaque utrisque per simulatam ignorantiam consulit.*

Quod si mentem suam, ipsamque veritatem, dissimulabat Christus, κατ' οἰκονομίαν, ut aiunt: quidni Mosi etiam licuerit, in mundo condendo, à veritate physicâ recedere, aliâque uti œconomiâ, ad instruendum populum magis idoneâ? Ex. gr. Si cum Sancto Augustino supponamus,

namus, Mundum reverà creatum fuiſſe puncto temporis indiviſibili: & partitionem operis in ſex dies factam eſſe οἰκονομικῶς quò meliùs & diſtinctiùs à populo caperetur. Quid mali aut criminis haberet hic rerum ordo, aut ſcribendi ratio? Vel ſi, ex alterâ parte, cum philoſophis ſupponamus, Formationem Telluris ex Chao, fuiſſe opus diuturnum, per multiplices proceſſus & mutationes deductum, hoc autem contraxiſſe Moſem ad ſpatium ſex dierum, idque, ordine ad uſum populi magis accommodato: hoc, inquam, ſi fecerit Moſes, non veniam tantùm, ſed etiam laudem meruiſſe mihi videtur. De ſuo Gnoſtico, hoc eſt, viro verè ſapienti, inter alia eximia, hoc rectè dixit Clemens Alexandrinus: Ἀληθῆ τε φρονεῖ, ἅμα καὶ ἀληθεύει· πλὴν εἰ μή ποτε ἐν θεραπείας μέρει, καθάπερ ἰατρὸς πρὸς νοσοῦντας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν καμνόντων ψεύσεται, ἢ ψεῦδος ἐρεῖ, κατὰ τοὺς σοφιστάς. *Vera ſentit, ſimul & loquitur: niſi quando, loco medicinæ, ut Medicus ad ægrotantes, ob eorum, qui infirmi ſunt, ſalutem, mentietur, vel falſum dicet, ut diſtinguunt Sophiſtæ.* Atque hunc infra appellat φιλάνθρωπον καὶ φιλόθεον παιδευτὴν, *Dei hominiſque amantem præceptorem.*

Strom. 7. m. p. 730.

Ibid.

Recte autem monuit Clemens, hæc adhibenda eſſe loco Medicinæ; non enim temerè, aut ex levitate ingenii, ſed cùm res ita poſtulat ob cauſas graves, receden-

dum

dum eſt à vero. Atque hoc modo permiſiſſe mihi videtur Deus, non tantùm primos inter Patres Chriſtianos, ſed etiam ipſos Apoſtolos, in ſuis, de mundi fine, calculis & cogitatis, à vero aberrare; nempe per modum Medicinæ, vel καΐ' οἰκονομίαν, quò magis expergefaceret ſupinos, ad pietatem incitaret, in tolerandis laboribus aut tormentis indefatigabiles redderet: denique, ad ſubeundam mortem aut martyrium, alacres, infractos, interritos. Quis enim Lucem fugacem, & Mundum craſtino periturum, in deliciis haberet? aut ſpem cœli, vitæque futuræ, tantilli venderet? Sed pergamus in propoſito.

Quæ ſupra attulimus ex Clemente Alexandrino, eorum admodùm affinia ſunt quæ ſtatuit Plato de uſu veri & falſi, apud ſapientes, Magiſtratus, & Legiſlatores. Dicit in genere, falſiloquio non utendum eſſe, niſi ἀποτροπῆς ἕνεκα, ὡς φάρμακον, *ad propulſandum malum, ut medicina, aut pharmacum.* Hujuſmodi autem pharmaca magiſtratui eſſe neceſſaria, &, in ſalutem populi, ſæpiuſculè adhibenda, dicit: Συχνῷ τῷ ψεύδει καὶ τῇ ἀπάτῃ κινδυνεύει ἡμῖν δεήσειν χρῆσθαι τοὺς ἄρχοντας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων· ἔφαμεν δέ που, ἐν φαρμάκου εἴδει πάντα τοιαῦτα χρήσιμα εἶναι. *Non rarò mendacio & ſimulatione utendum eſt Magiſtratibus ad ſubditorum utilitatem; diximus autem hujuſmodi*

De Repub. lib. 2. in fine.

De Repub. lib. 5. m. p. 459.

juſmodi omnia, veluti pharmaca, ſaluti-
M. p. 663 *fera eſſe.* Denique, *in ſecundo de Legibus*, his itidem habet gemina aut cognata, idem philoſophus: Νομοθέτης δὲ οὗ τι καὶ σμικρὸν ὄφελος, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἦν οὕτως ἔχον, ὡς καὶ νῦν αὐτὸ ᾕρηχ' ὁ λόγος ἔχειν, εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἐτόλμησεν ἂν ἐπ' ἀγαθῷ ψεύδεσθαι πρὸς τοὺς νέους· ἔστιν ὅτι τούτου ψεῦδος λυσιτελέστερον ἂν ἐψεύσατό ποτε, καὶ δυνάμενον μᾶλλον ποιεῖν μὴ βίᾳ, ἀλλ' ἑκόντας πάντας πάντα τὰ δίκαια; καλὸν μὲν ἡ ἀλήθεια, ὦ ξένε, καὶ μόνιμον·
Præp. Ev. lib. 12. c. 31. ἔοικε μὲν οὐ ῥᾴδιον εἶναι πείθειν. His ſubjungit Euſebius: Μυρία δ' ἂν εὑρήσεις τοιαῦτα καὶ ἐν Ἑβραίων γραφαῖς. Hæc ita ſimul reddidit Euſebii interpres: *Legiſlator qui nonnihil prodeſſe voluerit, etiamſi non eo ſe modo res haberet, quo ſeſe habere jam evicimus, ſi quid unquam apud juniores, utilitatis causâ, falſi dicere potuit; eſtne quod utilius unquam potuerit, aut quò faciliùs efficiat, ut omnes ad omnia æquitatis officia, non vi, ſed ultrò ac ſponte, adducantur? Veritas quidem, mi Hoſpes, pulchrum quid ac ſtabile eſt, at eam perſuadere, non ità promptum. HIS tu affinia Hebræorum in literis ſexcenta reperies*, inquit Euſebius. Sed ex Platone ſatis: adde tantum dictum Philonis
Quod Deus ſit. imm. m. p. 236. Judæi, qui Platonizare dicitur; his verbis: Τῷ ἄριστα νομοθετήσαντι τέλος ἓν δεῖ προκεῖσθαι, πάντας ὠφελεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας. *Optimum Legiſlatorem oportet unicum habere propoſitum, ut proſit omnibus in quos inciderit.*

derit. Hæc, Platonis doctrinæ conſona, ad vindicandum Moſem, Legiſlatorem Hebræum, & ſacrarum literarum ſtylum, applicuit Philo. Redimus itaque ad Moſem.

De cujus Hexaëmero, quod præ manibus eſt, hanc tulit ſententiam Philoponus, ex philoſopho Chriſtianus: Σκοπὸς ἦν Μωσεῖ, οὔτε φυσιολογῆσαι, οὔτε ἀστρονομῆσαι· ἀλλ᾽ εἰς Θεογνωσίαν, καὶ ἐπὶ τῆς κοσμογονίας, ἀνθρώπους ἀγαγεῖν καὶ παραστῆσαι. *Non propoſitum erat Moſi, aut Phyſicum agere, aut Aſtronomum: ſed homines ad Dei cognitionem, etiam in origine mundi exhibenda, adducere & apparare.* Idem ſentit ſupra laudatus Euſebius, de Moſe & Authoribus ſacris; Μωσῆς δὲ καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια, τούτων (de rebus naturalibus, & phænomenis cœleſtibus loquitur) οὐδὲν πολυπραγμονεῖ· καὶ εἰκότως, ὅτι μηδὲ πρὸς βίου κατόρθωσιν, τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις λυσιτελεῖν ἐνομίσθη. *Moſes & Hebræorum Oraculis, iſta,* naturæ ſcilicet, & cœli phænomena, *non multùm curavere; nec immeritò: cùm, eorum ſtudioſos nihil ad vitæ emendationem, inde juvari poſſe judicaverint.*

In Hexaëm.

Præp. Ev. lib. 15. c. 8. in fine.

De vulgari ſtylo Coſmopœïæ Moſaicæ, κατὰ συγκατάβασιν, facile eſt plura numerare & afferre ſuffragia: ſed nè nimius videar, adjiciam tantùm Sancti Baſilii & Chryſoſtomi, eâ de re, ſententias. Ille in Hexaëmeron ſermone primo, hæc habet:

Ἦν γάρ τι, ὡς ἔοικε, καὶ πρὸ τοῦ κόσμου τούτου ὃ τῇ μὲν διανοίᾳ ἡμῖν ἐστι θεωρητὸν, ἀνιστόρητόν δὲ καταλέλειφθη, διὰ τὸ τοῖς εἰσαγομένοις ἔτι, καὶ νηπίοις κατὰ τὴν γνῶσιν ἀνεπιτήδειον. *Æquum eſt credere, fuiſſe quiddam ante mundi Moſaici conſtitutionem. Quod quidem animo contemplari poſſumus: ejus autem nullam fecit mentionem Moſès, nullam reliquit memoriam, quòd iſtis parvulis, & vix dum initiatis, tantæ rei cognitio impar eſſet & inidonea:* * Hoc pluribus proſecutus eſt S. Chryſoſ-

In Gen. λόγ. β. tomus: Ὅρα τῆς συγκαταβάσεως τὴν ὑπερβολήν· οὐδὲν περὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων διαλέγεται Μωσῆς· οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ, ταύτην ἡμῖν ἔτεμε τῆς διδασκαλίας τὴν ὁδόν· ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαίοις διελέγετο, τοῖς περὶ τὰ παρόντα ἐπτοημένοις, καὶ οὐδὲν νοητὸν φαντασθῆναι δυναμένοις, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τέως αὐτοὺς ἐνάγει πρὸς τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. Et poſteà: Καὶ μὴ ξενισθῇς, ἀγαπητὲ, εἰ Μωϋσῆς ταύτην ἔρχεται ὁδὸν, ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις τοῖς παχυτάτοις Ἰουδαίοις διαλεγόμενος· —— οὐδὲ γὰρ ἦν εὔλογον τοῖς ἔτι γαλακτοτροφεῖσθαι δεομένοις, στερεᾶς μεταδοῦναι τροφῆς. Καθάπερ γὰρ οἱ διδάσκαλοι, &c. Utitur exemplo præcepto-

Cont. Jul. lib. 2. ad objec. 4. ris in inſtituendis pueris: quo utitur etiam Cyrillus, aliique Patres, in hâc causâ. Summa dictorum à Chryſoſtomo hæc eſt, Moſes, in proœmio ſuæ Legis inſtruendo, cùm probè nôrit quibuſcum ei res eſſet, hebetis

---

* Iterum hom. 9. Μᾶλλον δοξάσω τὸν μὴ ἀπασχολήσαντα τὸν νοῦν ἡμῶν ἐπὶ τὰ μάταια, ἀλλὰ πάντα εἰς οἰκοδομὴν καὶ καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν γραφῆναι οἰκονομήσαντα.

hebetis nempe, & inexercitati ingenii Judæis, κατὰ συγκατάβασιν temperavit & demisit sese ad populi captum: atque eo modo differuit de Mundi origine & Conditore, quo potuit maximè ingredi & occupare pectora imperitæ multitudinis: ac, per viam facilem, ad Deum verum, unicum, & omnipotentem, perducere.

Denique, ut hoc argumentum absolvamus, reduc exemplum ad nostra tempora, & penes unumquemque sit judicium. Siquis jam functurus esset officio Prophetæ aut Apostoli apud Indos, aliosve populos infideles, quoties incideret occasio de Cœlo & Stellis, de Sole, Lunâ, & Terrâ, verba faciendi, annon populari doctrina, styloque, ei utendum esset, & perorandum juxta receptas apud istas gentes opiniones, de cursu Solis & Cœlorum motu, de luce & magnitudine Planetarum, de stabilitate Terræ, aliisque? quanquam etiam id omninò apud se resciverit & persuasum habuerit, opiniones illas Astronomorum & Philosophorum rationibus & calculis non respondere. Nec enim id illi negotii creditum erat, barbaros illos docere theoremata aut argutias philosophiæ, sed religionem, & veri Dei cultum & præcepta. Hæc non minùs olim convenêre Mosi nostro, quàm hodierno Indorum Apostolo: quinetiam multò magis, si tempora & populos

conferamus. Sed de hoc argumento ſatis.

QUARTO & ultimò, Qui literæ & verbis Moſaicis tenaciter adhærent in omnibus, monendi ſunt, nequid Deo indignum, aut religione noſtrâ, admittant; vel divini numinis majeſtatem ſuâ irreverentiâ lædant. Nos utique Chriſtiani ſummum numen colimus, Deum optimum maximum: vel, quod dici ſolet, *Ens infinitè perfectum.* Nihil igitur in Theologiâ noſtrâ Deo tribuendum, quod dedecet Ens infinitè perfectum. Viſne
Gen. iii. autem dicamus, *Ens infinitè perfectum* deſcendiſſe de cœlo, & deambulâſſe in horto ſub veſpere: & inclamâſſe Adamum, latitantem inter arbores? *Ens infinitè perfectum* feciſſe *Tunicas pelliceas*, & induiſſe eas viro & fœminæ; cum cæteris quæ in colloquio illo *Ens infinitè perfecti*, cum Adamo, cum fœminâ, cum ſerpente, referuntur.

CUM vero affigimus, non verbis tantùm ſed reipsâ, ea quæ repugnant naturæ divinæ, peccatur in dignitatem Numinis. Quod, ſi malo animo factum eſſet, & in materiâ gravi, non contumeliæ tantùm, ſed ſpeciem aliquam haberet blaſphemiæ. Cavendum eſt igitur in utrâque parte, ut neque leviter & ſine jure à verbis & literâ diſſiliamus: nec, ex alterâ parte, quæ ἰδιωτικῶς dicta ſunt, ſuperſtitiosâ imbecillitate

litate

litate in damnum Numinis interpretemur. Rectè dixit Clemens Alexandrinus, Strom. 7. p.m. 701. ἡ θεοπρέπεια ἕξις ἐστὶ τὸ πρέπον τῷ θεῷ σώζουσα· θεοφιλὴς ὁ θεοπρεπὴς μόνος. Unicus Dei amicus est, qui Deo conservat quod suâ naturâ dignum est.

Neque minùs Religionis nostræ conservanda est dignitas. Ansam arripere solebant nominis Christiani hostes, ex scriptis Mosaicis, crassiùs expositis, sugillandi vel irridendi religionem Hebræam nostramque, tanquam Idioticam, aut fabulosam. Exempla dedimus antea in Simplicio, & in Celso: qui, præter alia, generationem mundi Mosaicam appellat μάλα εὐηθικὴν, *admodum stolidum.* Orig. contra Cels. l. 6. p. 309. Nunc audiamus Julianum, eâdem chordà sæpiùs oberrantem. De Colloquio Evæ & Serpentis verba faciens Julianus, Τὶ διαφέρει, inquit, τῶν παρὰ Ἕλλησι πεπλασμένων μύθων, τὰ τοιάδε; *Quid differunt hæ fabulæ ab illis quas Græci finxerunt?* Cyr. contra Jul. l. 3. objec. 2. Et de Horto Eden, & Fœminâ datâ Adamo in adjutorium, quæ tamen decepit eum ante vesperam, audenter & apertè dicit, ταῦτα γὰρ ἐστὶ μυθώδη παντελῶς, Ib. objec. 1. *hæc prorsus sunt fabulosa.* Denique, de ejectione Adami ex Paradiso propter comesum pomum, ne lignum vitæ gustando, Deus fieret, hæc habet, Τούτων τοίνυν Ib. objec. 4. ἕκαστον, εἰ μὴ μῦθος εἴη, ἔχων ἀπόῤῥητον θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι περὶ τοῦ θεοῦ

βλασφη-

βλασφημίας. *Horum unumquodque, nisi fabula sit, arcanam habens speculationem, id quod ego existimo, multâ in Deum blasphemiâ repleti sunt illi sermones.* Vides quanta hinc orta sit offensio apud exteros, quòd ea quæ scripta sunt à Mose in his narrationibus, ἀδιοπρεπῆ, & religione cœlitùs missâ, prorsus indigna judicaverint: nimirum si in verborum cute & cortice hæreamus. Ea igitur laudenda mihi videtur interpretatio, quæ hæc scandala, hoc odium, à religione nostrâ amolitur.

Deniqve, ita interpretandus est Moses, ut neque secum discordet, neque cum cæteris authoribus sacris, in suis originibus tradendis. Hoc enim necesse est cedat in damnum & dedecus religionis nostræ, si inter se diffideant ipsius oracula. Ita, si Moses in suo Hexaëmero exhibeat nobis Terram Hodiernam, loco Primigeniæ: postea verò ea introducat phænomena, quæ conciliari non possunt Terræ hodiernæ; qualia sunt, Ante-diluvianorum longævitas, Disruptio Abyssi in Diluvio, & origo Iridis post diluvium; ita exponendum est Hexaëmeron, ut Moses non descissat aut dissideat à seipso. Prætereà, si Regius Propheta celebret, inter miranda Dei opera, *Terram super aquas fundatam* (*Ps.*xxiv. 2.) *Terram supra aquas extensam,* (*Ps.*

(*Ps.* cxxxvi. 6.) Sapientia itidem memoret (*Prov.* viii. 27.) *Orbem circumductum Abysso.* Sanctus Petrus denique, Terram ante-diluvianam, ità *constitutam ex aquâ & per aquam, verbo Dei,* ut exinde fuerit aquarum obnoxia diluvio, 2 Pet. iii. 5, 6. Hæc inquam, omnia, ita tractanda sunt & componenda, ut dictio vulgaris Hexaëmeri non obruat, & authorem ipsum, & ejusdem sacræ classis plures alios. Præsertim cùm unius capitis commodâ interpretatione, multis nominibus aliàs necessariâ, Moses & sibi & cæteris conciliari possit.

Hæc autem in medium affero, quasi adversâ acie dispositâ, non quod mihi volupe sit Scriptores Sacros inter se committere, Prophetas & Apostolos; ut concitato pulvere inter tantos viros, ipse intereà elabar & effugiam. Sed cùm nos premunt pondere unius loci aut Scriptoris, æquum esse videtur alterum pluresve, in oppositâ lance, substituere: ut causa redeat ad æquilibrium saltem, si non in partes nostras propendeat. Sed de his rebus satis.

Ut huic tandem Tractatui finem imponamus, paucis monendum est, Quæ de Originibus Mosaicis commentati sumus, nobis licet persuasissima, ab aliis utcunque, non nisi Tentaminis loco, haberi

beri vellem. Cæcutimus sæpe in propriis, perspicaces in alienis erroribus advertendis; proinde, nec secundas cogitationes, nec aliorum monita, negligam aut aspernabor. Intereà, quod reliquum est, claudamus omnia, fusis ad Deum precibus, ut erroribus nostris ignoscere dignetur, sicut nos ignoscimus alii aliis. Ut memor sit & misereatur angustiarum, & caliginis, quibus opprimuntur, in hâc carne, in hoc carcere, Animæ humanæ; ut suo lumine nos indies magis magisque illustret, eoque præeunte, ad suum Regnum cæleste tandem perducat, per Dominum nostrum, Jesum Christum.

APPEN-

APPENDIX.

De Brachmanis hodiernis apud Indos, eorumque dogmatibus.

UM ſupra meminerimus L. 1. c. 3.
Brachmanorum hodiernorum apud Indos, quos ex Antiquâ ſtirpe propagatos eſſe, multa indicia ac rerum & ſtudiorum cognationes, fidem faciunt; non ingratum erit, opinor, nec à propoſito alienum, de eorum dogmatis circa rerum Origines & revolutiones, per modum Appendicis, quædam hìc attexere. Quæ quidem dogmata pleriſque neglectui eſſe ſolent, quod mythologicè tradantur, & craſſis fabularum umbris veritatem obſcurent.

INDORUM autem nomine hìc complectimur, præter Imperium Sinenſe, Regnum Indoſtan, ſive magni Mogolis: Regnum Siamenſe, Malabaricum, Chinquachina, Choromandel, & ſiqua ſunt alia

in

in Oriente nobis nota, quæ barbariem aliquatenus exuerunt. In his ſingulis eſt quoddam genus philoſophorum aut Theologorum, & in regno Indoſtan, Siam, aliiſque vicinis, veterum Brachmanum videtur eſſe progenies: moribus, vitæ inſtituto, doctrinâ & linguâ ſibi propriâ, à reliquo populo ſecreta & diſcriminata. Habent illi Cabalam quandam, ſive doctrinam traducem ab aliis ad alios, atque vulgo ignotam. Hæc autem doctrina non ſingula capita aut minutias Philoſophiæ perſequitur, ut moris eſt hodiernis Philoſophis: ſed, inſtar Theologiæ naturalis veterum, tractat de Deo, de Mundo, de rerum origine & exitu, de periodis Mundanis: de primævo naturæ ſtatu, & repetitis renovationibus. Hæc dogmata traduntur à nonnullis apertiùs, ab aliis obſcuriùs & fabuloſiùs: ſed ſparſa fuiſſe primitùs inter has gentes, quæ ſuperſunt adhuc eorum veſtigia manifeſtè docent: libetque, ſpeciminis loco, quædam Capita hujuſce hodierno-barbaræ Theologiæ vel Philoſophiæ ex nuperis Itinerariis breviuſculè notare.

Nihil refert à quo Regno aut Regione ordiamur. Permagnum eſt illud Mogolis, Indoſtan dictum, quod ex Europæis plures inviſêre, teſtes idonei & fide digni. Sunt in hoc regno, præter

ter Mahometanos, Gentiles vel Pagani : & inter Gentiles eſt quædam Tribus vel ordo hominum, qui Sapientum, Sacerdotum, aut Philoſophorum, titulum gerunt, & funguntur officiis. Habent ſibi linguam peculiarem, quam *Hanſcrit* appellant ſeu linguam puram. Hâc conſcriptos tenent Libros quoſdam antiquiſſimos, quos nuncupant Sacros, & magno Prophetæ Brahmæ, à Deo datos eſſe aiunt : ut olim erat Moſi Lex Iſraelitarum.

Hujus Linguæ Brachmanicæ Alphabetum habes apud Athan. Kircherum, Chin. Illuſ.
deſcriptum manu P. Henrici Roth, qui pars 3. c. 7.
per plures annos Literaturæ Brachmanicæ apud Indos, ſtudium impendit. Et in hâc linguâ non tantùm ſuam Theologiam, ſed omne genûs inſtituta Philoſophica, conſcribunt & occultant.

Præter μετεμψύχωσιν & ἐποχὴν ἐμψύχων, antiquiſſima dogmata : de creatione univerſi, & ejuſdem fine vel abolitione, priſcorum inſtar philoſophantur : cùm hæc explicant per egreſſum vel effluxum rerum omnium à Deo, & in eundem regreſſum vel retractionem. Hoc autem more Cabaliſtico vel Mythologico exprimunt. Fingunt enim immenſam quandam Araneam eſſe primam rerum Cauſam : quæ, materiâ

è ſuis viſceribus eductâ, hujuſce univerſi telam contexuit, & mirâ arte ordinavit. Sedet illa intereà in arce ſui operis, & cujuſque partis motum ſentit, regit, & moderatur. Tandem cùm ſatis luſit in ſuâ telâ adornandâ & contemplandâ, retrahit, quæ evolverat, fila, atque ita omnia reſorbet in ſeipſam, totaque rerum creatarum natura in nihilum evaneſcit. Hoc modo Mundi ortum, ordinem, & interitum, repræſentant hodierni Brachmanes: neque hæc multùm abludunt à ſententiis veterum ſupra memoratis (lib. 1. cap. 7.) ſi, fabuloſo cortice adempto, nucleum adeamus. Plura de Gentilibus Indoſtanis, ſi vacat, legere licet apud Henricum Lord, F. Bernier, alioſque peregrinantes, qui eorum literaturam diligentiùs quæſierant.

In Regno Siam, vel Siamenſi, Imperio Mogolis contermino, eſt eadem Brachmanum progenies. Guido Tachard è Societate Jeſuitarum, Legatum Gallicum comitatus ad Regem Siamenſem, de eorum Philoſophiâ vel Theologiâ hæc nobis retulit. Primos homines, aiunt, majores fuiſſe hodiernis, longæviores, & multa ſæcula vixiſſe morborum immunes. Terram hodiernam, longo æſtu & ardore arefactam, igne conſumptum iri. Exiccato Oceano

ano, liquefactis montibus, & adæquatâ totâ Telluris superficie. Hæc mihi occurrunt apud dictum Authorem. Plura autem apud alios, quæ compegit & ludendo explicuit nuperus Poëta his versiculis;

Stolidus Regni Mysta Siami, Zevecot. in Frag. Mar. Græc.
Octoginta dat perituro
Sæcula Mundo. Tunc qui tantum
Jam furit uno fervidus oculo,
Septem pandet lumina Phœbus,
Queîs æquoreas ebibet undas:
Queîs immensum vindice flammâ
Destruet Orbem. Sed duo calidis
Quæ restabunt tecta favillis
Binos homines Ova creabunt.
Qui fœcundo semine cultum
Iterum poterunt reddere mundum.
Quem non falsis Neptunus aquis,
Alluet unquam, tantùm rigui
Undique Fontes, dulcesque Lacus,
Irrorabunt molliter herbas.
Et perpetuo vere Beatos
Spargent variis floribus Agros.

NON tantùm hodiernam Terram perituram esse, idque Igne, docent Brachmanes Siamenses; sed fore etiam, ut ex ipsius cineribus nova Terra enascatur. Terra *sine mari*, qualem vidit Johannes [1]. Apoc. xxi. 1.

nes Propheta: & sine temporum vicissitudinibus annuis, *perenni Vere* Beata; qualem descripsimus Theoriæ libro quarto. Mirari quidem licet gentem semibarbaram, hæc dogmata retinuisse usque à Noachi temporibus; neque enim aliunde, quàm à traditione, in harum rerum notitiam illis pervenire licuit; neque aliunde profluere potuit, aut primordia capere, hæc Traditio, quàm à Noacho, & Sapientibus antediluvianis. Sed ex quo Authore, aut Itinerario Siamensi, hæc desumpsit Poëta, mihi nondum innotuit.

Cap. 2.

PRÆTEREA, Regnum Choromandel, in orâ meridionali Indiæ, suos habet Brachmanes: quorum mores & doctrinam non indiligenter exploravit Abrahamus Rogerus, qui *Januam apertam ad arcana Gentilismi* conscripsit, multos annos ibidem commoratus. Asserunt autem plures esse mundos, in diversis universi regionibus, simul existentes: & plures etiam successivos: eundum nempe Mundum destrui & renovari, secundum certas temporum periodos. Mundum nostrum Terrestrem ab ætate quâdam aureâ incœpisse, atque igne periturum esse. Denique, doctrinam de *Ovo mundano*, retinent, Mundum ovo comparantes; ut solent

Vid. part. 2. c. 5.

ſolent veteres, tam Græci quàm Barbari.

DENIQUE, Regno Choromandel contiguum eſt Regnum Malabaricum: ubi P. Robertus Nobilius, miſſionis, ut dicitur, Maudarenſis fundator, partem non exiguam ſuæ vitæ peregit; doctus linguam, tam vulgarem Indicam, quàm Brachmanicam. Scripſiſſe dicitur multa de Theologiâ Brachmanum, ſed quâ linguâ, neſcio; neque enim ex ipſius ſcriptis quicquam mihi hactenus videre contigit: nec de hâc reliquiſve, quæ ſuperſunt, Indiæ regionibus, ſuppetunt mihi commentaria aut fideles narrationes, quibus ediſcam eorum traditiones aut dogmata, ab oculatis auritiſve teſtibus.

Vide Alegamb.

SINENSIUM etiam meminimus ſupra, populi perantiqui, ſed apud veteres, in re literariâ, ignoti. Id habent cum cæteris Orientalibus commune, quod Mundum Ovo comparent, & ex eo ortum velint. Atque primum ſuum Hominem, Puoncuum dictum, pariter prognatum ſtatuunt ab Ovo: ſive id de Chao interpreteris, ſive de Tellure Primigeniâ. Et licet à Brachmanis non videantur mihi ſuam traxiſſe philoſophiam aut hiſtoriam, eorum tamen literas & Alphabetum arcanum tanti

M. Mart. Hiſt. Sin. c. 1. Nieuhof. Legat. Bat. p. 51.

 faciunt,

faciunt, ut veluti quid ſacrum & antiquiſſimum, ſuis idolis ea inſcribere ſoleant.

Denique Mahometanos, latè diffuſos per Orientem, ſub aliis atque aliis dominiis, intactos prætereo : utpote homines novos & ἀφιλοσόφȣς. Quod olim dixit Soloni Sacerdos Ægyptius, *Vos Græci ſemper pueri eſtis : Senex Græcorum eſt nullus*, mutatis nominibus multo magis hic locum habet. Nec malè ſui dicti rationem reddit Ægyptius, Νέοι ἐςὲ τὰς ψυχὰς πάντες· ὀυδεμίαν γὰρ ἐν ἀυταῖς ἔχετε, δι᾽ ἀρχαίαν ἀκοὴν, παλαιὰν δόξαν, ὀυδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν ὀυδέν. *Juvenes eſtis animis : in illis enim nullum, ex antiquâ traditione, priſcorum dogma : nullam doctrinam vetuſtate canam retnetis.* Hæc quadrant quàm maxime in Mahometanos, ubicunque ſparſos. Nihil retinent antiquæ ſapientiæ, & dominandi cupiditas omnem illis ademit bonarum literarum amorem aut ſtudium.

In ipsâ Perſide, ubi olim floruit magni Zoroaſtri & Magorum Philoſophia myſtica, nihil ſupereſt hodiè commemoratione dignum. Narrat Henricus Lord, quem ſupra nominavimus, cùm Saraceni inundârint Perſidem, victo & occiſo Rege Jezdegirde, circa

I annum

annum Chrifti 628. è Perfis nonnullos, qui novæ fervitutis & novæ religionis jugum ferre non poterant, confcenfis navigiis in Indiam fe & fua transtuliffe: Regibufque Indis juratâ fide, fuam quemque religionem, cultumque veterem, impunè exercuiffe. Horum Indo-Perfarum refert idem author nonnulla dogmata, circa ortum, ætates, finemque Mundi: fed tot fabulis referta, ut repetitu parùm digna videantur.

Atque illud in genere notandum eft de Gentilibus hodiernis, fupereffe quidem apud eos nonnunquam antiquiffimorum dogmatum πατροπαραδότων, circa Mundum naturalem, quædam veftigia: at fitu, fqualore, fordibus obducta: plerumque etiam additamentis fictitiis, ad naufeam ufque, onerata; ut nullius fint numeri aut ponderis, cùm argumentis virilibus res agitur. Miferet me quidem Terrarum Orientalium, primæ fapientum fedis, florentiffimi olim bonarum literarum Emporii, à multis retro fæculis in fœdam barbariem converfarum.

Tantæne Animis cœleftibus iræ?

Faxit Deus, ut easdem non subeamus vices, neque retrahat iratus, id luminis, quo gaudemus in Occidente; sed in omnes partes magis magisque diffundat, donec *Scientia Dei repleverit Terram, ut Aquæ replent mare.*

FINIS.

AD

Virum Clariſſimum *A. B.*

Circa nuper editum de

ARCHÆOLOGIIS PHILOSOPHICIS

Libellum,

AUTHORIS *Epiſtolæ Duæ.*

Ad Virum Clarissimum A. B. *circa nuper editum de Archæologiis Philosophicis Libellum*,

Epistola Prima.

NON ingratum mihi facis, Vir optime & integerrime, quòd me velis monitum identidem, quas fortè Objectiones contra nuperum Tractatum de Archæologiis Philosophicis, aut inter amicos, aut inimicos, audiveris: idque eo animo factum puto, ut falsò inscriptas mihi sententias, aut malevolas interpretationes, effugiam. Non omnes, probè nôsti, veritatem metiuntur aut æstimant rationum pondere & momentis, sed affectibus abrepti, aut præjudiciis occæcati, quasi clausis oculis, de rerum coloribus decernunt. Sæpe etiam, ad concitandam invidiam, Authoris verba sensusque in alienas partes detorquent.

Ais te audivisse, à nescio quibus, aut susurronibus, aut malè fidis interpretibus, præfatum de rerum originibus tractatum, patrocinari aut favere Mundi *æternitati:* at-

atque etiam Rerum creationi, *ex nihilo*, adverſari. Quorum utrumque iniquiſſimè dicitur. Neque multis opus eſt ut hoc tibi teſtatum faciam: audi paucis, ſi placet, authoris ſententiam, Libro Secundo:

Vid. Lib. p. 423.

De creatione rerum ex nihilo, dubitari non poteſt: neque id fuiſſe ab æterno. Creatura enim æterna à nobis concipi non queat. Nullum Ens finitæ perfectionis, nedum Materia (Res omnium infima & abjectiſſima) in ſe involvit, aut in ſuâ Ideâ, neceſſariam exiſtentiam. Exiſtit igitur contingenter, modò exiſtat: & aliunde habet ſuam exiſtentiam quàm à ſeipſo. Et quoad Materiam (de quâ agitur præcipuè) cùm prima Materia fieri non potuerit ab aliquâ præexiſtente; neque propriâ vi exiſtere: ſequitur neceſſariò eam fuiſſe creatam ſive productam ex nihilo.

Neque impoſſibilis haberi debet hujuſmodi Creatio. Productio enim rei poſſibilis, non eſt impoſſibilis: Materia autem eſt res poſſibilis, licèt non neceſſaria: & nullo alio modo produci poteſt.

Dein, quoad alteram partem, de rerum *æternitate*. Qui res mutabiles & ſucceſſivas fingunt eſſe æternas, non tantùm id gratis fingunt, ſed etiam in multiplices incidunt repugnantias & abſurda, quibus ſeſe extricare, non eſt penes mentem humanam,

Hæc

Hæc quoad mentem Authoris. Cæterùm in explicandis Antiquorum Dogmatis, in *Libro Primo*, oportebat sequi veritatem Historicam: & quid quique senserint de rerum ortu, sive rectum, sive secùs, bonâ fide exponere. Denique quoad Creationis Epocham, veteribus intactam & inexploratam, neque hanc ausus sum ego fixis terminis definire. Ac proinde cùm *Creaturam æternam concipi non posse* affirmâssem, subnectitur statim, *Sed limites* Ibid. *Sexmillennes, Epocham breviusculam, Creationi divinæ nunquam ausus sum præscribere. Id, cum multis aliis, inter arcana Dei libentiùs relinquo.*

Neque hâc in re, opinor, immodestiæ me redarguet quisquam: cùm satìs notum sit, ex antiquis Patribus, tam Græcis, quàm Latinis, statuisse plures, Angelorum ordines universos, & Cœlorum nonnullos, ante hunc Mundum Sublunarem extitisse: idque per innumera sæcula & *æternitates*, ut verbo utar S. Hieronymi. Atque hanc In Tit. i. 2. suam sententiam, non tantùm ratione humanâ, sed adductis ex Sacrâ Scripturâ locis & argumentis, confirmatam, Doctrinæ Catholicæ vim & pondus habere voluerunt. Tantum abest, ut huic opinioni minimam erroris labem, nedum noxii, inurendam senserint.

Posito autem hoc fundamento, tam Angelos quàm Cœlos, extitisse ante Orbem

bem noſtrum: niſi ingentem hiatum fingere velis, quantum jam occupat orbis ſublunaris, aut Planetarius, intervallum illud medium aliquali materiâ replendum erit. Neque mihi quidem fas eſt concipere primum Dei opus inſtar caſſæ nucis, aut inſtar teſtæ vel corticis ſine pulpâ. Denique, quod ſumma rei eſt, Quicquid ſtatueris, de reliquis Univerſi regionibus, Orbis noſtri habitabilis, atque humani generis, ortum temporalem eſſe, & utrumque quaſi recens natum, ſemper aſſerui, atque adhuc obfirmatus aſſero. Sed de hâc re ſatis ſuperque.

Ais præterea, Id mihi vitio verti à nonnullis, quòd Moſem, virum maximum, minùs reverenter tractaverim: atque eo nomine, ipſam Scripturam ſacram aliquatenùs læſerim. Moſem quod ſpectat, Hunc ego Prophetam maximum, divinitùs actum & inſpiratum, miraculis munitum, & ſupra ſortem humanam evectum, ſemper habui & habiturus ſum. Et quoad opus illud Hexaëmeri, id perinde ac reliqua ſua Scripta, ſub auſpiciis & regimine Spiritûs Sancti conditum & apparatum ſentio. Neque huic obſtat, quod doctrinam illam de rerum Geneſi, Parabolâ vel Allegoriâ aliquatenus involutam, ut ante me plures alii, crediderim. Parabolas enim Chriſti & Prophetarum, non minùs quàm Scripturam Literalem, inter Oracu-

la

la divina meritò numeramus: neque officit ſtyli ratio, quo minùs à Sacro fonte derivetur. Utraque docendi methodo utitur Spiritus Sanctus, & utramque eâdem veneratione amplectimur.

Hoc, opinor, inter omnes convenit: ſed eâ de re laboramus maximè, ut certos Indices & Characteres, quibus Stylus Literalis ab arcano diſcerni & dijudicari poſſit, inveniamus. Nos imprimis communem hic ſequimur interpretandi regulam, ***ut à Literâ non recedamus unquam, niſi rei neceſſitate coacti.*** Nihil autem difficilius eſt, quàm hanc neceſſitatem, ſine invidiâ & animorum offenſione, demonſtrare. Nam ſi incongrua & abſurda Literæ affigas, clamant nonnulli, te contemptui habere Scripturam Sacram, & à malevolis irridendam exponere. In his ſalebris hæremus, & quâ viâ eundum ſit, neſcio. Sine incongruis & abſurdis non recedendum eſt à Literâ (a quâ omnes recedunt, datâ occaſione, & recedendum ſtatuunt) neque tamen ferunt æquo animo, ut hæc abſurda in lucem proferantur. In his, inquam, anguſtiis verſamur. Intereà, quod ad me attinet, dum hæc incongrua repræſentaverim, ſiquid acrius, aut aſperius, vel ſiquid crudè & immaturè dictum eſt, quod piis & ſapientibus offendiculo eſſe poſſit; id totum, quicquid eſt, indictum volo. Et colloquium illud inter

Ad Virum clarissimum A. B. circa nuper editum de Archæologiis Philosophicis Libellum,

Epistola Secunda.

LTERUM benevolentiæ tuæ, & amicitiæ pignus, Vir ornatissime, literas tuas secundas, mense jam elapso, libenter accepi. In quibus amicorum objectiones nonnullas, ut antea inimicorum, contra Archæologias nostras, mihi notas facere dignaris. Juvat utique dissentientes amicorum Sententias unà conferre, & de rebus dubiis, sine æstu aut invidiâ candidè contendere. A leni pulsu, vel nixu, oritur lux: à rudi collisione Ignis.

Ira *hominum non operatur Justitiam Dei*, neque veritatem. In concitatis animi motibus, tam intellectûs, quàm voluntatis, pertubantur actiones. Sapientia habitat in regionibus serenis, & intempestis; & efficacissimum erroris in aliis reme-

dium, eſt placida, & perſpicua refutatio. Non potui non in illam ſemper propendere opinionem, Neminem iraſci in veritate defendendâ, qui eandem plenè poſſidet, vidétque in claro lumine. Evidens enim, & indubitata ratio, ſibi ſufficit, & acquieſcit: aliiſque à ſcopo aberrantibus (niſi animo id fiat malevolo) non tam ſuccenſet, quàm miſeretur. Sed cùm argumentorum adverſantium aculeos ſentimus, & quodammodo periclitari cauſam noſtram, tum demum æſtuamus, & efferveſcimus. Hæc in laudem tui candoris præfati: ad objectiones jam properamus.

Ais imprimis, Mundum creatum eſſe per intervalla, ídque ſpatiis ſex dierum, prout Moſes retulit in Hexaëmero: probari denuo, vel confirmari in Decalogo: ubi quarti præcepti, de obſervando Sabbatho, hanc reddit rationem Moſes, quòd Deus mundum fecerit in ſex diebus, ſeptimumque in quietem conſecrârit. Nulla eſſet vis, inquis, hujuſce rationis, ſi vel puncto temporis creatus eſſet mundus, vel ſi inſumptum fuiſſet plus temporis in eodem conſtruendo quàm ſex dies. Non igitur myſticè, aut Parabolicè, ſed ſecundùm Literam exponendum eſt Hexaëmeron.

Respondeo, rationem à Moſe traditam, de Sabbatho obſervando, valere, atque

atque vim ſuam habere, ex alterutrâ hypotheſi, vel expoſitione Hexaëmeri, Literali, vel myſticâ. Si literam ſequamur, omnibus in propatulo, & tibi in confeſſo, eſt ratio. Si myſticè & parabolicè nobiſcum intelligas, Sabbathum eſt typus Sabbatiſmi in mundi renovatione futuri, atque ſex dies, qui præcedunt, ſunt totidem millennia, quibus duraturus eſt mundus. Quâ de re vide, ſi placet, quæ diſſeruimus ſecundùm veteres, tam Judæos quàm Chriſtianos, in Theoriâ Telluris, lib. iii. 5. & lib. iv. c. 8. Hujus autem beati Sabbatiſmi memores, quàm religiosè quantóque cum gaudio, hodiernum Sabbathum, futuri imaginem, contemplari, & celebrare debemus.

Quod ſi rationem Literalem Sabbathi hìc unicè reſpiciendam velis, quid mihi dixeris, Amicorum optimè, ſi nullum fuiſſe inſtitutum Sabbathum, nullum celebratum, ante tempora Moſaica, conſtiterit. Neque Noachidis, neque Antediluvianis datum eſſe unquam hoc præceptum, ſed Judæis ſolis, ídque poſt exitum ex Ægypto. Hoc certè nos docent præclari nominis Doctores Chriſtiani, & Sacrorum Librorum interpretes. Juſtinus cum Tryphone agens, Sabbathi inſtitutum, non minùs quàm circumciſionem, Judæorum proprium & Gentile facit; In pag. 236.

cit: & cùm Adamum, Abelem, Enochum, Lothum, Noachum, & Melchisedechum, enumeráſſet, qui incircumciſi placuerunt Deo, addit, hos etiam omnes, ſine obſervatione Sabbathi, Deo gratos fuiſſe. Καὶ γὰρ μὴ σαββατίζοντες οἱ προωνομασμένοι πάντες δίκαιοι, τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, καὶ μετ' αὐτοὺς Ἀβραὰμ, καὶ οἱ τούτου υἱοὶ ἅπαντες μέχρι Μωσέως. Dein, paucis interpoſitis, de Enocho, aliiſque, iterum verba faciens, inquit: Οἱ μήτε περιτομὴν, τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες, μήτε σάββατα ἐφύλαξαν, μήτε δὲ τὰ ἄλλα, Μωσέως ἐντειλαμένου ταῦτα ποιεῖν. *Qui neque circumciſionem, quæ eſt in carne, habebant, neque Sabbathum obſervabant, neque alia inſuper, quæ Moſes fieri præcepit.*

IRENÆUS eodem modo (lib. iv. c.30.) ſine circumciſione, Sabbathis, cæteriſque Moſaïcis, Deo placuiſſe Patriarchas aſſerit: *ipſe Abraham ſine circumciſione, & obſervatione Sabbathorum credidit Deo, & reputatum illi ad juſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt. Sed & Loth ſine circumciſione, &c. reliqua autem omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, juſti, & eorum Patriarcharum, qui ante Moſem fuerunt, ſine his quæ prædicta ſunt, & ſine lege Moſis, juſtificabantur.*

TERTULLIANUS iiſdem inſiſtit veſtigiis, capite ſecundo, & quarto adverſus Judæos. Eoſdémque cùm recenſuiſſet Patriarchas, hos omnes non *Sabba-*

 tizaſſe

tizâſſe ait. Verba non adjicio, cùm longiuſcula ſint, quæ conſules, ſi placet, per otium.

Vides hos primævos Eccleſiæ Triumviros, infra ſecundum à Chriſto nato ſæculum, conſenſiſſe in eandem ſententiam de origine Moſaicâ Sabbathi : Patriarchis anterioribus utriuſque mundi, ignoti, vel inobſervati. Sed à nonnullis hìc oblatum audio qualecunque reſponſum ad minuendam vim horum Teſtium: aiunt nempe, non hìc loqui Patres præfatos de Sabbatho univerſim, ſed de Sabbatho Judaico, eo rigore, eóque apparatu, quibus hoc inſtitutum munivit poſtea, & ſtabilivit Moſes, in republicâ Hebræâ obſervandum : hujuſmodi, inquiunt, Sabbathum ignorabant, vel non obſervabant Patres ; neque mirum profectò, cùm nondum natum eſſet. Sed multis modis deficit hoc reſponſum. Primò in verbis dictorum Patrum nulla eſt reſtrictio, aut diſtinctio Sabbathi in Judaïcum, & ante-judaïcum : vel Moſaïcum, & originarium : at Sabbatha univerſim non obſervâſſe Patres ante-moſaïcos affirmant hi Patres Chriſtiani. Prætereà conjungunt Sabbathum cum circumciſione, & cum ritibus Moſaïcis ; ac utì non erant circumciſi Patriarchæ, inquiunt hi Patres, ita eodem modo non erant Sabbatarii: hoc eſt univerſim.

Deniqꝫue, diſtinguas, ſi placet, inter Sabbathi ſubſtantiam, ut ita loquar, & circumſtantias. Duo maximè includit Sabbathum, vacationem ab opere ſervili, & ſolennem Dei cultum : cúmque Authores præfati aſſerunt Patriarchas antemoſaïcos non coluiſſe Sabbatha, neceſſe eſt, eo nomine, niſi verbis nos ludificantur, iſtæc duo ſubintelligant ; negéntque Patriarchas celebrâſſe quemlibet diem ſeptimum, vacando à laboribus, & ſacra faciendo, modo ſingulari & ſolenni : hoc ſi conceſſeris in animo habuiſſe Juſtinum, Irenæum, & Tertullianum, optati ſumus compotes, & diſtinctiunculas, & minutias nihil moramur.

Sed aliâ forſan ratione hæc teſtimonia refelles : novos & adverſarios citando teſtes, ne dicam ſubornando : Chryſoſtomum putâ, Theodoretum, Epiphanium, alióſque. Reſpondeo, nullum, opinor, reperies Patrem, ejuſdem cum præfatis Triumviris, vel ſuperioris ætatis, qui populum priſcum, & Patriarchas Sabbatha coluiſſe affirmet. In commentariis aut concionibus ad Gen. ii. Literalem hypotheſin forſan ſequuntur nonnulli : aliis autem in locis, ubi de re ipsâ agitur, præceptum Sabbathi non humano generi datam, neque ideo ab initio rerum, ſed Judæis proprium, & gentile, iidem ſtatuunt : quâ de re diſſeremus infrà

Quòd

Quòd ſi diſſideant, inquies, & ſibi ipſis malè conſtent, in neutrâ causâ teſtes ſunt idonei. Eſto : ſed de eâ re quid ſtatuendum ſit, videbis ſtatim. Intereà, ſi plures in noſtrâ parte teſtes deſideres, advoca *Auguſtinum, † Euſebium Pamphilum,

---

* Sanctus Auguſtinus penitùs abolevit Sabbathum primævum, quandoquidem ipſius radicem aut fundamentum ſuſtulit : ſex nempe dies Creationis: à quibus unicè pendebat requies, & ſanctificatio ſeptimæ. Ideo Sabbathum illud figuratè intelligendum eſſe, ut typum, ſæpius docet, De Civ. D. lib. xx. c. 7. & lib. ult. cap. ult. de Geneſi contra Manich. lib. i. c. 22. & alibi pro re natâ.

† Euſebius nullum agnoſcit Sabbathum ante-moſaicum ; ídque teſtatur variis in locis, Demonſt. Evang. lib. i. cap. 6. Primum de Melchiſedecho, ait, ὐ σάββατον τί ποτ᾽ ἐςιν εἰδότα· neque quid eſſet Sabbathum novit. Et cùm talem fuiſſe Noachum, Enochum, Abrahamum, monuiſſet, ultimò ſubdit exemplum Jobi : Τί δεῖ λέγειν τὸν τρισμακάριον Ἰὼβ, τὸν ἀληθῆ ἄνθρωπον ἐκεῖνον, τὸν ἄμεμπτον, τὸν δίκαιον, τὸν θεοσεβῆ; τῆς εἰς ἄκρον εὐσεβείας αὐτῷ, καὶ δικαιοπραγίας, τίς ἄρα αἰτία ἦν; μήτι γε τὰ Μωσέως παραγγέλματα· ὐδαμῶς, ἀλλὰ σαββάτυ ἡμέρας ἐπιτήρησις ἦν, ἢ τινὸς ἄλλης Ἰυδαϊκῆς ἐθελοθρησκείας φυλακή; πόθεν, πρεσβυτέρῳ τοῖς χρόνοις Μωσέως, καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὸν νομοθεσίας γενομένῳ; Eodem modo de Sabbatho & de Moſe diſſerit in Præparatione Evangel: lib. vii. c. 6. Τὸν δὲ τῆς εὐσεβείας τρόπον Ἰυδαίοις μὲν πρῶτον ἀπάρξασθαι τῆς νομοθεσίας Μωσέα, σαββάτυ τινὸς παραδόντα ἡμέραν. Non à Majoribus acceptum, dicit, aut Traditione Patriarchali, ſed à Moſe primùm introductum apud Judæos Sabbathi cultum. Denique in Hiſt. Eccl. lib. 1. c. 4. de Priſcis Patriarchis, pietate, juſtitiâ, & reliquis virtutibus univerſis præſtantibus, tam antediluvianis quàm Noachidis, verba faciens, ait, ὐδ᾽ ὖν σώματος αὐτοῖς περιτομῆς ἔμελλεν, ὐ σαββάτυ ἐπιτηρήσεως;· neque circumciſionem, neque Sabbathi obſervationem, curabant: —— more Chriſtiano viventes. Hactenus Euſebius: atque idem proſequitur argumentum Chryſoſtomus, (quicquid aliàs dixerit) cùm de iis

Pamphilum, Joh. * Damascenum, venerabilem † Bedam, aliosque: ut Judæos mittam non satis inter se concordes. Sed pergamus in proposito.

Secundum has sententias aut suffragia Patrum, vides nullum fuisse Sabbathum institutum aut celebratum ab initio mundi, neque ante tempora Mosaica. Quod si verum sit, Amicorum Optime, tuum in te retorqueo telum, sed amicâ manu. Quâ, quæso, fide literali, vel quo genere

---

qui ad Abrahamum usque vixerunt (Hom. 121.) Sermones instituit, his verbis inter cætera: Οὐκ ἐδέξαντο τὸν νόμον, οὐκ ἐφύλαξαν σάββατα. *Neque legem receperunt, neque Sabbatha observârunt.*

* Joh. Damascenus de Orthodoxâ fide, eandem sententiam pleniùs explicat. lib. 4. c. 5. Περὶ σαββ. Ὅτε μὲν γὰρ οὐκ ἦν νόμος, οὐ γραφὴ θεόπνευστος, οὐδὲ τὸ σάββατον τῷ θεῷ ἀφιέρωτο· ὅτε δὲ ἡ θεόπνευστος γραφὴ διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιεράθη τῷ θεῷ —— τὸ σάββατον. *Quum Lex non esset nec Scriptura divinitus inspirata, neque Sabbathum Deo sacrabatur. At quando Scriptura divinitus inspirata per Mosem data est, sacratum est Deo Sabbathum.*

† Denique his adde, si libet, venerabilem Bedam, in Lucæ cap. vi. *Volens*, inquit, *intimare Sabbathi legalis observantiam cessare ultrà debere, & Naturalis Sabbathi libertatem (quæ ad Mosis usque tempora, cæterorum dierum similis erat) oportere restitui.* Et postea in eodem capite (ut & in præfatione ad Psalmos) sex dies Creationis, & requiem in septimâ, ad exemplum Augustini, quem solet imitari, in typos convertit. *Eodem præcepto*, inquit, *simul & futuri sæculi formam in præsentibus adumbrans: ubi qui per sex sæculi hujus ætates bona fecerunt, in septimâ quiete malorum (tantummodo, non autem bonorum) sunt ferias habituri.* Epiphanius autem in contrariam sententiam incidisse videtur, ex malâ interpretatione Sabbathi δευτεροπρώτω, Luc. vi. 1. Theodoretus innocuam statuit utramque partem, nec lite aut censurâ dignam.

Her. 51. Alog. num. 31.

genere Orationis, dixit Moses in Decalogo, Sabbathum fuisse institutum, aut sanctificatum, ab initio mundi, si nullum fuit Sabbathum ante tempora Mosaica? Idem dixerat vel dicturus erat Moses in suâ Cosmopœiâ: & eodem animo utrobique: nempe, si rectè judicamus, ut hoc præceptum Sabbathi, quod maximi erat momenti, ratum faceret, atque fortiùs imprimeret Judæorum animis. Hujusmodi quid innuere videtur Theodoretus: Ἰουδαίοις ταῦτα γράφων (loquitur de Mose & de verbis ipsius, Gen. ii.) Quæst. 21. in Gen. ἀναγκαίως, τὸ, ἡγίασεν αὐτὴν, τέθεικεν· ἵνα πλεῖον σέβας ἀπονέμωσι τῷ σαββάτῳ. *Ad Judæos ista scribens, necessariò posuit hoc*, sanctificavit eam; *ut majori veneratione prosequerentur Sabbathum.* Hoc præceptum maximi dico fuisse momenti: cùm, præter cætera, solenne foret perpetuúmque monitum, tam de novitate Mundi, quàm de futurâ ipsius renovatione. Cùm verò dictum præceptum de sabbatho observando non esset insitum naturæ nostræ, aut suo lumine clarum, (nulla enim est differentia Dierum, aut revolutionum Terræ) ut cætera præcepta Decalogi, opus erat aliunde petitis argumentis ad illud corroborandum. Ac proindè munivit hoc præceptum Moses variis modis: primò, uno atque altero miraculo circa Mannam, Exod. xvi.

quod præludium erat Sabbathi solennius instituendi. Dein, Requies Dei post absolutum opus Creationis, Exod. xx. Israelitarum ex servitute Ægyptiacâ eductorum Commemoratione, Deut. v. His argumentis & rationibus usus est Moses ad confirmandam authoritatem Sabbathi, quò altiùs ageret radices in suis Israëlitis, quorum intererat maximè conservare & sacrosanctam habere hujus præcepti memoriam.

AD præfatum argumentum, quo usi sunt Patres contra primævam Sabbathi institutionem, nempe quod nuspiam observatum legimus à Patriarchis; solet quandoque responderi, Historiam sacram de Patriarchis esse admodum succinctam & compendiosam, neque ideo mirandum, si quid præteritum fuit aut tacitum in breviusculâ narratione. Appositè hoc dictum videtur. Hoc tantùm regero: Noachi, Abrahami, & Jobi Historiam latiùs & explicitiùs narrari in sacris Literis: qui cùm omnes essent veri Dei & pietatis cultores, hoc unicum præceptum quod datum esse volunt humano generi primævi Sabbathi vindices, nullibi comparere aut memorari in praxi aut Commen-
Gen. vi. 9. tariis de eorum vitâ, meritò miramur. *Noachus erat vir justus, perfectus in generationibus suis, & ambulabat indesinenter cum Deo.* Inquit Scriptura sacra.

Qui

Qui omnes partes justitiæ & pietatis explevit, officium Sabbathi celebrandi, in sui Creatoris memoriam, explevisse non legitur. Noachum *prædicâsse*, sacrificâsse, munda & immunda discriminatum esse, legimus: nullibi verò Sabbatizâsse. Referuntur & distinguuntur in Historiâ Noachi, dies, menses, anni, tempora; nulla Sabbatha. Denique, inter scelera & impietates mundi Antediluviani non memoratur Sabbathi violatio: & renovato mundo post diluvium, & repetita Dei benedictione quasi in principio rerum, altum de Sabbatho silentium.

Ad Abrahamum quod attinet, eum sæpius invocâsse summum numen & nomen Dei: aras multis in locis struxisse: decimas pependisse Melchisedecho: circumcisum fuisse: sacrificia non tantùm consueta, sed unicum etiam filium, Deo obtulisse. Hæc, inquam, non reticentur in historiâ Abrahami: sed hunc virum magnum coluisse Sabbathum, vel quemlibet diem singularem præ reliquis sacrum habuisse, nec palàm dicitur, nec ullis indiciis colligi potest. Præterea in peregrinationibus Abrahami & ipsius filiorum, quarum non paucæ narrantur à Mose, itineris ob diem Sabbathi intermissi nulla fit mentio: quod tamen postea in itinerariis Israëlitarum, cum deser-

desertum transirent, notatum accepimus.

Denique quod spectat ad Jobum, virum, Deo teste, *incomparabilem, integrum, rectum; timentem Dei, & à malò recedentem:* facilè credes hunc hominem nihil divinitus præcepti, aut promulgati omnibus, ignorâsse, aut cognitum neglectui habuisse. Rerum exordiis proximior erat quàm Moses, neque eum latere poterat institutum universale, primitus à Deo datum humano generi. Dein, hujus illustris viri historiam non raptim, & summatim, ut sæpe solet; sed integro Libro expositam habes: triplicem statum subiit, instar mundi nostri. Primò vides in statu integro & florentissimo: dein fractum & miseriis obrutum: denique renovatum & restitutum; ubique vero æqui rectíque, religionis erga Deum, puríque cultûs, tenacem. In hoc vitæ suæ & pietatis stadio, monstres mihi, velim, aliquod vestigium, aliquam memoriam aut signum, observati Sabbathi. Non defuit occasio, in hâc narratione, memorandi hujusmodi instituti, si quid fuisset. Meminit author originis mundi, & fundationis terræ: & jubilantium Angelorum, incœpto, vel absoluto opere; quod proximè accedit ad argumentum nostrum. Neque tamen discriminationis dierum, aut sanctificationis

Job. 1. 1. 9.

cationis

cationis alicujus septenarii, omnino mentionem facit. Prætereà, obtulisse dicitur Jobus Holocausta ad sanctificandos, aut expiandos filios; nequid fortè dixerint fecerintve liberiùs aut irreverentiùs inter convivandum: sed de Sabbatho sanctificando, nec monitum dedit nec exemplum. Denique cùm suam tuetur innocentiam in capite xxxi. multísque se purgat liberátque culpis, tam quoad mores quàm cultum divinum; de violato aut observato Sabbatho nullum intermiscet verbum, nullam lucem aut umbram.

His aliisque innixus rationibus, haud facilè mihi persuadeo, institutum Sabbaticum fuisse universale, ad omnes gentes populósque protensum: quod si communi primóque humani generis authori datum fuisset in natali mundi, valuisset apud omnem suam stirpem, adeóque apud omnes gentes, lex Sabbatica, & religio Sabbathi. Festorum & Feriarum retinentissimus est populus, neque facilè excideret, quod singulis septimanis iterandum esset. Si omnis periisset religio apud priscos, atque omnes ritus sacri, unà extinctum jacuisse Sabbathum non mirarer: sed ubivis gentium, & in omni ævo, sacrificia & victimas, dies festos, aliásque superstitiones, in usu fuisse novimus. Festum autem diem septenari-

um,

um, aut obſervatum aut divinitus aut humanitus inſtitutum, niſi à Moſe Legiſlatore, & in Republicâ Judæâ, nuſpiam terrarum audivimus. Ut Antediluvianos prætercam, quorum curta eſt & ſicca Hiſtoria; apud Noachidas, quam memoriam, quod Monumentum Sabbathi, reperire licet? Superſunt & conſervantur adhuc *Præcepta Noachidarum*, quorum alia reſpiciunt cultum divinum, alia mores humanos; ſed colendi Sabbathi aut ſeptimi diei, neque hæc neque illa meminerunt.

Si quod fuiſſet, ab initio, hujuſmodi præceptum, non facilè extingui potuiſſet in Antediluvianis, propter longævitatem Adami, qui id à Deo acceperat, ad ſtirpem ſuam univerſam propagandum. Neque minùs religio fuiſſet Noacho liberos ſuos non inſtruere hâc lege ſacrâ, aut officii ſui in hâc parte non admonere quemlibet. Et ſi fortè neglectum aliquatenus, aut obliteratum ſenſiſſet in profanis ante diluvium Noachus, eò magìs curæ habuiſſet, ut in ſuâ familiâ poſteríſque reviviſceret. Sed præter omnem ſpem & expectationem, obſervati Sabbathi, aut publicè aut privatim, in literis ſacris aut exoticis, nulla occurrit mentio ante tempora Moſaica.

Neque illud prætereundum eſt: Judæos ab exteris nuncupari ſolitos, *Sabbatarios*,

tarios, vel Sabbathi cultores: iiſque nominibus, tanquam notis & indicibus, gentem & religionem Hebræam deſignari. Nota ſunt tam * Poëtarum, quàm Hiſtoricorum †, & Philoſophorum loca in hoc argumento: ubi ſeriò, vel ludendo, vel per contumeliam, de Sabbatho, & Sabbatariis Judæis verba faciunt, iiſque, ut ſuperſtitionem genti ſuæ peculiarem, hunc ritum exprobrant. **Lamen. i. 7.**

Denique, ipſi Prophetæ & Authores ſacri hanc ſententiam apertè confirmant, cùm Sabbathum aiunt Judæis datum eſſe in ſignum fœderale & diſtinctionis: ſic Deus alloquitur Iſraëlitas per Moſem, Exod. xxxi. 13. *Sabbatha mea ſervatote, nam ſignum eſt inter me & vos per generationes veſtras, ad cognoſcendum me Jehovam eſſe, qui ſanctifico vos.* Hoc ego, quaſi Sacramento, vos mihi conſecro, & devoveo, & à reliquis gentibus diſtinguo. Idem nos docet Propheta Ezekiel, cap. xx. 12 & 20. *Ac etiam Sabbatha mea dedi ipſis* (nempe Judæis, non reli-

---

* Ovid. de Art. Amand. lib. i. Perſ. Sat. v. Mart. lib. iv. Epigr. 4. Juvenal Sat. xiv. Claud. Rutilius, Itiner. lib. i.

† Agatharcides apud Joſ. lib. i. contr. Apion. Juſt. lib. xxxvi. cap. 2. Senec. libro contra ſuperſtitionem, citante Auguſt. lib. vi. de Civ. D. c. 10. Tacit. Hiſt. v. Princ. Dion. Caſſ. Hiſt. xxxvii. Plutarch. Symp. xliv. Julianus apud Cyril. Alex. lib. v.

reliquis gentibus) *ut eſſent ſigno inter me & ipſos: ut ſciretur me Jehovam ſanctificare vos.* In quæ loca interpretes, tam Hebræi, quàm Chriſtiani docent, Sabbathum datum eſſe, ut ſingulare inſtitutum, quo ab aliis populis diſcriminarentur Judæi. Sive, ut ait Theodoretus in locum, ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς πολιτείας χωρίζῃ μὲν αὐτοὺς τῶν ἐθνικῶν ἐπιτηδευμάτων· *Ut hæc vitæ inſtituendæ ratio peculiaris Judæos diſtingueret à Gentium inſtitutis.*

Adverſ. 13. DEIN, in ſequentibus hoc explicatiùs ediſſerit, his verbis: Κατὰ τὰ ἄλλα τοίνυν τοῖς ἄλλοις κοινωνοῦντες, κατὰ τὴν τοῦ σαββάτου φυλακὴν, ἰδίαν τινὰ πολιτείαν ἔχειν ἐδόκουν· οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ταύτην ἐφύλαττε τὴν ἀργίαν· οὐδὲ ἡ περιτομὴ οὕτως αὐτοὺς τῶν ἄλλων ἐχώριζεν, ὡς τὸ σάββατον. *In aliis quidem cum aliis Communione juncti, in obſervando Sabbatho propriam quandam videbantur habere rempublicam. Nulla enim alia gens hoc otium obſervabat. Neque Circumciſio ita ipſos ab aliis diſtinguebat, ut Sabbathum.* Ad hoc ultimum probandum, ſubjicit, Iſmaelitas, Idumæos, & Ægyptios, Circumciſione uſos eſſe: Τὴν δὲ τοῦ σαββάτου φυλακὴν μόνον τῶν Ἰουδαίων ἐφύλαττεν ἔθνος· *Sabbathi autem obſervationem ſola Judæorum natio cuſtodiebat.* Hoc maximum diſcrimen Judæos inter & gentes per obſervationem Sabbathi agnovit itidem Julianus Apoſtata: cùm de præceptis Decalogi verba faciens,

Cyril. contra Jul. lib. 5. Princ.

ciens, inquit: Ποῖον ἔθνος ἐςὶ, πρὸς τῶν θεῶν, ἔξω τȣ̃, ȣ̓ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις, καὶ τȣ̃, μνήσθητι τῶν σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολάς; *Quænam gens eſt, per Deos, ſi hæc dempſeris, non Adorabis Deos alios, MEMENTO SABBATHORUM, quæ mandata cætera ſervanda non putet?*

Hæc tibi, Amicorum Optime, pluſculis quidem, ſed quà potui brevitate, circa rem Sabbaticam expoſui: ut certiorem haberes notitiam, & quaſi intuitum eorum omnium, quæ ad hoc argumentum attinent: iiſque expenſis, æquo conſilio apud te ſtatuas & decernas, Quale fuerit Sabbathum illud primordiale, à Moſe memoratum ab ipſis rerum incunabilis, Literale an Typicum. Ego quidem nihil aliud eſſe reor, quàm umbram vel Typum *Sabbatiſmi*, decurſo vel abſoluto hoc mundo, futuri. Prout ſex illi dies creationis ſunt totidem periodi, vel millennia, quibus duraturus eſt mundus, & hujuſce ſæculi opera & labores. Et in hâc Explicatione S. Auguſtinum, præter alios, ducem habeo & Hyperaſpiſtem. Qui Libro & Capite noviſſimis *de Civitate Dei*, ut alia loca non repetam, hæc habet: *Erit ibi maximum Sabbathum, non habens veſperam, quod commendavit Dominus in primis operibus mundi, ubi legitur,* & requievit Deus die ſeptimo ab omnibus operi-

operibus suis, quæ fecit; & benedixit Deus diem septimum, &c. *Dies enim septimus etiam nos ipsi erimus, quando ejus fuerimus Benedictione, & Sanctificatione pleni atque refecti. --- Ipse etiam numerus ætatum, veluti dierum, si secundùm eos articulos temporis computentur, qui in Scripturis sanctis videntur expressi, iste Sabbatismus evidentiùs apparebit, quoniam septimus invenitur. Ut prima ætas, tanquam dies primus, sit ab Adam, usque ad*, &c. Ubi sex dies creationis non vult esse literales, sed typicos, & sex ætatum mundi repræsentationes quasdam aut imagines: septimum pariter, sive Sabbathum primordiale, noluit esse literale, sed figurativum; futuri Sabbatismi in septimo millennio adumbrationem. Quemadmodum Paradisus Mosaicus futuri, in mundi renovatione, Paradisi est præfiguratio Typica: prout consensu veterum, & collatis primis Geneseωs Capitibus cum ultimis Apocalypseωs, sacri Canonis A & Ω, manifestè constat.

Sed his supersedeo, ne præjudicare videar, aut sententiam ferre, de re tuo arbitrio permittendâ. Memineris, si placet, statûs causæ: & quid testibus, quid rationibus, affirmatum dedimus. Quæsitum est, an Sabbathum fuerit institutum universale, datum & promulgatum humano generi, in rerum exordio: vel institutum Mo-

Moſaicum, & Genti Judaicæ proprium. Hoc poſterius teſtati ſunt Patres Chriſtiani, primi ordinis: Quinetiam Prophetæ, & Moſes ipſe, aſſerunt, Sabbathum inſtitutum eſſe in monumentum fœderale, Deum inter & Judæos; & inſtar parietis intergerini eoſdem Judæos inter & Gentes. Dein, cùm argumentis & rationibus agitur, oſtendimus, obſervati Sabbathi nullum extare documentum, nullam memoriolam, vel in Antediluvianis, vel Noachidis, (oblatâ licèt ſæpius occaſione) uſque ad tempora Moſaica. Denique deriſum eſſe à Gentibus, tam Græcis, quàm Romanis, hunc ritum Judaicum: atque eo ſemper, quaſi ſtigmate, ſignatos, & ludibrio habitos, Judæos.

Neque fucum tibi faciant, aut ψευδοσάββατον obtrudant, adverſæ ſententiæ fautores, ſub nomine & prætextu *Hebdomadis* aut *Septenarii*; quorum occurrit apud gentes & authores exteros, non rarò, nec incelebris mentio: ſed his nominibus nihil minùs intelligunt Authores illi, quàm Sabbathum (Moſaicum, aut Adamicum) vel quemlibet ritum religioſum. Numerum ſeptenarium celebrabant Philoſophi, propter virtutes & myſteria, ut credebant, in eo recondita: Hebdomas Planetaria in uſu erat apud Aſtrologos & Mathematicos; unde denominationes Planetarias ſingulis diebus ſuæ Hebdomadis impoſuere.

Quod poſtea in communem uſum tranſiit. Alii ſeptimum à novilunio, ſive ab ineunte menſe, alióſque ſacros habuere. Hæc autem argumentum noſtrum non attingunt, neque hæc negamus: Sabbathum verò, ſive diem ſeptimum recurrentem in ſingulis ſeptenis, ulli inſtituto publico, civili, vel religioſo, ſancitum eſſe inter Gentes, Græcas, Romanas, aut Barbaras: hoc eſt quod ſtrenuè negamus. Sed de hâc re ſatìs, & de primâ tuâ objectione.

Secundo objicis, & nos urges ab incommodo. Eâ, inquis, libertate, quâ uſi ſumus, recedendi à verbis & à literâ Moſis, cùm nos premunt abſurdiuſcula, abuſuros eſſe homines Atheos & incredulos, ad elevandam Authoritatem Moſis, & parvipendendam Scripturam ſacram. Reſpondeo: Nihil minùs ſequitur: his enim & hujuſmodi abſurdis literalibus uſi ſunt hoſtes religionis noſtræ, ad labefactandam Scripturæ Sacræ, & religionis noſtræ authoritatem. His igitur amotis, arma iis è manibus excutimus, atque omnem cavillandi anſam: ſalvámque præſtamus ex omni parte, & quaſi invulnerabilem, religionem noſtram. Quod ſi, ex adverſo, ſenſûs literalis patrocinium ubique in ſacris literis, & ſpeciatim in originibus Moſaicis, ſuſceperis, novas generabis lites, non ſine diſcrimine cauſæ principalis, terminandas. Dicam tibi liberè ſententiam meam: Qui adhærent mordicus nudæ literæ verbíſque Mo-

ſis

ſis in enarrandis rerum originibus, dant locum, anſámque Atheorum & incredulorum contumeliis, aut cavillationibus, tam contra Scripturam ſacram, quàm religionem in eâ revelatam. Hoc patet exemplis, Celſi, Juliani, Simplicii, Porphyrii, aliiſque; qui ex hác pharetrâ deprompſere ſagittas, quibus, veneno tinctis, petebant Prophetam Moſem: utpote quem rerum origines ſcripſiſſe aiunt, Fabulatoris inſtar, aut Plebeii; neque Philoſophorum ſapientiam eum attigiſſe, nedum viri divinitus afflati. Ita ſpurco ore Archæologias Moſaicas, alii μῦθον Ἀιγυπτιακὸν, alii *anilem fabulam*, alii *Græcanicis deteriorem*, appellârunt: Deo indignam arbitrantes illam rerum œconomiam, quam in ortu mundi, & initiis Naturæ & humani generis, exhibuit Moſes. Quinetiam ipſe Philo, Judæus licèt, non abſtinuit hujuſmodi dictis: εὔηθες πάνυ τὸ οἴεσθαι ἓξ ἡμέραις —— κόσμον γεγονέναι, *Ruſticanæ ſimplicitatis eſt credere, mundum ſex diebus conditum eſſe.* Hoc ſextiduum operis & requiem ſeptimi diei, deridet etiam in ſuis carminibus Claudius Rutilius:

Septima quæque dies turpi damnata veterno, Itin. lib. 1.
Tanquam laſſati mollis imago Dei.
Cætera mendacis deliramenta cataſtæ
Nec pueros omnes credere poſſe reor.

De Mose loquitur, & de suo Hexaëmero.

Lucianus, vel alter illius non absimilis, in Dialogo, qui dicitur Philopatris, Cosmopœïam Βραδυγλώσσου, quo nomine Mosem intelligit, sugillans, ait lucem ipsius primigeniam fuisse φῶς ἀόρατον καὶ ἀγλαυόντων, *lucem, quæ nec visu percipi possit, nec intellectu.* Manichæi etiam (referente Sancto Augustino, Lib. xxii. contra F. Manich. c. 4.) dicebant se rejicere Libros Mosis, quòd in iis plurima legerentur indigna Deo: & inter alia, de Hexaëmero dicunt, Mosem describere Deum ab æterno in tenebris versatum, tenebras fuisse conditas ante lucem, & Deum super aquas tenebris obsitas, per noctem, antequam lucem faceret, inambulâsse: quinetiam describit eundem Deum, ad insolitæ lucis aspectum, admiratione perculsum, atque adeò antea nescientem quid esset lux, ut cùm primùm illam vidisset, optimam judicâsset.

Denique hæc omnia confirmare licet & concludere, cum judicio dudum lato Th. Aquinatis: qui in hâc causâ definiendâ statuit, sententiam Augustini, negantis intervalla & dies successivos creationis, commodiorem esse ad tutandam Scripturam sacram à morsibus infidelium, quàm vulgarem Hypothesin: verba ipsius hæc sunt. *Harum expositionum prima,*

De Poten. Dei, quæst. 35. art. 2.

ma, ſcilicet Auguſtini, eſt ſubtilior, magìs ab irriſione Infidelium Scripturam defendens: ſecunda verò, ſcilicet aliorum Sanctorum, eſt planior, & magìs verbis literæ, quantum ad ſuperficiem, conſona. Duplicem etiam Interpretationem originum Moſaicarum, ex præfatis Authoribus exteris, Celſus & Julianus, agnoſcunt, neque iiſdem utramque premi incommodis: ſed ex illa interpretatione, quæ tota reſidet & acquieſcit in ſenſu literali, venenata ſpicula in Moſem intorquent.

Hæc quum ita ſe habeant, dic ſodes, per amicitiam noſtram, uter horum, Interpres Literalis an Philoſophicus, amicior ſit Moſi, ac Sacræ Scripturæ reverentior. Tu, qui hunc & illam ludibrium facis inimicorum: vel Ego, qui utriuſque honorem tueor, & ſartum tectum conſervo; neque in his oraculis ſacris enodandis quicquam recipiendum eſſe duco, quod indignum ſit ſummo Deo, aut ipſius ſummo Prophetâ.

Hæc quoad Gentes & hoſtes exteros, dicta ſunto: ut eorum tela retundamus. Sed operæ pretium erit præterea paucis expendere, quot mala pepererit inter ipſos Chriſtianos, quot errores, hæc ſuperſtitioſa ad textum literalem adhæſio. Superſtitioſam appello, quæ invitâ rei naturâ, & repugnante ratione, literas, & ſyllabas, ſenſúmque Grammaticum, mordi-

cus tenet, nec veritatem ultrà quærit. Si vacat, & libet, hujus insipientiæ exempla nonnulla, notissima quidem illa, sed non levis momenti, tibi in memoriam revocabo. Primùm, ex hôc fonte manavit fœdissimus error Anthropomorphitarum. Fœdissimus, inquam, utpote qui Deum Optimum Maximum transformet in bipedem, nostrûmque facit similem, os, humerósque, & alia membra. Huic tamen dogmati, quantumcunque à ratione abhorrenti, planissimis & apertissimis verbis, iterum iterúmque repetitis, patrocinatur Scriptura sacra. Patrocinatur certè, nisi sensum literalem deseras, & nobiscum transeas in rationis & sanæ Philosophiæ castra.

Scriptura sacra asserit, primò, in genere, *Hominem factum esse ad imaginem Dei.* Dein, affectus humanos, proprietates, & facultates nostras, Deo pariter attribuit. Denique ad explendas omnes partes probationis firmæ & consummatæ, ipsa membra, partésque Dei, recenset: sigillatim, & nominatim, quemadmodum in corpore nostro.

Recolamus hæc breviter, si placet. Peractis cæteris mundi partibus, cùm ad hominem condendum ventum esse, ait Deus, *Faciamus Hominem ad imaginem nostram, secundum similitudinem nostram; Itaque creavit Deus Hominem* (Gen. i. 26, 27.)

ad

ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit eos. Repetuntur verba, ut de re & sensu, ut videtur, certiores facti essemus: & nequa lateret ambiguitas in voce *Imaginis*, additur, *secundùm similitudinem nostram.* Denique, si quis restat scrupulus de significatione harum vocum, observare oportet, (secundùm leges interpretandi) earundem vocum, vel ejusdem phraseologiæ, usum, si fortè recurrant in eodem Authore. Occurrunt autem apud Mosem iterum, cap. v. 3. Ubi de Adamo dicitur, eum genuisse filium, *ad similitudinem suam, ad imaginem suam.* Unde sequitur, ex vi verborum, quemadmodum Sethus erat Imago Adami, ita Adamus Dei. Prætereà, in novo fœdere eadem est dictio, eandémque habet vim, cùm de incarnatione Christi agitur: dicitur enim factus ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, ut Adamus dicitur factus ἐν ὁμοιώματι Θεοῦ. Phil. ii. 7. Quemadmodum igitur Christus induit veram hominis formam, ita Adamus veram formam Dei. Ita primò argumentantur Anthropomorphitæ. Denique Imaginem Dei in homine aliquid denotare externum & aspectabile, res ipsa, & alia loca Scripturæ, satis indicant: 1 Cor. vii. 14. & xv. 49. collata cum Phil. iii. 21. & Joh. iii. 2.

Secundo, Scriptura sacra, inquiunt, nobis exhibet manifestò affectus humanos,

proprietates, & facultates naturæ noſtræ in Deo. Primò, Deum habere animam, dicitur: & loquelâ uti, & ſermocinatione, inſtar noſtrûm. Dein, dormire & expergiſci: ridere etiam, quod proprium cenſetur hominis. Quinetiam facti ſui Deum pœnitet quandoque, quandoque aliorum miſereſcit. Dicitur etiam, iraſci, vexari, dolere, gaudere, admirari, amore aut odio proſequi. Præterea moveri de loco in locum, deſcendere & aſcendere, aut per cœlos & aëra transferri. Denique, videre, audire, odorari, tangere & tangi. Hæc Deus nobiſcum, aliiſque corporibus, habere dicitur Communia, in ſacris Literis.

Tertio, membra & partes corporis noſtri in Deo etiam reperiuntur, ſecundum eaſdem literas ſacras. Memorantur ibidem Dei digiti, manus, brachia, caput; & in Capite facies, os, cum labiis & linguâ, naſus, oculi, & aures; memorantur etiam interiora corporis, cor & viſcera; dein tergum & poſteriora Dei; denique crura & pedes. Quinetiam ſæpius apparuit Prophetis aliiſque Deus, & ſe viſibilem reddidit, temporibus priſcis: Angeli etiam hucuſque conſpiciunt ipſius faciem. Stephanus vidit eum in cœlis, & ambulâſſe dicitur Deus cum Adamo in Paradiſo. Vides, quot claſſes argumentorum, quot loca ſacræ Scripturæ afferunt

An-

thropomorphitæ, in ſuæ cauſæ patrocinium. Quò te vertes, neſcio, ſi rationem rejicis interpretem. Quid reſpondendum tot ſacris teſtimoniis? Concedemus Deum eſſe corporeum, ex authoritate Literæ? vel id negabimus ex authoritate rationis? quippe quæ demonſtrat clarè, perfectiones naturæ divinæ, ſive Entis infinitè perfecti, conſiſtere non poſſe in quocunque corpore. Hoc tenent & tuentur, & hìc pedem figunt optimi interpretes: docéntque, quoties Scriptura loquitur de formâ humanâ, aut naturâ Corporeâ Dei, id fieri κατὰ συγκατάβασιν, ut animis populi & plebis aliquam imprimat ideam Dei, licèt non veram. Donec ſcilicet à rebus ſacris inſtructiores facti, capere queant de Deo & naturâ divinâ notitias magìs idoneas & accuratas. Vulgus hominum nihil concipit per modum ſubſtantiæ, præter corpus & corporea; & in corporeis, nullam formam præſtantiorem humanâ: oportebat igitur ex hâc materiâ, & in hâc formâ effingere Deum vulgo; vel, quod pejus eſſet, iis fingendum ſuo modo & ſuo ingenio permittere*. Hæc de Anthropomorphitis

* Non videt imperita plebs, quomodo aliquid vere, & citra dubitationem poſſit exiſtere, niſi corpus. Et quicquid non eſt corpus, ſed affectio tantum in corpore, juxta ipſos quidem exiſtit, & eſt Ens, ſed imperfectius quam corpus: quia ſcilicet ad illius exiſtentiam corpus neceſſario requiritur. Quod

morphitis dicta sunto: Corporei numinis, & sensûs literalis Scripturæ, Adoratoribus.

QUEMADMODUM circa formam Dei, ita etiam circa formam Mundi, & hujusce telluris, à veritate aberrârunt, qui sensibus, imaginationi, verbísque perperam intellectis, addictiùs & serviliter hæserunt. Hâc ratione nullos Antipodas admiserunt è Patribus Christianis non pauci: nullum à nostro Hemisphærium. Neque Terram esse Globum voluerunt, aut Globosam; sed, instar tabulæ, planam: Cœlúmque circumfundi, ad modum Tentorii. Hæc, inquiunt, est vox sacræ scripturæ: & quid si reclamet Philosophia, quid si Mathematica? non moramur has argutias: Dei verbo, veluti sacræ Anchoræ, unicè innitendum est.

NEQUE vulgus tantùm, aut proletarii homines, sed viri celebres eruditione & authoritate, hoc dogma de incolis alterius Hemisphærii, inter prophana, & absurda, numerârunt. Et malè sibi metuit Sanctus Augustinus, ne alterum caput humani generis, præter Adamum, quærendum esset, si trans Oceanum, vel in adversâ parte

Quod vero neque corpus est, neque affectio in corpore, id in principio intellectus hominis, maxime autem juxta imaginationem ejus, plane non existit, &c. *Maimon. Mor. nev. par.* I. *cap.* xlvi.

parte Terræ novi eſſent, neſcit qui, homines vel populi. Denique, Fidei noſtræ ac religioni adeò funeſtam habuere hanc ſententiam, ut D.* Vergilius impietatis accuſatus fuerit, & in magnum diſcrimen adductus à Bonifacio, tunc temporis Legato in Germaniâ Pontificio, quòd Antipodas agnoverit, vel defendendos ſuſceperit.

Cæterum non obſtante hoc æſtu Theologorum, & Authoritatis ſacræ prætextu, vicit tandem ratio, & ſanæ mentis Judicium: neque quiſquam eſt, nunc dierum, qui derideat Antipodas: aut oraculis divinis, cordatè & ſolerter expo-

ſitis,

* Erat Vergilius in Diſciplinis, quas **Mathematicas** vocamus, & in Philoſophiâ profanâ, magìs, quàm tum mores Chriſtiani ferebant, eruditus. Ex illiuſmodi Literarum ſcitis, contra opinionem vulgi, & D. Aurelii Auguſtini, Lactantii, & aliorum, fortè docuerat, (id quod noſtro ſæculo non argumentis inveſtigandum, ſed experimentis cognitum eſt) circumfundi Terræ homines undique, & converſis inter ſe pedibus ſtare: unde Antipodas Græca nuncupat voce. Hoc ita acceptum eſt, quaſi Vergilius alium mundum, alios ſub terrâ homines, alium denique Solem, atque aliam lunam eſſe adſereret. Bonifacius hæc velut impia, & Philoſophiæ divinæ repugnantia, refutat: Vergilium publicè, privatim, arguit: ad recantandum has nænias provocat, efflagitátque jure ſuo, ut Legatus Germaniæ, ne ille, hujuſmodi deliramentis, ſinceram, & ſimplicem Chriſti ſapientiam polluat atque contaminet. Re tandem ad Zachariam Pontificem delatâ, Ille mandata & literas miſit ad Utilonem Boiorum Regulum, his verbis, Vergilium Philoſophum (ſi ſacerdos ſit, inquit, neſcio) a templo Dei & Eccleſia depellito, Sacerdotio in Concilio abdicato, ſi illam perverſam doctrinam fuerit confeſſus. *Avent. Annal. Boior. lib.* iii.

ſitis, repugnare ſentiat. Veritas eſt Temporis filia, quam parit aliquando unico nixu, aliquando diutius in partu laborat. Nova & inſolita ſæpe diſplicent primo aſpectu, quæ tamen ſecundæ cogitationes, vel ætas poſtera, ubi deferbuerint animi, rata habent, & rationi conſentanea. Hoc in nonnullis dogmatis experti ſumus: in aliis, opinor, experturi. Sed de Antipodibus ſatis.

Atqui circa formam majoris mundi non minùs diſconvenit inter Theologos & Mathematicos. Theologi, aiunt, teſtari Scripturam ſacram clarè & dilucidè, id quod ſupponere videtur Moſes in ſuo Hexaëmero, *Solem moveri:* adeóque Terram quieſcere, Mundi centrum, circa quod rotatur Univerſi machina, totúſque cœlorum exercitus, ſingulis diebus. Stetit quidem Sol, inquiunt, tempore Joſhuæ, ſed per miraculum & præter ordinem naturæ: ut umbra receſſit in horologio Ahaz. At communem ordinem ſi reſpicias, & conſuetum Naturæ tramitem, *Sol tanquam ſponſus prodiens è thalamo ſuo, lætatur ſicut robuſtus decurſurus viam. Ab extremitate cœlorum exortus ejus, & revolutio ejus ad extremitates eorum.* Sic dicit Propheta. Vides hìc curſum ſolis à carceribus ad metam, & quòd percurrit ſtadium, ſingulis diebus.

At

At inquies hæc est dictio figurata: rectè quidem quoad similitudinem sponsi, aut Gigantis agnosco; sed nisi egressum aliquem cursumque solis concedas, tollis ipsa stamina orationis & propositum Authoris; quod ubique in comparationibus, & in ipsis Parabolis, conservandum est.

His tamen, aliisque sacræ Scripturæ locis & testimoniis non obstantibus, Physici & Mathematici solem immobilem, Terrámque moveri statuunt, tam dietim circa suum axem, quàm circa ipsum Solem annuatim. Quod à multifariis Cœlorum Phænomenis motibúsque arguunt & ostendunt. A Fixarum & Planetarum materiâ diversâ, & ad motum aptitudine vel ineptitudine: ab instabilitate Corporum in Fluidis vorticosis: & à legibus naturæ, quæ superflua fugit, viásque affectat brevissimas & simplicissimas: denique, ut totum opificium Deo dignum sit, immenso & sapientissimo.

Hæc & hujusmodi nobis proponunt argumentandi capita; quæ mentem, in his scientiis exercitatam, ita in assensum rapiunt, ut pauci sint hodie rerum Astronomicarum periti, qui hanc hypothesin de *Telluris motu* non amplectantur: vel apertè vel tacitè. Tacitè, inquam, ubi regnat Tyrannis inquisitoria: nec veritatem efferre licet, etiam in rebus naturalibus, quæ displicet Tribunali Ecclesiastico.

ſiaſtico. Hic ſenſus ſuos & cogitata diſſimulare & comprimere coguntur Philoſophi: aut obſcurè & per ambages ſignificare. Sed ubicunque fas eſt verum quærere, & profiteri, in hanc libenter deſcendunt ſententiam. Quod verò attinet ad ſacræ Scripturæ dicta, de motu aut curſu Solis, his facilè reſpondent æqui interpretes: ad ſenſus ſcilicet & opiniones humanas, captúmque populi, accomodari has loquendi formulas; quibus etiam utuntur hodie, in quotidiano ſermone, iidem Sapientes, qui planè aliter ſentiunt in imo pectore. Loquendum enim cum multis, cogitandum cum paucis. Notum eſt itidem, quàm plurimis exemplis, Spiritum Sanctum loqui *linguâ filiorum hominis*, & ad conceptus populares ſuum formare, & attemperare ſtylum.

Hi errores & hallucinationes vulgares, circa formam Dei, formam Mundi majoris, & Telluris noſtræ, à ſacris Scripturis malè perceptis derivati, exemplis & monitoribus eſſe poſſunt, quò cæcus amor aut affectatio verbalis interpretationis, inconſultâ ratione, incautos ducit, & imperitos. Neque minùs circa mundi originem, quàm illius formam in errorem incidemus, ſi neglectâ rerum naturâ, & Authoris ſcopo, hypotheſin parabolicam, aut popularem, cum Mathematicâ aut Phyſicâ: & mundi noſtri terreſtris ortum,

cum

cum magni Univerſi origine: denique, humani generis natales in hâc Terrâ, cum natalibus Angelorum & Archangelorum, confundamus. Præterea, huic Mundo condendo Deum operam dediſſe per ſex dies, inquit Hexaëmeron: hic ſi tempus definitum pro indefinito accipias; dein, ſex dies, potiùs quàm plures aut pauciores, ad conſtituendum Sabbathum & Sabbatiſmum: mentem Prophetæ non malè forſan aſſequeris: ſalvâ rerum naturâ & creatoris dignitate. Utramque verò lædit, qui hæc craſsè & κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν interpretatur, ac velut illotis manibus ſacra tractat. Sed de his ſatìs alibi diximus.

LITERA occidit, inquit Apoſtolus, *ſpiritus autem vivificat.* Quod de Lege & Evangelio dictum, transferre licet aliquando ad ſenſum Literalem & Spiritualem: cùm verba nuda & frigida, nimiùm ſequaces, aut præcipites, in errores ducunt. Prolatis jam hujus rei pluribus exemplis, liceat alterum erroris Literalis adjicere, idque graviſſimi, ne dicam, infandi. Illud monſtrum dogmatis intelligo, *Tranſubſtantionem.* Opprobrium Chriſtianæ religionis & fidei. Quid dixi, Chriſtianæ fidei? Imò Generis humani, & naturæ rationalis dedecus & opprobrium. Quæ unquam Gens coluit Deos farraceos? quis unquam Barbaro-

rum

rum hujusmodi numen agnovit vel adoravit? Ex eodem ligno olim fecerunt scamnum, vel Priapum, Ethnici: sed ex eâdem farinâ, placentam vel Deum Optimum Maximum, soli faciunt Christiani. Sed à quâ tandem provenit origine hoc dogma, hic cultus: à naturâ, an Revelatione? A Revelatione, inquiunt, atque iterum iterúmque nobis inculcant Servatoris nostri verba, *Hoc est Corpus meum:* Αὐτὸς ἔφη, qui major Mose est: atque hoc nobis erit instar omnium demonstrationum. Neque de modis rerum solliciti sumus, neque absurda vestra moramur. Omnia Deo sunt possibilia, atque omnipotenti & veraci numini, liquidâ fide, sine examine, sine morâ credendum est.

QUID ad hæc respondent Literales? nunc eorum res agitur: si verba Servatoris in primâ & Grammaticâ significatione accipiamus, hunc utique sensum præ se ferunt; & nisi propositum Authoris, & rei naturam, de quâ tractatur, introspicias, Fides reformata, quoad hunc ritum, periclitabitur. Mihi quidem, qui Sancti Spiritûs scopum in quocunque argumento, Scripturæ stylum, & quid ferat, aut ferre recuset materia subjecta, semper mecum in consilium assumo, nihil manet dubii aut difficultatis. Qui verò his prætermissis, jejunis aridísque hærent

hærent verbis, infamem illum errorem non facilè eradent aut refellent. Quòd si consentias, his omnibus utendum esse regulis, & cautelis, in eruendâ veritate & Sacrarum Literarum sensu, in hoc loco; in aliis pariter, scriptisque Mosaïcis non minùs quàm Christianis, eundem interpretandi modum æquum erit concedere.

Hæc pluribus exposui, vir Colendissime, ut secundæ tuæ dubitationi satisfacerem. Revertamur jam ad propositum. Summa rei huc redit: in explicandis oraculis sacris peccari potest ex utràvis parte, vel nimiùm adhærendo verbis & literis, vel ab iisdem recedendo sine justis causis. Uterque modus, vel interpretandi vitium, errores peperit: sed literalis, ni fallor, graviores. Paucis retrò sæculis, probè nôsti, non licuit, per maximam partem orbis Christiani, appellare *Panem, Panem*, aut *Vinum, Vinum*. Sed virtute quatuor verborum à Sacerdote prolatorum, Panis erat Caro, viva Caro, verè & propriè: & vinum, sanguis, vitalis sanguis. Manentibus interim iisdem Corporibus, ut priùs, quoad omnes proprietates; quantum arte aut ingenio, sensu aut ratione, explorari poterat. Quorsum verò nobis mendaces oculi, cæterique sensus? Ad quid valet ratio? Si ludimur in propriis utriusque

objectis, actum est de naturâ humanâ. Quinetiam actum est de religione Christianâ, si de miraculis & de resurrectione Christi non fidendum sit sensibus: & de ipsâ denique existentiâ Dei, si non rationi. Eò tamen cæcitatis, nescio quo pacto, prolapsa erat pars plurima gentis Christianæ, ut hoc ἀτόπων ἀτοπώτατον, pro articulo fidei, eóque primario & antiquissimo habendum duxerint. Quod tantopere oppressit intellectum humanum, & totam vim naturæ rationalis, ut jugum ultrà ferre non potuerit. Cùm verò ex verbis Salvatoris nostri, *Hoc est Corpus meum*, crassiùs expositis, ortus sit hic error, ad examen deventum est, an propria vel figurata fuerit hæc Christi locutio: æquisque judicibus re permissâ, vicit tandem sensuum externorum, & rationis internæ, vis ineluctabilis. Unde hoc scandalum, Gentibus, Judæis, Mahometanis, è fide nostrâ reformatâ fœliciter exemptum gratulamur.

DENIQUE notandum, Interpretes Literales in nonnullis à Literâ abscedere, cùm nulla urget necessitas in materiâ subjectâ. In aliis autem, ubi urget maximè, nullum recessum concedunt. Quâ in re sunt iniqui Judices. Exempli gratiâ: In doctrinâ de millenni Christi Regno apud Prophetas Veteres & in Apocalypsi Johannis, sæpius descripto, Lite-

ram abdicant, & ad Allegorias confugiunt. Pariter in doctrinâ, de *Novis Cœlis & Novâ Terrâ*, sive de Renovatione Mundi, apud Isaiam Prophetam, & Apostolos, Paulum, Petrum, Johannem celebratâ, aufugiunt à verbis explicitis, & nodum in scirpo quærunt. Hæc iniqua sunt, inquam : cùm ad arbitrium suum, sine certa lege, studio partium, jus faciunt.

Sed ut huic Sermoni finem faciamus: monemur his exemplis, non omnia ejusdem esse fili in sacro textu, neque eodem modo tractanda: cúmque sensus literalis & rationalis non cohærent, instituendum esse examen de utriusque rationibus & momentis ; ut, quod æquâ lance præponderat accipiamus. Præstat autem nobis ut hoc examen fiat ab amicis, quibus curæ erit ut fidei nostræ summa, & sacrarum literarum authoritas, sarta tecta conserventur ; quàm ab inimicis, qui utramque his machinis expugnare satagunt. Extraneorum quorumcunque religionem & dogmata ad minutias usque excutimus, & si quid absurdi continent, falsi convincimus & irridemus : meâ autem interest multò magìs ut Religio, quam profiteor ipse, sit vera, quàm ut aliorum sit falsa : ut illa absurdis careat, quàm ut altera iisdem abundet. Absque examine autem & judicio adhibitis, hæc & illa

ſunt æquè vera ; ut omnia ſunt ejuſdem coloris ſine luce.

NEQUE refugit examen Religio Chriſtiana : *Deum Ignotum colere*, non noſtrûm eſt: neque Fidem, cujus nulla reddi poteſt ratio. *Explorate omnia*, inquit Apoſtolus, *quod pulchrum fuerit retinete.* (1 Theſſ. v. 21.) Ὅσα ἐστιν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά· --- ταῦτα λογίζεσθε. (Phil. iv. 8.) *Quæcunque vera ſunt, quæcunque veneranda*, auguſta, Deo & hominibus digna, *hæc cogitate* Chriſtiani, ut monet idem Apoſtolus. Denique, precatur Deum, ut ſui Philippenſes abundent ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα. *Ut abundent cognitione & ſenſu, aut judicio ad explorandum ea, quæ differunt*, vel quid alia aliis præſtent; tam in diſcriminandis doctrinis, quàm in rerum praxi. Egregia ſunt etiam in hoc argumento Patrum monita & conſilia. Juſtinus Martyr in Apologiâ pro Chriſtianis: (Apol. ii. Princ.) Τοὺς κατ᾽ ἀλήθειαν εὐσεβεῖς καὶ φιλοσόφους μόνον τἀληθὲς τιμᾶν καὶ στέργειν, ὁ λόγος ὑπαγορεύει, παραιτουμένους δόξαις παλαιῶν ἐξακολουθεῖν, ἂν φαῦλαι ὦσι. *Qui verè Pii & Philoſophi ſunt, eos ſolam veritatem in pretio & amore habere, ratio dictat, Veterum opinionibus, ſi pravæ ſint, inſiſtere detrectantes.* Præclarè etiam Theodoretus: (Therapeut. Ser. i.) Ἀνδρῶν σωφρονούντων ἴδιον, μὴ προλήψει δουλεύειν, μηδὲ ἔθεσι προσδεδέσθαι πατρῴοις, ἀλλὰ ζητεῖν τἀληθὲς, καὶ τὸ χρήσιμον πανταχόθεν ξυλλέγειν. *Proprium virorum*

rum

rum prudentium est, præconceptæ opinioni non servire, nec Patriis moribus allegari: sed veritatem quærere, & quod utile est undiquaque colligere.

His præceptis & Consiliis si obsequamur, nihil metuendum erit nobis ab Atheis aut Infidelibus. Quæ solido nituntur fundamento, non metuunt procellas: sed quæ arenæ superstructa sunt ad omnem impetum ventorum concutiuntur, si non labescunt. Prætereà, ut hoc demum te moneam, hujusmodi hominum nequam & infestorum Religioni non parum augetur numerus, & confirmatur audacia, ab imperitis, crudis, & insulsis interpretamentis sacræ scripturæ; qualia nempe concoquere non potest mens sana; & eorum causâ cætera, quæ pulchra sunt & præclara, inconsultò & per concomitantiam, ut aiunt, rejiciunt. Sed ad reliqua progrediar.

Tertio mihi objicis; nonnulla loca, quæ figuratè interpretamur, in Prolegomenis Mosaïcis, citari alibi in sacris literis & in novo fœdere: ídque secundùm literam & sine ullâ sensûs arcani significatione. Non inficior. Ita Apostolus inquit, *Serpens decepit Evam sua calliditate.* 2 Cor. xi. 3. Author ad Hebræos Sabbathum primævum, & Adamicum respicere videtur, cap. iv. 4. Psalmista memorat aquas supercœlestes, Psal. cxlviii. 4. Ali-

æque sunt paucæ repetitiones, vel allusiones ad ea quæ dicuntur à Mose in primis Capitibus Geneseωs. Sed quid hinc probas, vir Optime? Qui alterius Scriptoris verba recitat, nudâ repititione nihil mutat in sensu, sive sit literalis, sive parabolicus. Si Apostolus alicubi pro re natâ citâsset aliquam è Parabolis Christi: putà, illam, si velis, de Lazaro & Divite: repetiisétque verba Christi,
Luc. xvi. 23, 24. *Dives apud Inferos, cùm esset in Tormentis, vidit Abrahamum è longinquo, & Lazarum in Sinu ejus. Tum ipse clamans dixit, Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digitum suum in aquam, & refrigeret linguam meam. Quoniam crucior istâ flammâ.* Ecquem putas sanæ mentis, hinc probaturum esse, Lazarum habuisse digitos, vel Divitem habuisse linguam, apud Inferos? vel Christi verba non esse parabolica, quandoquidem ab alio Authore sacrò repetita legimus in formâ literali? Simili modo in datis exemplis, cùm Apostolus citat parabolam Mosaïcam de Serpente, qui allocutus est & fefellit Evam, nullâ additâ interpretatione: Hoc neutiquam probet Mosem non locutum esse parabolicè; nisi eodem argumento probare velis, Diabolum non interfuisse illi negotio: ipsius enim non meminit Apostolus, nec ipse Moses.

Denique

Denique Christus ipse citat verba Prophetæ Isaiæ de Inferno, Cap. lxvi. 24. ubi *vermis non moritur*, *neque Ignis extinguitur*. Hæc verba, inquam, recenset Christus, Marc. ix. 44. nullâ adhibita explicatione: neque tamen propterea credimus fore vermiculos in Inferno. Fieri etiam potest, ut quæ visione exhibita fuere, recitentur historicè, tanquam externè & plenâ luce peracta. Nunquam mihi persuadebis Hoseam Prophetam sumpsisse in uxorem aut concubinam, scortum meritorium: idque mandato Dei, Hos. i. & iii. Apostolus Paulus ait, *An ignoratis corpora vestra esse membra Christi: num igitur sublata membra Christi faciam scorti membra? Absit.* Et quæ sequuntur. Istæc igitur apud Hoseam symbolicè interpretor, aut in visione facta, narrentur licèt nudè & sine explicatione; Jovem Martemque Scortatores hujusmodi decent mandata, non purum Israelis & Christianorum Numen.

1 Cor. vi. 16, 17.

Præterea, Propheta Ezekiel dicitur jacuisse tricenos nonaginta dies in latus sinistrum: intuendo laterem quendam cui insculpta erat Urbs Hierosolyma. Dein, quadraginta dies in latus dextrum, coram eodem coctæ terræ frustulo, Cap. iv. Hæc ῥητῶς affirmantur in scripto Prophetico, cum multis aliis, de comesto Volumine, Cap. iii. de abrasis capillis, varié-

que dispositis, ferè ad ritum ceremoniarum magicarum, Cap. v. Et de perfossâ suâ æde propriis manibus, & translatâ supellectile super humeris, Cap. xii. Quid memorem Jeremiæ cingulum, & ad Euphratem repetitum iter? Cap. xiii. Ejusdem etiam Calicem à Deo acceptum, & delatum ad plurimas quaquaversum gentes, ut inde biberent, Cap. xxv. 15, &c. Juga etiam portâsse dicitur in multas terras, & Regum cervicibus imposuisse, Cap. xxvii. Hæc & hujusmodi acta Prophetica, quum neque τῦ πρέποντος neque τῦ πιθανῦ rationem habeant, non nisi in visione Propheticâ censeo exhibita, * ad repræsentandum iis per hæc symbola quæ fata imminebant Gentibus aut Judæis.

Neque aliter judicandum esse existimo de colloquiis Dei cum Satanâ: quæ nonnunquam in historiâ sacrâ memorantur: Notum est alloquium ad Satanam, unà cum Joshuâ, Pontifice maximo, in Prophetiâ Zachariæ: Cap. iii. ver. 1, 2, 3.

* Absit ut Deus Prophetas suos stultis vel ebriis similes reddat, eósque stultorum aut furiosorum actiones facere jubeat: Præterquam quòd præceptum illud ultimum (de radendâ barbâ & capillis) Legi repugnâsset: fuit enim Ezekiel sacerdos magnus, & propterea ad duo illa præcepta negativa, de non radendo angulo capitis, & angulo barbæ, obligatus. Proinde non nisi in visione Prophetiæ factum fuit. *Maimon. Mor. Nev. pars* II. *c.* xlvi. *Dein subjicit*, Qui verò minùs firmo judicio sunt præditi, illi hæc omnia ita intelligunt, ac si Propheta narraret quid sibi injunctum fuerit, & quid revera fecerit, *&c. Lege, si placet, totum caput.*

3. Quod utique ratio rei suadet aut in visione factum, aut omnino non factum: sed exhibitum & relatum à Prophetâ per προσωποποιΐαν διατρικὴν, ac si factum fuisset, ad significandum Dei Providentiam & Patrocinium Ecclesiæ.

SED notissima est historia Michaiæ Prophetæ (1 Reg. xxii. 19, 20, &c.) ac colloquium & consultatio illa Dei cum Angelis suis, tam malis quàm bonis, de Rege Achabo decipiendo. Ubi roganti Deo, Quisnam ex omnibus illis astantibus iret deceptum Regem Achabum: unus malignus Angelus sese obtulit, qui id se facturum reciperet. Dein quæsivit Deus ab istoc Dæmone, Quo modo, aut quâ arte falleret Achabum. Respondit, Inspirabo, tanquam venenum, mendacia suis Prophetis. Abi, inquit Deus, &, ut dixti, facito. Hæc est dictorum summa; sed nequid inter recitandum aberrârim, audi ipsa verba Prophetæ, 1 Reg. xxii. 19, 20, 21, 22. *Vidi Jehovam insidentem solio suo: & totum exercitum cæli adstantem ei, à dextrâ, & à sinistra. Dixitque Jehova, Quisnam è vobis pelliciet Achabum, ut ascendat & pereat apud Ramothas Gileadis? Hic dixit hoc modo, & ille dixit illo modo. Tandem prodiit quidam Spiritus, qui consistens coram Jehovâ, dixit, Ego pelliciam eum: Dicente verò Jehova ei, Quo pacto? Dixit,*

Dixit, Egressus ero Spiritus mendacii, in ore omnium Prophetarum ejus : tum dixit Jehova, pellicies ; etiamque prævalebis : exi & fac ita. Hæc ita se habent, ut vides secundùm literam & narrationem historicam. Sed Ecquis est, qui sit ausus dicere, has res ita gestas esse revera & literaliter ? Deum iniisse consilium cum suis Angelis, probis reprobisque, de fallendo & seducendo Achabo: & maligni cujusdam Dæmonis sententiam cæteris omnibus prælatam esse, Deoque acceptam, & effectu confirmatam. Agnoscunt, opinor, omnes, hæc non nisi visione peracta, aut sine visione à Prophetâ proposita, ad significandum eventum, Deique consilium circa Achabum Regem.

Hinc satis patet, quàm cautè interpretanda sint nonnulla Prophetarum facta, & Dei colloquia, in sacris literis exhibita. His liceat adjungere unicum præterea exemplum, quod ad indolem argumenti nostri circa colloquia à Mose adornata in tertio capite Geneseωs, proximè accedere videatur. Est conventus ille celebris & colloquium Dei, filiorum Dei, & Diaboli, quod occurrit in Prolegomenis Libri Job, & narratur historicè, his verbis: *Factum est quodam die, cùm venissent Filii Dei, ut se sisterent coram Domino ; venit etiam Satan in medio eorum.*

rum.

rum. Dixitque Dominus ad Satan, Unde venis? Et respondet Satan Domino, à peragrando Terram, & perambulando in eâ. Dixitque Dominus ad Satan, num considerasti servum meum Job, &c. cum aliis multis quæ sequuntur in isthoc Dialogo. Quæritur jam, quo genere orationis hæc conscripta sint, aut intelligenda? Narratur res tota, ut vides, per modum historiæ, aut rei gestæ: non minùs quàm narratio Mosaica in suo Dialogo inter Evam & Serpentem, aut in altero illo inter Deum, Protoplastos, & Serpentem. Nec minùs incongruum videtur Colloquium instituere inter Serpentem & Fœminam, ut est apud Mosem: quàm inter Deum & Cacodæmona, ut est apud Jobum. Optimi tamen Interpretes hunc locum Jobi Parabolicè exponendum esse censent. Quidni igitur & alterum etiam apud Mosem? Sed de hoc loco Jobi quid sentiunt Commentatores, audiamus.

Moses Maimonides, etsi dubius sit, fuerit necne Jobus persona vera: *secundùm utramque autem sententiam*, inquit, *sive nempe fuerit, sive non fuerit, certum tamen est, quòd illa quæ à principio Libri ipsius commemorantur, de colloquio inter Deum & Satanam, de traditione item Jobi in potestatem ipsius, sint parabolica.* Nec aliter exponitur à nostris; (Mor. Nev. par. iii. c. xxii.)

tris;

tris: Mercerus in locum, de hoc consessu Angelorum, & colloquio Dei verba faciens, *non quòd*, inquit, *ità crassè hæc ad literam facta fuerint, sed Scriptura sese nostro captui & ruditati accommodare voluit. Tale colloquium Domini, &c.* cum aliis multis in eundem sensum. Eò etiam collimant verba Grotii in locum, *Solent Dei decreta, Angelorum bonorum ministeria, malorum machinationes, exprimi ad formam judiciorum aut consiliorum Regum.* Hanc sequuntur regulam alii Interpretes, hæcque ἠθοποιητικῶς dicta ad imitationem rerum humanarum, rectè notant: *Res non est gesta*, inquit alter, *ut hic narratur: sed prosopopœia tantùm est, aut hypothesis, per quam intelligitur veritas, Deum Satanæ permisisse, &c. Per* προσωποποιΐαν *vel* ἠθοποιΐαν, inquit alius, *indicat hæc omnia justo & sapienti Dei consilio acta.*

Mariian in Schol.

Scult.

VIDES hic, sine scrupulo, res gestas, aut quæ narrantur historicè ad instar rerum gestarum, haberi ab Interpretibus pro parabolicè aut figuratè dictis. Nec id cuiquam proinde vertendum esse vitio, quod à verbis recedat, ubi Literalis interpretatio læsura esset Majestatem divinam, aut rerum naturæ palàm obnititur. Dispiciendum est imprimis in sacris literis interpretandis, Quæ sit res significata;

dein

dein quis modus ſignificandi. Variat enim modus ſignificandi pro ratione ſæculi, & gentis: pro captu & ingenio populi. Neque hæc eadem ſunt ubique in omni œconomiâ, & in omni ætate. Hæc autem ſingula cùm nôrit Providentia omniſcia, ſeſe accommodat variis rerum humanarum ordinibus, ad temperandum Mundi univerſale regimen: quod nos miſelli parum comprehendimus aut obſervamus. Denique, cùm dictio ſacræ Scripturæ ſit admodum figurata, ſtylúſque mixtus, res eſt judicii non exigui in ſingulis locis diſtinguere, quâ utitur loquendi formâ Spiritus Sanctus, quo genere ſermonis. Sanctus Petrus de Balaami Aſinâ verba faciens, inquit, *Jumentum mutum, humanas voces edens, inhibuit Prophetæ dementiam.* 2 Epiſt. ii. 16.
Aiunt tamen Hebræi, hoc totum in *Viſione prophetiæ* factum eſſe. Nec credunt fœdam Beſtiam è rauco gutture emugiiſſe voces humanas: ratiocinatam præterea, & injuriam expoſtulâſſe cum ſuo Domino. Maimon. Mor. Nev: par.II.c.iv.
Hæc tibi meditanda relinquo. Non memini ego, in hiſtoriâ ſacrâ, ullibi revera locutas eſſe Beſtias. Et quod in officiis peragundis monuit Apoſtolus, idem in tractandis literis ſacris obſervandum puto: Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. *Decenter & ſecundùm ordinem explicentur omnia.*

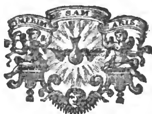
DENI-

DENIQUE in citandis & applicandis dictis Mosaïcis & Propheticis Veteris Testamenti, non semper agunt Apostoli κατ' ἀκρίβειαν. Ea quandoque, ut alia prætercam, allegoricè accommodant in usum populi, quæ nullum habent in Historiâ vel in textu Prophetico figuratæ locutionis indicium. Aliáque κατὰ ῥῆσιν usurpant, sine notâ sensûs interioris, quem ratio suadet sibi maximè proposuisse Authorem. Cæterum, hoc argumentum, de stylo sacræ Scripturæ, si ingrederer, cresceret mihi scribendi materies, plusquam ferre potest Epistolæ modus, aut tua forsan patientia. Ad finem propero.

QUARTO mihi objicis: sed quorsum mihi plura objicis, Bone Vir? Cùm nondum responsum dederis argumentis, quibus invitus retineor in sententiâ tibi adversâ. Amolire tantùm hæc obstacula, & nullis opus erit machinis ad me trahendum in tuas partes. Depellor à communi semitâ, non dissilio: depellor, inquam, & deterreor, propter salebras, & præcipitia, & loca impervia; Rem capis, opinor, mentémque meam. Frustra accumulas objectiones, inquam, Unum est necessarium: Fac tantùm ut Litera Hexaemeri cohæreat & concordet cum Dei & rerum naturâ; nihil ultrà quæritur, ambabus ulnis amplectar istiusmodi explicationem. Donec verò hoc vulnus sanaveris,

ris, nequicquam quæris remedium aliunde, & quaſi novâ plagâ. Me vides conſtrictum rigidis rationibus: excute hæc vincula, ſolve mihi has compedes, & eandem libens ibo tecum viam. Vale, Vir Optime, & memor ſis amici tui obſervantiſſimi.

F I N I S.

BOOKS lately printed for J. Hooke.

I. THE Theory of the Earth, containing, an Account of the Original of the Earth, and of all the general Changes which it hath already undergone, or is to undergo, till the Confummation of all Things: In Four Books. The two firft concerning the Deluge, and concerning Paradife; the two laft concerning the burning of the World, and concerning the New Heavens, and New Earth: With a Review of the Theory, and of its Proofs, efpecially in reference to Scripture, *&c.* In Two Volumes.

II. De Fide & Officiis Chriftianorum Liber.

III. De Statu Mortuorum & Refurgentium.

N. B. *Thefe three written by Dr.* BURNET, *late Mafter of the* Charter-Houfe.

